

МУҲАММАД ОЧИЛ

ШАЙҲОН ШОҲИРЛАРИ

Ҳажвий қисса ва ҳикоялар

Тошкент
«Янги аср аълоди»
2005

84(5У)6-4 022ДИИЙ 24204ЕТ-
ХАЖ. ХИКОЯЛАР

Муаллифнинг янги китоби — «Шайтон шотирларининг мутолаа қилиш жараёнида айрим «шотирлар»нинг ҳажж қаҳқаҳаси зарбидан қулоқ пардамарининг чоки сўтиляб, «угри тиши» кўриниб қолса, не ажаб.

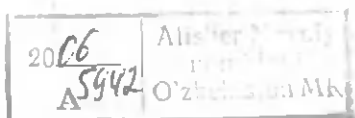
Не қалганда ҳам ҳажжчи-ёзувчининг нияти ззгулк:

— Кулинг-у, аммо қулинг қолманг!

Масъул муҳаррир:

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон Халқ шоири

W0 32008
391

ISBN 5-633-01816-8

© Муҳаммад Очил. «Шайтон шотирлари».
«Янги аср авлоди», 2005 йил

«КУЛТИСИ СИЗГА, САВОБИ БИЗГА»

Муаллифнинг сийрати ва сувартига чизгилар:

Ёши қирчиллама бўлмаса ҳам, қисмига етган қирқ беш ёшдан ўтиб, элликдан сакраган, паҳса елкали, бўйи дароз, савлат учун жиндаккина қорин ҳам қўйган. Асли касби агрономлик. Аммо «пахта парвариши»ни эпломасликдан чўчиб, ўзини ижодга урган. Қаламининг икки учи бор. Бирда ҳажвия ёзариб тўмтоқ бўлиб қолса, дарҳол иккинчи томони билан хабар, лавҳа, очерк ёзишга тутинади. Раҳматли устози Нёъмат Аминовнинг таъбирига қура: «Ҳажвиялари замирида бир мардликлар, бир чапаниликлар ётади. Диққат билан ўқисангиз, улардан дашт ҳиди, тупроқ ҳиди келади». Қашқадарё вилояти Яккабоғ туманининг Совуқбулоқ қишлоғида туғилган.

Ҳар тўқисда бир айб деганидек, унинг нуқсони «типпа»га ўчилигида. «Илҳом» деган танишини ишга солиб, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтано-маси «Шум бола» чойхонасининг «Тилла чойнак», республика ёшлар газетасининг «Олтин қалам» ва «Муштум» журнали уюштирган конкурсларда уч мартаба тилла суви юргизилган мукофот «қоғози»ни қўлга киритган.

Ҳозирча ёзган китоблари: «Шайтон операцияси», «Нишонга теккан ўқ», «Ҳажв гулдастаси», «Кул-лук», «Бермурд учбурчаги», «Арвоҳ ови», «Шапа-лоқ»...

ТОВУҚ ШҰРВА

Тошқул тирриқ йиртиқ пулини елимлатгани почтахонага чиқиб нохуш гап топиб келди:

— Қўйли кассир мазаси қочиб касалхонада...

Қўйли кассир унинг тўн кийишган ошнаси. Бунинг устига Тошқул уйланаётганда Қўйли куёвбошлатар бўлганди. Ўз навбатида Қўйлининг тўйида Тошқул ҳам куёвжўра бўлган. Мактабда бир партада «оёқ тепишиб» ўтиришган, бирга ҳарбий хизматда бўлишган, ҳатто болаликда «ҳандалак ўғирликка» ҳам бирга боришарди. Шундай экан, беморчиликда бориб ҳол-аҳвол сўрамаса жўраликка тўғри келмас-ов...

Тошқул тирриқ пешайвонда ўтириб ўй сурганча ҳозиргина яматган сўлкавойнинг таҳини бузмасдан буклаб қопчиғига жойлади, сўнг шашт билан ўрнидан қўзғалди: «Кўргани бораман! Какраз бугун бозор кун. Нима, тўрт-бешта пишган моят, уч-тўрт боғ пиш, ярим коса чакки одамни ўлдирибдими? Бораман...».

Тошқул тирриқ ўрнидан илкис қўзғалиб икки-уч қадам ташлаган эдики, товуқ катакнинг биқинида тилини осилтириб ётган кўппак эгасини кўриб эркаланди; тумшуғини чўзиб гингшиди. Тошқул тирриқ эсига муҳим нарсга тушгандек тўхтади. Сўнг калласини қийшайтирганча қаншарини қашиди: «Шошма... Қурбон қоровулнинг қанжиғи қошиб қирқта укол олганимда, шу Қўйли жўрам мени кўргани борганмиди ё йўқмиди! Баччағар боргани йўғ-ов?!»

Тошқул тирриқ қайтиб келиб жойига ўтирди. «Энам борувди. Точни биламан... Зиғир ёғга юпқа қилиб. Отам? Борувди. Тошвосди деб олиб боргани чукири чиққанига уялтирувдим. Аёлим-чи? Аёлимам борувди, шекилли. Ҳа-а... Уйда ун қолмади, деб баяннисани кўтариб шанғиллаганда пол қоваётган санитарка хола ҳиринглаб кулувди... Қўйли жўрам-чи? Шу хунаса борган йўғ-ов! Борган бўлса хўш... Нима олиб борган? Тўхта, товуқ шўрвани унда ким олиб борувди? Қўйли кассир эмасми? Йўқ, у эмас, у киши културний. Уйда товуқ боқмайди... Ҳа, бемаза бормаган экан-да. Яна «жўра-жўра», деб жағ ургани ортиқча. Жўраммас у! Менам бориб бўпман!»

Тошқул тирриқ ўрнидан дилтанг ҳолатда қўзғалди. Жаҳл аралаш оёқ остида ётган обтовани бир тепиб қулатди-да, кўчага чиқиб кетди. Кечгача мактаб пастигаги стадионда тўппи ўйнаётган бола-бақрани томоша қилиш билан андармон бўлиб «Қўйли

кассирнинг касаллигини» унутди. Оқшом тушгач, Тошқул тирриқ чехраси очилиб уйига қайтди. Якшанбалик сарофта таом ейилиб дастурхон йиғиштирилди. Шундан сўнг Тошқул тирриқ бекорчиликдан оёқ узатганча васса санаб ётганди, нигоҳи тўсатдан девордаги кўзгунинг қатига қистирилган суратга тушди. Бехтиёр ўрнидан кўзгалиб қўл узатди. Четлари сарғая бошлаган суратдан бир-бирининг елкасига қўл ташлаган солдат формасидаги икки ўспирин унга қараб тиржайиб туришарди: «Ўнг томондан фуражкасини қийшиқ кўндириб, кўзойнак таққани унинг ўзгинаси, чап тарафда оғзида папирос, шимарилган билагидан татиуровкаси кўриниб тургани эса... Қўйли жўраси! Эй, ғалати даврлар эдими-а? Ҳам маза, ҳам қийин... Янги борганда қийналганлари... Эсида битта арман жўраси билан форма талашиб қолишганда командири уни картошка тозалашга жўнатганди. Ўҳў-ў... ўзиям арчилган пўсти бир ғарам борида-ёв! Агар ўшанда шу Қўйли жўраси кўмак бермаганда ким билади қўли қавариб...

Эртага шу жўражонини топиб эски гаплардан эслаб, мириқиб... Эй-й... айтгандай, Қўйли кассир касалхонада-ку? У касал ётганда товук шўрвани шу Қўйли қургур олиб борган чиқар-ов?! Эртагаёқ жўражонини кўргани боради... Ишидан бир соатга жавоб сўрайди-да, ҳамсоянинг велосипедини миниб «ғир» этиб бориб келади. Нима уч-тўртта пишган мояк, ярим коса чакки, бир-икки боғ... Бўлди, эртага кўргани бораман».

Эртаси наҳорда Тошқул тирриқ «кишт-кишт»лаганча катакдан товукларни ҳайдаб чиқаётганди, ялоқ идишга ювинди ағдараётган аёли ишини ташлаб, этагини кенг ёйганча паррандаларнинг олдини ийирди.

— Ҳой, нима қилаяпсиз-а? Йўнғичқани еб битиришади-ку, ахир! Кишт-э, эгангни...

— Ҳозир, — катакка бошини тикди Тошқул тирриқ. — Моягини йиғиб олай... Билсанг, Қўйли жўрамнинг мазаси йўқ... Ўҳ-ҳ! Биттаси синди-я! Ўзиям палағдами? Ахир, мени мазам бўлмаганда Қўйлибой товук шўрва қилиб...

Тошқулнинг аёли этагини йиғиштирганча лаб бурди.

— Бало... Одам қолиб ўша оғайнижонингизни хотинчаси товук шўрва қиладими?! Қилиб бўпти... Эшқул болангизди тўйида-а? Жўражонини аёли деб шарватхонага ўша сиркасочни қўйдиртиргандингиз. Эсингиздами?! «Материал»нинг аслини зап қариндошига қўйиб юбуровди, қирчинингдан қийилгур! Яна у киши

бировга товуқ шўрва қилармишлар! Кўшноч буюрганда бозордан товуқ олмаган хотин бировга... Қани, мойжни жойига қўйинг! Ҳали энамни кўргани олиб бораман...

Тошкул тирриқ катакдан тисарилиб чиқди. Лунжини қашиш баҳона тухум юқи бармоғини оғзининг бир четига тикиб сўрди.

— Демак, Қўйлибой мени кўргани бормаган экан-да?! Товуқ шўрвани унда ким...

— Билмайман... — аёл катакни кенг очиб йўнғичқазор оралаган товуқларнинг кетидан югурди. — Буни ўша жўражонингизнинг хотинчасидан сўрайсиз. Ту-ту-ту... Ҳе... бўйнинг узилгурлар!

Тошкул тирриқ хафа бўлиб ўзича Қўйли кассирдан ўпкалади.

— Яна жўра эмиш?! Ким айтади уни тўн ёпишган ошна деб? Ошначилик шундай бўлгач, ундан ошинг совийди-да! Ошна-жўрачилик бундай бўлмайди-да! Йўқ, кўргани бормаيمان!

Тошкул тирриқ қош-қовоғи уюлганича ишига кетди.

Ўша хафагазаклик уни кун бўйи тарк этмади. Кечкурун ишдан қайтиб жомакорини алмаштирар экан, ойна қатига қистирилган сураатга қайта кўзи тушгач, юлиб олганча тўрда турган тўшак таҳмонининг устига итқитди: «Сендай жўрамни боридан-йўғи!..»

Шу аснода очиқ турган деразадан аёлининг хўмрайган башараси кўринди.

— Анови жағингни егирга тўрт тутам ўт-пўт ўриб ташланг... Ўлсам ўлиб бўлдим-ку, шу сигирнинг дастидан! Эшқулингиз-ку ўйиндан бўшамайди. Битта менга керакми, шу шохдор махлуқ!

Тошкул тирриқ жомакорини қайта кийиб ташқарига чиқди. Ҳаял ўтмай ярим боғ йўнғичқани қўлтиқлаб бостирма томонга ўтди. «Жағини егир» сигир, қорни ичига қапишганча таом таъмини туйдими кўзларини сузганча «мў-ў» дея маъради. Сўнг дум чачвоғи билан қуймичининг у бетига-бу бетига шал-шал этиб уриб қўйди. Тошкул тирриқ кафтини-кафтига уриб қоқаркан, очофатлик билан ўт ямлашга тушган ғунажинга қовоғини уйиб-уйиб тикилди.

— Шу мол ҳеч одам бўлмади-бўлмади-да! Энаси қайтага бундаймасди. Жониворгина оқшом ярим пақир сув ичса, наҳор бориб бир пақир сут қилиб қайтарарди. Бу суққи шунча еган билан кошки қовурғасига жир битса... Ў-ў, оғзидан кўпик чиқаришини! Ўзи шу ғунажин уни кўп куйдирди... Ўтган йили ўзини-ўзи эмиб кўядиган қилиқ чиқарганди. Бачалар у ёқда турсин, ҳатто

ўзининг бузовига ҳам бир томчи сут қолдирмасди. Мол дўхтириям, зоотехнигиям бу дардга даво топишолмаганди... Кейин уни шу даҳмазадан ким қутултирганди? Ҳа-а... Қўйли жўраси-да! Эй, бу ишнинг кори осон экан. Ҳаром қотгурнинг қаншарига миҳли нўхта солди вассалом! Қани кейин ҳам эмиб кўрсин-чи! Лекин, шу Қўйли кассирнинг калласи зўр ишлайди-да! Эртага шу жўражонни топиб... Айтгандай, Қўйли кассир касалхонада... Об-бо!

Тошқул тирриқ ғунажиндан кўзини узиб ерга тикилди. «Шу шўрвани Қўйли кассир оборман-ов?! Бўлмаса, хўш... ким оборман? Энаси юпқа, отаси чукири... Ўша оборман! Бўлди, эртага кўргани боради. Нима икки-учта мояк, тўрт боғ пиёз...»

Аммо эртаси... Саҳармардондан хабарчи келди:

— Ҳув-в... Тошқулбой! Бугун пода навбат сизники...

«Эй-й, чатоқ-ку, — хафа бўлди Тошқул тирриқ, — ахир бугун Қўйли жўрасини кўргани боради-ку! Чорасини топмаса...»

Тошқул тирриқ «Ўз ўрнига қишлоқ подасини боқишни» илтимос қилиб уч-тўртта ҳамсоғининг деразасини қоқди. Лекин, илтимоси оstonадан нарига ўтмади. «Навбатинг келган бўлса — боқ-да, баччағар! Сенинг ўзинг бирор маротаба бировга қайишганимсан?!»

Тошқул тирриқнинг жиғибийрони чиқди: «Қўйли жўрам бўлганда ҳечам йўқ демасди. Ҳаммангни сотиб пулини... Эртага, албатта жўражонимни кўргани бораман!»

Тошқул тирриқ кун бўйи Қўйли жўраси ҳақида ўйлаб пода боқди. Ўйиннинг ниҳояси шу билан тугадики, у эртасига «уч-тўрт мояк, икки-уч боғ пиёз, ярим коса чаккига қўшиб, бир қошиқ-қина пиёва» ҳам қилдириб Қўйли кассирни кўргани боришни кўнгил қатига тугди. Режаси ўзига ёқиб тушдими, кайфияти кўтарилиб, қўшиқ хиргойи қилганча подани қишлоққа қайтарди. Ўйига етишганда эллик-олтмиш қадам қолганда қўшиқ қоқ белдан узилди. Тошқул тирриқ ерга қараганча таққа тўхтаб қолди. Шундайгина, оёғининг тагида, мол туёғидан ҳосил бўлган чуқурчадан кўкиштоб қоғознинг чети кўриниб турарди. Тошқул тирриқнинг юраги ажабтовур бўлиб урди. «Пул!» — хаёлидан ўтказди у титраб. — Ўзиям мингталикими? Йўқ, зайнови ранг-ку! Юзталики-ов... Ёппирим!» Тошқул тирриқ тиззасини букмасдан илкис эгилганча қўлини чўзди. Қўлини чўзди-ю, ҳали букилмаган тиззалари қалтираб кетди. Лотерея билет-ку? — назарида Тошқул тирриқнинг юрак уруши сустлашди. — Мен бўлсам...

Ҳей-йе, лотерея... Биров ютуқ чиқмагандан кейин лойга қориштириб ташлаб кетганда! Ҳа, мана ярмигача йиртилган ҳам экан. Ўзи пешонам шўр-да! Лотереям бўлганда ҳам барибир ҳеч нарса ютолмасдим. Бир гал...

Тошқул тирриқ қўшиқни йиғиштириб мунғайганча кетаркан, ўша «бир гал»даги кўнгилсиз воқеани эслади. У ҳеч қачон лотерея сотиб олган эмас. Омади бор-йўқлигига ишонмаганидан эмас, шунчаки, ҳали ноаниқ бўлган ютуққа бекорга ақча сарфлашни истамасди, холос. Аммо бир гал жўраси Қўйли кассир аёлининг ойлигини бергунча бир дона лотереяни унинг олдига тап этказиб ташлаганди.

— Ма ол, сдачисига... Майдам йўқ экан.

Тошқул тирриқ жўрасининг гапига кўнмади.

— Баққа сўлкавойдан бер... Ана магазиндан майдалатиб келаман!

Қўйли кассирнинг вақти тигиз эканми, тагин тихирлик қилди.

— Олсанг-чи шуни, жўра... Мана ҳидлагин... Ум-м. Ўҳ-ҳ! Қара, гупиллаб бензин ҳиди келяпти. Ҳойнаҳой, «Нексия» машинаси чиқмасаям «Матиз» чиқади-ёв. Ол, шуни... Қачонгача солти-сатанг пиёда юрасан. Сенам бундай машинали бўлда!

Тошқул тирриқ кассирнинг гапига учди. «Жўрам-ку, алдамас!» деган умидда лотереяни олди. Олди-ю, кейин пушаймон еди. Қўйли кассирнинг «алдаб сотган» лотереясига машина туғул, ҳатто машинанинг мокиси ҳам чиқмади.

Пул деб ўйлагани йиртиқ лотерея бўлиб чиққани, устига-устак ўша кўнгилсиз воқеа ёдига тушганиданми Тошқул тирриқ бу сафар Қўйли жўрасидан ростакамига хафа бўлди: «Ундай жўрам йўқ! Мени жўрам ўлган! Э-э, ўша...»

Тошқул тирриқ ярим очиқ турган дарвозани тепиб ҳовлига кираркан, овозини яна бир поғона юқори олди. «Эртасигаёқ бориб елкасига ёпган тўнимни қайтариб оламан. Йўқ, аввал касалхонадан чиқсин! Тагин касал кўрдига борармишман... Йўқ, бормайман!...»

Кечаги воқеанинг заҳри кўтарилмадими Тошқул тирриқнинг эртаси куни ҳам лунжи тўрхалта боғлаб юрди. Орадан яна бир кун ўтди. Ойлик маошини олиб оғзи қулоғига етиб қайтаётган Тошқул тирриқ катта кўчада тўсатдан Қўйли жўрасининг аёлига рўбарў келиб қолди. Аёл уни таниб салом берди. Тошқул тирриқ гапирадиган гапини ўйлаб олгач, қаттиқ томоқ қирди.

— Эҳм-м... Эй, Бувнор... Қандайсан? Баччаларинг яхшими? Мана... эрингни кўргани бораяпман! Қизларсора дугонанг бор моюни қайнатиб берди. Эринг жўрам-да энди!! Лекин мен касал ётганимда Қўйлибой бир оғиз кўнгили сўрашни эп кўрмовди! Тўврим!

Қўйли кассирнинг аёли эрининг қадр-қимматини жойига қўядиган хотин эди. Шу боис желагининг енгини елкасидан ошириб ташлаганча қош чимирди.

— Ҳа, нимага уннай дейсиз, Эшқулбойди отаси? Мен... мени шу қўлларим билан пат юлиб товуқ шўрва қип берувдим... Жўрангиз бачаларга деб фермахонадан опкеган экан. Мен айтдим-ку, йўқ Тўқлижонни отаси, ана жақда жўрангиз Эшқулбойди отаси мазаси бўлмай ётганмиш, шунга оборинг девдум-да...

Тошқул тирриқ киши билмас қизарди.

— Ҳазил... Ҳазил... Ҳм-м, ўша товуқ... Буни қара-я.. Ҳай, кетдим.

Тошқул тирриқ хурсанд бўлиб кетди. Йўлда йўртиб кетиб бораркан, ўзидан-ўзи илжаярди.

— Шу Қўйли жўрамнинг жўмардлиги бор-да! Бескорга тўн кийишмаганда! Эй-э кучингдан... Демак, товуқ шўрвани шу жўрам... Ўзиям зўр товуқ эди-да! Ўшанда палатадагиларга бу макиён эмас, хўроз десам бўларкан. Бўлди, эртагаёқ жўражонимни кўргани бораман. Нима, тўрт-бешта мояк, икки-уч боғ пиёз, ярим коса чакки одамни ўлдирибдими!

... Бу сафар Тошқул тирриқ сўзида турди. Эртаси куни ишдан барвақтроқ чиқиб жўраси Қўйли кассирдан кўнгили сўрагани борди. Аммо жўраси қурмагур, атиги ярим соат илгари касалхонадан чиқиб кетган экан...

МЕҲМОҢ

Зокирбой эндигина ишдан келиб, жомакорини алмаштирган эдики, куча тарафдан кимнингдир уни йўқлаган овози эшитилди.

— Ҳў-ў, домулла!.. Ким бор?

Зокирбой шошиб қолганидан чапараста ўтказган кўйлак тугмаларини қайта қадаркан, айнаи шу дамда деразадан бош суққан аёлига саволомуз қаради.

— Ким у? Бригадир Бердиёр ака шекилли. Ҳо-ов... Ҳозир!

Зокирбой янглишмаганди. Дарвозахона даҳлизиди Бердиёр ака бир қўли киссада, иккинчисиди ярим шода калитни ўйнатганча кулимсираб турарди.

— Нима бу домулла... Хина қўйганмисиз ё оёққа!

Зокирбой охирги тугмасини ўтказаркан, ўзини зўрлаб илжайган бўлди.

— Ҳа, шу ҳозиргина ишдан. Қани, биргад, ичкарига...

— Йўқ, шошиб турибман, — Бердиёр ака табассумининг тахини бузмади. — Сизга меҳмон олиб келаяпман... Истансадан мошинда келаятсам, бегона бир киши останопкада ўзимизнинг қишлоқ тарафга қараб термулиб ўтирибди. Тушиб суриштирсам сизнинг отингизни тутди. Қани бўлмаса дедиму стаглаб...

— Кўп яхши-да... — Зокирбой тугма ўтказишга андармон бўлиб ҳали пайқамаган экан, энди назари тушди. Пўрим кийинган, новчадан келган нотаниш киши эшик кесакисига суяган кўйи унга қараб турарди.

— Ассалому алайкум, келинг меҳмон...

Бердиёр ака бошлаб келган одамига қараб ўгириларкан, қўлини кўкрагига қўйди.

— Меҳмон! Излаб келган кишингиз мана шу Зокир ма-аллим бўлади! Хўп бўлмаса бизга жавоб... Йўқ... йўқ! Иш тигизлигини биласиз. Бу ёқда пахта, бу ёқда пилла... Ҳа, ана вақт топилса ҳали кечда келиб бафуржа танишармиз... Хўп, хўп... Узр!

Зокир меҳмонга бошдан-оёқ назар соларкан танимади, бу орада Бердиёр аканинг чиқиб кетганини ҳам сезмади.

— Қани, ичкарига...

Жавоб ўрнига меҳмон қўлидаги ихчамгина сафар халтасини ерга қўяркан, қаттиқ хоҳолаб кулди, сўнг қулочини кенг ёзди.

— Ўртоқ Зокир Шокиров... Бу нима, танимадингми дейман, жўра?!

Зокирбой қайтадан тикиларкан, меҳмонни ниҳоят таниди, ўнғайсизланганлигидан ҳатто қизаринқиради: «Ахир бу... бу... институтда бирга ўқиган курсдош жўраси-ку?! Ёмон уят бўлди-ей. Ҳм-м, оти нима эди?!»

Зокирбой собиқ курсдош жўраси билан қайтадан бел олиб кўришаркан, қанча ҳаракат қилмасин, барибир унинг исмини эслай олмади. Сир бой бермаслик учун тилига зўр берди. Дийдор кўришганда айтиладиган рисолабоп сўзларни ўртага тўкиб солди.

— Ие-ие-ие! Бун қаранг-а... Қасқдан шамол учирди, жўра! Айтдим-а, кўзим эрталабдан бери пир-пир учади деб... Оббо, оғайни-ей!

Зокирбой меҳмоннинг олдига тушиб йўл бошларкан, пешонасини уқалади: «Оти нима эди бунинг? Ўзи Сурхондарёдан эди, шекилли... Ҳа, энди институтни тугатганига ҳам ўн беш йил бўлган бўлса, албатта, оти ёддан кўтарилади-да! Ҳай, эсига тушиб қолар...»

Зокирбойнинг аёли уйдан кўрпача кўтариб чиқаётиб тўхтади, бўш қўли билан гарди рўмолининг учидан ушлаб юзини ярим беркитаркан, меҳмонга салом берган бўлди:

— Муяссархонми? — меҳмон саломга жавобан бош ирғаркан Зокирбойга юзланди. — Охирги курсда уйлангандинг, шекилли? Эсимда, эсимда... Лекин, тўйингга қурумсоқлик қилиб курсдошлардан ҳеч кимни айтмагандинг-а?! Келиннинг номини ҳам курсдош қизлар кейин ўзингдан зўрлаб сўраб олишган экан...

Зокирбой хижолат чеккандек яна қизаринқиради: «Оти нима эди-а, бунинг?...». Сўнг ютинди:

— Ҳа, энди қишлоқчилик... Ўзим зўрға ўшанда тўйга етиб келгандим. ЗАГСдан ҳам сўғин ўтганмиз... Уч болали бўлганда!.. Қани супага ўтинг ё уйга кирамизми?

Меҳмон сафар халтачасидан қоғозга ўроғлиқ «совға-салом»-ни олиб бир четга қўяркан, мезбонга истеҳзоли қараш қилди.

— Нега сизлайсан?! Қўйсанг-чи, ярашмаган қилиқни... Ёки мансабинг каттарганми? Ҳали йўлда Бердиёр акадан сўраб-суриштирдим. Мактабда оддий ўқитувчи экансан. Мен ҳам ошиб кетганим йўқ. РайОНОда методистман, холос... Жой масаласига келсак, ҳовлинг салқин экан, ташқарида ўтираверамиз. Бу болаларинг кўринмайди, Зокир Шокирович?!

Шу гапни кутиб тургандек кўча дарвоза бехосдан тарақлаб очилиб ҳовлига бир сигир, тўрт қўй, уларнинг ортидан эса катта-кичик уч нафар ўғил бола чопқиллашганча кириб келишди.

Ўн уч-ўн тўрт ёшлардагиси юришини секинлатиб одоб билан салом берди, қолган икковлон эса жойда тўхтаб «меҳмон амаки»га қизиқсиниб кўз югуртиришгач, яна чопганча молхона томонга ўтиб кетишди.

— Бу кадрчаларингни отини айтиб таништир-чи?

— А, оти? Кимники?! — ҳамон меҳмоннинг исмини «излаб» чуқур ўйга ботган Зокирбой хаёлини шоша-пиша йиғиб олишга мажбур бўлди. — Ҳа-а, болаларникими? Каттасининг исми Ботир, қолган икковиники Собир, Қодир... Ҳали яна Замира... Карима, Нодир деган учтаси бор. Улар момосиникига меҳмонга кетишган...

Меҳмон чордана қуриб ўтирган кўйи бармоқларини бирма-бир букди.

— Хўш-ш... Ўзингни исминг Зокир... Отангни исми Шокир, болаларингники Ботир, Собир, Қодир, Нодир, Замира, Карима... Э-э, қойил! Барингни отинг уйқашку-а? Лекин, жўра, шунча фарзандинг бўлатуриб биттасининг исмини ҳам менинг номимга қўймабсан-а?! Ҳа-ҳа-ҳа... Ҳазил!

Зокир қизарганча калла қашлади: «Оббо, пичинг қилаябдим? Отини эслолмаганимни сизди шекилли?! Ростданам бунинг исми... Назаримда биронта иш қуролига ўхшаб кетарди. Болта-миди-ей... Ёки Теша... Ўроқ... Йўқ, бунинг отининг охири «дин» билан тугарди-ей?»

— Шуям энди жўрачилик бўлди-ми? — кинояомуз оҳангда меҳмон сўзида давом этди. — Биздаям олтига бўлмаса-да, икки-та ана шу қора кўзлардан бор. Бир ўғилу, бир қиз... Ўғлимга старостамиз бор эди-ку? Хоразмлик Мадрим деган йигит... Ёстиқни тақя дермиди, тақа дермиди-ей... Эсингдами? Ўша менга олий математикадан бир «қарзим»ни қўйдириб бермаганда балким... Хуллас, ўғлимнинг отини ўшанинг ҳурматига Мадрим деб қўйдим. Қизимни эса... тошканлик Муҳаббат деган қизни эслайсанми? Ўшанинг номи билан... Биласан, у билан ўртамизда ҳалигидақа... Ўлдим-куйдим дегандай... Лекин, тақдир экан! Хуллас... Ҳа-а, сен хафа бўлма. Хотиним ҳозир яна ҳалигидай... Ўғил туғса, гап йўқ, бунисига сенинг отингни қўяман. Иккаламиз, ахир, қандай зўр оғайни эдик! Пулимиз тамом бўлганда, эсингдами мардикор бозорга тушганимиз...

— А?! — Зокирбой гўё «мардикор бозор» воқеасини ёдга туширмақчи бўлгандай пешона уқалади: «Уф-ф, ростданам бу билан зўр оғайни эдигу, энди эса отини...» — Ҳа, энди у даврлар...

— Нимасини айтасан?! — меҳмон негадир ёйилиб кулди. — Эсингдами, ўшанда мардикорга борган жойимиз Муҳаббатларники бўлиб чиққанди! Отаси бизларни танимасди-да! Тўғрими? Қизига қараб ҳадеб тиржаяверганимиздан кейин ҳақимизни бермай ҳайдаб солганди. Нокас одам экан! Нокас бўлмаса, юборган совчимга: «Мардикор бўлиб пул топиб ўқийдиганга берадиган қизим йўқ!» деб рад жавоби берадими? Эҳ-ҳ, ўша даврлар...

Зокирбой пешона уқалашдан толиқдими ёхуд ҳадеб жим ўтиришни эп кўрмадими, ийманибгина сўради.

— Бу ҳалиги... жўражон... Бу... Биз томонларни қандай қилиб топиб келдингиз... келдинг?

Меҳмон ажаблангандек кўзларини катта-катта очиб мезбонга тикилди.

— Бунинг нимаси қийин? «Диплом ювди»дан олдин ҳаммамиз бирга сувратга тушиб, адрес алмашган эдик-ку... Ўша адрес бўйича... Ундан кейин, икки кун бурун областинг марказида ўтадиган ўқитувчиларнинг семинар-кенгашига таклиф қилингандим. Энди шунча жойга келган одам сени бир кўрмай кетсам уят бўлади, дедим-у... Ахир, беш йил бирга ўқиб, оғайни тутиниб... Ҳа, айтгандек, нега бу курсдошларнинг ўн йиллик учрашув кечасига сен бормадинг? Ҳаммамиз қасамёд қилиб аҳдлашгандик-ку?

— Ҳа, энди, — ўзини оқлаган бўлди Зокирбой. — Биласан, уй-рўзгор ташвиши...

Сўнг яна пешона уқалади: «Бунинг оти... Қани, курсдошларни суриштирай-чи, зора шунда бунинг ўзини...»

— Бу учрашувга кимлар борди?

— Деярли ҳамма... — меҳмоннинг кўзлари чақнаганча овозига титроқ кирди. — Ҳатто, Муҳаббат ҳам... Марғилонлик Марзия эса бир ҳафталик чақалоғини зрига кўтартириб келибди. Сирдарёлик Болтабой, самарқандлик Ўроқ ҳам, Қашқадарёдан Исомиддин, Умар, Ботир, Манзура, Муҳайё, Шахло... Тошовузлик Рустам деган жўғибашара бир бола бор эдику... Эслайсанми? Тўйма-тўй юарди нуқул, ашула айтиб... Фақат сессия олдидан пайдо бўларди. Домлалар «одам бўлмайсан!» деб жеркишарди. Шундай «одам» бўптики, баччағар... Ҳасад қиладиган даражада! Учрашувга қора «Волга»да керилиб келди. Ёнида бир хурлиқо... Учинчи хотини экан, азаматни! «Зарафшон»да ўтирдик. Домлалардан Ҳабиб ака, Латиф ака, Зарифа опалар ҳам келишди. Лекин роса битимиз тўкилди! Харажатни яна ўша Рустам қора, би-

ронтадан бир тийин чиқартирмай, тўлаверди! Сўнг «Қалай?» дегандек домлаларга гердайиб қараганди, Ҳабиб Абдуллаевични биласан, биқинига пичоқ тираганда ҳам баҳо қўйиб бермайдиган, «қайсар» деб ном чиқарган ўқитувчи... Ўша домламиз Рустамга қараганча қўлини пўписа қилиб: «Сен бола, ҳалиям одам бўлмаган! Ҳаммаси ўқимаганинг касофати!» дея кулдилар. Қалай, боппақдими? Зиёфатдан сўнг «Зарафшон»дан чиқсак, қора «Волга» йўқ! Рустам бечоранинг учинчи хотини ҳушидан кетаёзди. Еганичганимиз бўғзимизга келиб, бировимиз «Тез ёрдам»га, бировимиз милицияга югуриб юрибмиз-у, бу ёқда Рустамбой хохлаб кулади: «Ў-ў! Зўр бўлди... мошин қайнотанимиз эди, энди бостирмада осиглиқ отам обертганини ҳайдайдиغان бўпман!» Эҳ-ҳ, борганинга ўзинг ҳам томошага бир тўярдинг-да...

— Оббо, Рустам қора-ей! — Зокирбой чойни янгилаш баҳонасида ўрнидан қўзғалмоқчи бўлди. — Ҳа, ундан кутса бўларди. Яна кимлар келди дединг? Исомиддин, Умар, Ботир, Болта, Ўроқ... Ҳм-м, мен ҳозир чойни...

Зокирбой супадан тушиб ўчоқ бошига яқинлашаркан, олдида газет ёйиб гуруч тозалаётган аёлига қараб ияк силкиди.

— Ҳой... Бизнинг уйда... Ҳалиги «Исмингизнинг маъноси нима?» деган китоб бордай эди-а? Ўша ҳозир қасрда? Шуни...

Аёли ишидан бир зум тўхтаб, эрига ҳайратомуз тикилди.

— Оти қанақа? Ҳм-м... Мактаб китобларингиз уйда. Қолганлари ҳаммаси тепа болохонада. Мен келин бўлиб тушганимдан буён ўша ёқда. Сичқон ҳам еб кетгандир-ов! Бачалар эртага ёруғда топиб бермаса... Нимага керак бўлиб қолди ўзи?

Зокирбой дамланиб усти ёйиб қўйилган чойнакни кўтариб ишига қайтаркан, гўё қўли куйгандай қадамни тезлаштирди.

— Шундай... Керак бўлиб қолди... Ҳм-м... Демак, Исомиддин, Ботир, Умар, Мадрим, Рустам... Яна кимлар бор эди? «Диплом ювди»дан олдин тушган суврат ва адресли альбом ҳам болохонада сичқонга... Назаримда, яна учта-тўртта ўғил бола бор эди? Бу сурхондарёликларнинг оти ўзи қанақа бўлади?!

Зокирбой супага кўтарилиб чойнакни дастурхоннинг бир четига қўяркан, сир бой бермасликка урияди.

— Қани бундай олиб... Оббо, оғайни-ей!

Меҳмон оғзидаги луқмани лунжида айлантириб узоқ чайнади, сўнг меҳмонга синовчан тикилди.

— Зокир жўра... Сенга шунча қараялман-у, лекин олдинги Зокирни кўрмаймман! Қандай хушчақчақ, шўх, гапдон эдинг-а?

Энди эса нукул хаёл сурасан. Одамови бўлиб қолгандайсан! Турмушинг яхшими, ўзи?! Уч-тўрт маротаба хат ёздим, жавоб олмадим. Бошқалар билан ҳалиям қогозда эслашиб турамиз. Сен бўлса...

— Ҳа, энди тирикчилик, — Зокирбой бўйинини ҳам қилди: «Оббо, бунинг отини эста туширсам эди! Кейин кўрсатардим гапдонликни...»

Меҳмон хижолат чекаётганини билдирмаслик учун кўзини суҳбатдошига эмас, ҳовлининг бир чеккасига тикканча гапни бошқа томонга бурди.

— Бу группамизда... Ўғил болалардан яна кимлар бор эди? Эслайсаними?

— Эсламай нима... — меҳмон йўл юриб толиққан, шекилли, оғзини (кафти) билан бекитганча чўзиб ҳомуза тортди. — Ҳа, шу... Ражаб, Давлат... Жаҳсимурод, Тамара... О-о-уф-ф!

Шиппах саси қулоққа чалинди. Ҳавода хушбўй ҳид аниқди. Аёл киши журъатсизгина йўталди.

— Э-э, таом келибди-ку! — меҳмон қўлтиғидаги болишин итқитиб туриб ўтирди. — Ўҳ-ўҳ, исини! Келин, энди бизникига борасизлар. Зокир Муҳсархонни олиб борасан, бўлганими?!

... Таомдан сўнг гурунг унча қовушмади. Тўғрироғи, меҳмон эснаб, керишиб анча гапирди. Зокир эса бош силкиб маъқуллаганча ўй суриб ўтирди: «Бу оғайнимнинг оти нима эди?!»

— Энди бунақаси кетмайди, Зокиржон! — меҳмон ниҳоят ўринга кираркан яна бир бор чўзиб эснади. — О-о-уф-ф! Ростини айтсам, уйдан чиққандан буён дуруст уйку кўрганим йўқ. Ҳа, бунақаси кетмайди, жўра! Бир ойдан кейин тўй қиламан... Телеграммани олгандан аёл, бачча-чақани олиб йўлга тушасан. Шу баҳона бошқа оғайниларни ҳам кўриб қайтасан. Бўлганими?

Зокирбой танглайини чапиллатганча яна ният силқиди.

Меҳмон ростдан ҳам толиққан экан шекилли, боши ёстиққа тегар-тегмас киприклари юмилди, ҳатто охириги эсноғини тўлиқ эснашга улгуролмаганлигидан оғзи ярим очик ҳолатда қотди.

Зокирбой эса мудроқ босиб келаётган бўлса-да ухлолмади: «Тавба... Шунақаси ҳам бўларкан-да! Беш йил бирга ўқиб... Исомиддин, Умар, Ботир, Мадрим... м-м... Яна кимлар бор эди? Ёки болохонага чиқсаммики?! Қўй-с, бачаларга култи бўлиб... Уф-ф, наҳотки бунинг отини...»

Зокирбой ярим яланғоч тикзаларини кучоқлаб, ярим ўгирилганча ёнида пишиллаб ухлаётган меҳмоннинг юзига тикилди:

Исомиддин... Умар... Мадрим... Яна кимлар? Рустам... Ражаб... Зокир... Зокири ким эди? Ҳм-м, ўзи-ку! Мияси чарчабди, шекилли... Йў-ўқ, оғайнисининг отини эслолмаса бугун уйқу йўқ! Дунёдаги бор исмларни бирма-бир... Шошма-шошма, эсига тушди!

Зокирбой ҳаяжоннинг зўридан ўрнидан туриб кетди, боши тепасидаги дарахт шоҳига урилди: «Биздан бир курс юқорида яна бир сурхондарёлик йигит ўқигич эди. Полвон, жанжалкаш бола... Ҳатто, институтдан ҳайдалишига ҳам бир баҳя қолганди. Ўша уришқоқнинг отиям, худди шу оғайнисининг исмига ўхшаш эди. Бир-бирини, «Ҳа, отдош!» деб чақиришарди. Бўлди, ўшанинг отини топса, буники ҳам... Ҳм-м, ўша полвон боланинг исми... Исомиддин, Умар, Рустам... Оббо, каллаям ғовлаб кетди! Яхшиси эрта тонгда туриб...»

Эрталаб нонуштадан сўнг меҳмон кетишга изн сўради.

— Энди, Зокирвой, бизга рухсат...

Оғир ўйга ботиб ўтирган мезбон қалқиб тушди, пиёласидаги бир ҳўплам чой кўрпачага тўкилди.

— Йўғ-е... Одамни хижолат... Кеча дурустроқ... Ҳали эрта наҳорда биргадир Бердиёр ака ҳам келиб, кеча келолмаганига уэр сўраб бугун бир пиёла чойга айтиб кетган...

Меҳмон унамади. Дастурхонга фотиҳа ўқилиб, ўринларидан қўзғалишди. Зокирбой меҳмонни туман марказидаги «Шоҳ бека» гача кузатиб қўйиш учун отланди. Йўл давомида ҳам меҳмон гапириб борди. Зокирбой эса чуқур хаёлга толган қўйи индамасдан, фақат аҳён-аҳёнда оғайнисининг гапини маъқуллагандек бош силкиб қўярди, холос. Ниҳоят шоҳ бекага етишиб, меҳмон автобус пиллапоясига оёқ қўйгандагина Зокирбой тилга кирди.

— Кечирасан... Ҳалиги, сендан бир нарса сўрамоқчи эдим. Ҳалиги... Эсингдами, биздан бир курс юқорида ҳам сизлар томондан бир йигит ўқирди. Бақувват, «пиеф»ман деб юрарди-ку?! Ўшанинг оти нима эди? Эслайсанми?!

— Албатта, эслайман... — меҳмон пиллапоясида тик турган қўйи ортига ўтирилди. — Унинг оти... Менга адаш эди-да! Нима ёдингдан чиққанми?

— Йўғ-е! — Зокир бенхтиёр икки қадам ортига тисарилди. — Ё-ё-димда!..

Зум ўтмай автобус жойидан оғир қўзғалди...

Шонготар бобо ўранинг оғзини шиббалаётган эди, дарча томондан кимнингдир шанғи овози эшитилди:

— Хў-у... бова! Тирикмисиз...

Бобо чўчиб ортига ўтирилди. Колхоз почтаси Шойимбой қўлида аллақандай қоғозни силкитганча унга қараб «йўртиб» келарди.

— Мони... Арзандангизни ёзган хатини обкелаяпман. Бизар энни шундай, бечора. Ҳаммага хизмат қип ўрганиб қоганда... Биров раҳмат айтмасаям... Суюнчисига сўлкавойдан чўзасиз!

«Шу шанғи кўп кўпол, оғзи бепаллаки одам-да», — хаёлидан ўтказди Тонготар бобо тиззасига қўл тираб тураркан: — «На саломни билади, на алиқни. Гапирган гапидан гуп этиб таппининг ҳиди келади. Яна шанғиллагани ортиқча! Хизмат қилган бўлсанг касбинг-да, хумпар. Моянасини мен олмайман-ку!»

Бобо ичидагини ташига чиқармаслик учун зўрма-зўраки илжайган бўлди.

— Э-э, барака топинг-да, Шойимбой! Мўминбойди хатини обкелдингизми? Уккағарди ули, охири қоғоз қоралабди-да. Ўзиям ярим йилдан бери сувга тушган пишақдай жимиб кетганди. Кўп яхши иш қибсизда, шаяғ-ғ... Шойимбой! Қаранг, шу бутун чап қовоғим пир-пир этиб учаётганди-я. Ишқилиб яхшиликка...

Шойимбой суюнчидан умидвор бўлгандек чолга бироз тикилиб турди, сўнг ғижиниб эснади, ерга шапалоқдек қилиб туфлади-да, кетиш учун орқасига қайрилди.

— Э-э, Шойимбой! — Тонготар бобо почтачининг енгидан тутамлади. — Энди, бу қоғозди ўқиб бериб кетасиз, иноға. Қурмагур кўз ўтсаякан ўзим... Бачалар қачон мактабдан қайтади-ю, қачон буни ўқиб беришади. Қарсингизни тўлдириб савзи солиб бераман. Балки, бачча-пақир хатида бирон зарилроқ гап айтгандир.

Шойимбой ижирғангандек афтини буриштира-да, лекин сабининг дарагини эшитиб, ҳам чолнинг мунғайиб турганига қараб кўнгли юмшади. Конвертни бир юлқишда очиб шанғиллади:

— Биз энди, бечора одам... Биров ўқи деса ўқийверамиз. Лекин, бу арзандангизни бирор маънили гап ёзишига фаҳмим етмайди-да! Мони, эшитинг...

Шойимбой гапиришдан бир нафас тўхтаб бурнини қанқиллатиб қоқиб олгач, сўнг бор овозда хатни ўқишга тутинди.

— Тез ва соз етиб ма-а-ълум... Маълум бўл... бўлсинки... Одам деган ҳам шунақа майда ёзاديمи?! Отанга ўхшаб курумсоқ бўлмай ўл! Етиб маълум бўлсинки, ул гўзал Қораравот қишлоғида... Гўзал эмиш? Гўристон дегин, баччағар! Ана, уч кундан буён свет йўқ. Ҳаммаёқ зимистон... Гўзал Қораравот қишлоғида ўйнаб-кулиб юрган отамиз Тонготар... Ўйнаб-кулиб-а! Эсон-омон гриппдан қутулиб олдиям. Қолардинг отамлаб... Эҳм-эҳм... Менга қаранг, бова, шу хатни ҳаммасини ўқиш шартми-а, мони... манови жойида...

Шойимбой тўхташ олдидан қаттиқ сигнал берган паровоздек овозини яна бир поғона юқори олди. — Ота! Қийналиб кетдим. Озроқ пул жўнатынг... Тамом, всё!

— Э-э, баққа ол-е! — Тонготар бобо хатни почтачининг қулидан юлқиб олди.

— Бу бачча нега менга муннай дўғириб хат ёзибди-а?! Отага ҳурмат ҳали шуми? Яна уялмай-нетмай пул сўрайди. Олиб бўлсан! Шимилдириқ ҳам ололмайсан. Мен унга ҳали...

Шойимбой чолнинг ияги титраётганини кўриб «бир қарс сабзи»дан умидини узди. Бурилиб жўнаркан аламидан пўнғиллади.

— Бу арзандангиз ўқийман, деб, ҳамманинг кўзини бойлаб... Ким билади қартавозлик қилиб юрибдими? Эрка бўлгандан кейин гўр бўлармиди... Энди, бова, кафанликнинг бир бурчидан ушатасиз!..

Дарча эшиги тарақлаб ёпилди. Тонготар бобо соқолини тутамлаб оғир ўйга ботди: «Мўминбой унинг супра қоқдиси: элликка кирганда беш қиздан кейин топгани шу фарзанд. Елкасини обкаш, кўксини баркаш қилиб ўстирганди. Қариганимда бошимга болиш, белимга белбоғ бўлади, деб ўйлаганди. Умид қилган арзанда боласи мана энди бундай...»

Бобонинг юраги сиқилиб, ўттиз сотихлик ҳовлисига сиғмай қолди. Кўчага чиқиб, дарвоза олдидаги шалоғи чиққан курсига ўтирганча яна соқол тутамлади.

— Шу шанғи Шойимбойнинг гапида ҳам жон бор-ов! Бекорга шаҳар кўрган эчкидан қўрқ дейишмайди... Тагин бу бачча бемаза хулиганларга қўшилиб... Уф-ф... эй, фалак!

— Ас-салому... Уҳ-ҳ... Вой-вой-ай... Оқсоқол, бардаммисиз?

Бу ҳазин сасни эшитиб бобо бошини илкис кўтарди. Рўпарасида таёққа таяниб турган Чори чавандозни кўриб сурилди.

— Ва-алайк... Ўтиринг. Бу нима, олтиншига кирмай ҳасса таяниб қопсиз?

— Э-э, сўраманг, оқсоқол... Маза йўқ! Вой-ай... — чавандоз инқиллаб-синқиллаб ўтираркан, узун сўлиш олди. — Уф-ф! Бир

кун отни қўйиб, матацикл мингандек... Ан-ана... Яна буради... Вой-ай... Майиб бўлиб қолаёздик... Уҳ-ҳ... Ўзингиз нима бундай, вой жоним-ай... Гул-гул товуқнинг хўрозидай қовоқ-тумшуқ қилиб... Вой, знажон-сй, ўҳ-ҳ!..

Тонготар бобо тўлиб турганлиги учун бирдан тошди.

— Мўминбой неварангиз таъбимни кўп хира қилди, ука... Бачча шаҳарга бориб бодиланиб кетибди. Дўқ уриб бир хат ёзибди... Ҳалв Шойим шанғининг олдида уятдан ер ёрилмади, ерга кирмадим! Энағарди боласини қариганимда биқинимга тиргак бўладими, десам, тирсак бўлиб чиқибди! Қаватимда бўлганда-ку, қулоғининг кирини қоқиб туширардим-а!

Чори чавандоз ҳайрон бўлдим, инқиллашни ҳам эсдан чиқариб сўради.

— Шу Мўминтой-а?! Қўйсангиз-чи... Олдини қумурсқа кесиб ўтса йўл берадиган бола-ку! Жониворларни яхши кўришини айтинг... Айниқса, отни... Вой-ай, уф-ф!

Тонготар бобо қўлтигидан конвертни чиқарди.

— Ишонмайсиз-да.. Мана, ўқишингиз мумкин... Мўминтой-а!

Чавандоз таёғини қўлтиғига қисиб, хатни қўлига олди.

— Уф-ф... Дармон стармикин... Шундай тойчоқдай болани бундай хат ёзишига ҳечам... Вой-ай...

Чавандоз инқиллаганча афти-башарасини буриштириб олгач, шикаста оҳангда хатни ўқишга тутинди.

— Тез кунлар ичида етиб... Уҳ-ҳ... Вой жоним-ай... Етиб маълум бўлсинки... Уф-ф! Ул гўзал Қораравот қишлоғида... Вой-ай, отажоним-а! Қаранг, қандай тили шакар... Уҳ-ҳ... Худди ўзингиз-а, оқсоқол... Ул гўзал қишлоқда ўйнаб-кулиб юрган отамиз... Уф-ф, вой-вой... Тонготар... Уҳ-ҳ! Ота соғлиғингиз яхшими? Қаранг, соғлиқда гап кўп эканини билганини бу тойчоқни... Уф-ф, знажон-ай! Энам, опа-сингил, қавму қариндош, ҳамқишлоқлар... Вай-ай... Бизни ҳам эсга олибди-я! Уҳ-ҳ... Ота узр... Озроқ пул зарур бўлиб қолди. Сабабини уйга борганда айтаман. Уҳ-ҳ... Кейин хурсанд бўласиз... Вой-ай, яна бир бор кечирим сўраб... Оҳ-уҳ-ҳ... Қандай боадаб бола-я! Насиб бўлса шу Мўминтойингиз... Вой-й... Ие, нега йиғлаябсиз, оқсоқол... Ум-м-м!

— Болагинамнинг мазаси бўлмай қолган кўринади. — Тонготар бобо кипригига беихтиёр ёш қалқиб чиққанди. — Мен бориб сабзи ковлай. Эртагаёқ сотиб пулини жўнатмасам...

ХОҶЛИЧЧИҚИ ҚАРИЧДОШИ

«**Ҳ**алаба» хўжалигининг директори Ғолибов ҳокимликдаги йиғилишдан таъби тирриқ бўлиб чиқди. Хўмрайганча машинанинг орқа ўриндигига ўтираркан, хуноби ошиб гудранди:

— Чорва маҳсулотларини етиштириш хўжаликда барбод бўлганмиш?! «Етти хазина»га эътибор йўқ эмиш! Товуқ, ўрдак, чўчқа... Тавба, нима мен уларни уйимга ташиб кетибманми? Олдинги директор нима қилган бўлса қилгандир-да! Асли шу бўлим бошлиғи бўлиб юрганим дуруст эди. Нима бу?! Отамдан эшитмаган сўкишни эшитиб...

Директорнинг буйруғини кутиб жим ўтирган шофёр йигит анқайиб ортига ўтирилди:

— Менга гапираяпсизми, Толиб ака?

Ғолибов ўз оёғига ўзи қоврилиб турган эмасми, жаҳл устида «ёғ»дан шофёрга ҳам сачратди:

— Сенга нега гапираман! Бу нима деганинг?! Одам қуригандай ўз шопиримга гапираманми?! Э, тавба, энди бу киши қолувди менга ақл ўргатмаган!..

Директорнинг қўполлигига кўникиб қолган шофёр пинак бузмади.

— Қайга ҳайдай?

— Энангни боғи-чорвоғига ҳайда! — баттар жизғинаги чиқди Ғолибовнинг. — Қасққа, қасққа?! Қасққа бўларди, уйга-да... Тўхта! Уйда пишириб қўйибдими, конторага ҳайда! Тавба, етти хазина-я! Сўкишни мана бизам биламиз...

Машина депсиниб жойидан жилди. Ҳаял ўтмай хўжалик идорасига етиб келишди. Ҳамон жаҳлдан тушмаган Ғолибов машина эшигини зарда билан очиб, чап оёғини ташқарига чиқазди...

— Талиб Галипович!

Ғолибов ҳасилини жиловлаб бошини кўтарди. Сочининг олди симоби, якки ёнбоши эса жигартоб тусга бўялган котиба унга томон тез-тез юриб келарди.

— Талиб Галипович!.. Приёмнийда бир одам сизни кутиб ўтирибди. Ҳар празникларда келадиган... Танийсиз. Мордаси бирам нето-сй?! Ану кўзи ҳам қривий-чи? Ўша-да... «Тез топ!» деб приказ ҳам қилди, бессовесний. Шунақа грубий... Тагин очки ҳам тақиб олибди. Такой чёрний...

Ғолибов ўнг оёғини ҳам машинадан чиқазди.

— Ҳм-м... Анови райфинда ишловчи ғилай ревизорми? Ўзи шу етмай турувди...

Ғолибов бир оз ўйланиб тургач, шошиб яна машинага ўтирди.

— Менга қара, Гулсара! Кечирасан, Галяхон... Мени кўрганинг йўқ. Тушундинг? Мабодо катталар сўраб қолгудай бўлса, унда секин... анови чорва бугалтерникига одам жўнат. Ўша ерда «маслаҳат оши»да бўламан... Ҳайда, ҳў-ўв, бефаросат!

Машина депсиниб қўзғалгач, Ғолибовнинг баттар хуноби ошди:

«Бир камим шу ревизор эди! Олдинги директор бунга ем едириб ёмон ўргатган-да! Ҳар байрам, ҳар сайилда келиб кўзига кўринган, қўлига илашганини ўмариб кетарди. Бир маротаба мендан ҳам бир қўй қулоғини ушлаб кетганди. Яна нимага келган бўлса? Нимага келарди, эски одати кўзиб бирор нарса таъмасида кеганда! Тагин ўзи қолиб, шопирига ҳам сўрагани ортиқча. Шопирининг ҳам кўзи бежо тушган. Қора қозонга лойтувоқ дегани шу бўлса керак-да. Тавба, шопир ҳам одам бўлди-ю...»

Машина ўнқир жойга дуч келдими, қаттиқ силкинди. Ғолибов чаккасига қийшиқ туриб қолган шляпасини тўғриларкан, аламинини яна шофёрдан олди.

— Ҳў-ў, ҳўккиз!.. Тўғри ҳайдасанг ўласанми-а?! Пешонангдаги кўзми ё пўстакнинг тешигими? Тараша ташиётганинг йўқ-ку, баччағар! Тўхтат! Йўқ, бу ерда эмас! Ҳов, анови дарвоза олдида...

Ғолибов машинадан тушаркан, бўйнини қашиб турган шофёрига сўнгги танбеҳни берди.

— Лой кечиб лақиллаб юрмасдан тўғри гаражга бор. Уқдингми? Бу ерда сенга пишириб қўйгани йўқ. Бир соатдан кейин келиб дарвозанинг олдида кутиб тур... Давай, жўна!

Ғолибов қовоғидан қор ёғиб машинадан тушаркан дарвозахонада турганлар билан бош ирғаб совуққина саломлашди.

— Қани! Қани!.. — калишини пойма-пой кийган тўй эгаси шошиб чиқиб келди. — Вақтида келдингиз-да, директор бова! Қудалар сизни...

— Йўқ! — Ғолибов қўл силтади. — Қуда-пудани йиғиштиринг... Мен холироқ жойда... Биров халақит бермасин!

— Бўлмаса пойгакдаги кичкина меҳмонхонага. Ҳамма нарса муҳайё!

Бир оздан сўнг Ғолибов меҳмонхонада биқинини болишга берганча ёнбошлаб ётар, ёлғизлик тафтини олдим, чиройи андак очилганди.

«Ҳа, энди катта хўжалик бўлгач, камчилик ҳам бўлади-да, — аччиқ чойни босиб-босиб сипқораркан Ғолибов ўзига-ўзи тасалли берди. — Раҳбар бўлгач сўкади-да! Ўзинг ҳам анойилардан эмассан! Қўрс-қўполликда районда сенинг олдингга тушадигани йўқ. Ўтган йили-ку контора қоровули Эшқовул чолни «Энангни...» деб сўқиб бир балодан зўрға қутулгандинг!.. Яхшиямки, ҳали бояги ғилай ревизор олдингдан чиқиб қолмади. Бўлмаса аччиқ устида знағарни ҳам...»

Шу пайт даҳлиз томондан шовур-шувур эшитилди. Лаҳза ўтмай эшик очилиб, мезбоннинг боши кўринди.

— Директор бова, сизни бир меҳмон...

Ғолибов жаҳл билан биқинидан болишни олиб четга отди.

— Мен нима деб буюрган...

Директорнинг сўкишга жуфтланган оғзи ланг очилганча қолди. Остонада тарвуз қорин, қирғий бурун, гўштдор юзида пашшахўрдаси хол бўлиб тушган, қора кўзойнакли басавлат одам унга қараб тиржайиб турарди.

— Салом бердик... А, бу қидиравериб кўзлар қорайиб кетди-ку, Толибжон! Қадрдонлик ҳам ахир шунақа бўладими? Қани ош ейдиган табаррук қўлларини узатворсинларчи...

Ғолибовнинг ҳуши бошидан учди: «Ие, бу Галя айтган ўша «мордаси нето ғилай ревизор-ку! Об-бо, бўрини йўқласанг... Энди бундан осонликча қутулиб бўлсан. Ишқилиб, оғзимнинг ошиқмошиғи бузилмасин-да!»

Директор истар-истамас ўрнидан ярим қўзғалди.

— Келинг, ўртоқ Абдулаҳатов...

Абдулаҳатов қўл олиб кўришаркан, бир лаҳзада дастурхондан тортиб, хонанинг бурчаклари-ю шифтига қадар бир назардан ўтказиб чиқди. Сўнг бетакаллуф тўрға ўтиб чордона қуаркан, қўлини ҳовуч қилди.

— Қани, омин... Нол бир, нол икки, нол уч... Э-э, ана боринг нол тўртгаям ишингизни тушгулик қилмасин! Ҳи-ҳи-ҳи... Ҳазилда энди бу, Ғолибов! Лекин, биз буларнинг бирортасидан эмасмиз. Бунинг устига эски қадрдонмиз. Собиқ директорингиз бемаза одам бўлсаям сизни кўп мақтарди: «Шу бола ўлмаса ўрнимга директор бўлади! Ўртоқ Абдулаҳатов, сиз ҳам шу кадрни юқори-

даги ўртоқларга шипшитиб қўйинг», дерди. Шипшитиш ҳам гапми? Шундай бўлгач, сизга кўнгил тортади-да! Шу кунларда денг... Ие, дастурхон тўкин-ку! Қани, овқатга қаранг. Бай-бай-бай, гўшт совиб қолибди-ку! Шу денг, шикоят хатлар тарновдаги сувдек шариллаб оқиб келяпти десангиз. Ошкоралик деб оғзига келганини одамларам ёзавераркан-да! Анови туздонни бу ёққа узатинг-чи! Сизнинг хўжалигингиздан ҳам бор. Мазмуни директоримиз тақой, директоримиз сақой...

Ғолибов ўтирган жойида қалқиб тушди.

— Опкемабсиз-да бир-иккитасини. Ким ёзган бўлсаям путини жиртиб ташлардим, энағарни!..

Абдулаҳатов товоқдаги каттакон сўнгакка қўл узатди.

— Ие, менинг ўзим-чи! Қизиқмисиз, мен ўша ерда турган бўлсам, сиздай қадрдонга гап теккизармидим. Бу Толибжон... Анови бўйни узундан кўринмайдими? Ҳа-а, иш маҳали денг... Тўғри, тўғри... Бизам ўша замонларда қарор чиқишидан қирқ кун олдин таплаганмиз бу зормандани. Бўлмаса, пепсикўладан пақиллатинг-чи. Тошкан сувга аралаштириб-да! Сизни ким айтади давра кўрган директор деб...

Ғолибов тафтишчига кўпириб турган пиёлаги эҳтиётлик билан узатаркан, қовоқ солиб сўради:

— Қандай қилиб топдингиз бу жойни? Мен ахир...

Абдулаҳатов пиёлаги бир кўтаришда бўшатаркан, пихиллаб кулди:

— Штирлиц бизга шогирд бўлади! Шундай йўлга чиқиб турувдим, мошинангиз ўтиб қолди. Орқасидан қувиб етдим, шопирингизни гип этиб бўғиб... Э-э, айтгандай! Оббо!

Абдулаҳатов кутилмаганда ўрнидан шундай тез сапчиб қўзғалдики, ҳатто кўзойнаги учиб кўрпачага тушди.

— А... Бу... Иш расво бўпти-ку!

Ғолибов унинг бу қилиғидан чўчиди:

— Ҳа-ҳа, тинчликми? Нима расво бўлди?!

Абдулаҳатов эгилганча кўзойнагини олиб шоша-пиша тақаркан, ўкинган оҳангда деди:

— Э, бу шопир бола эсан чиқибди-ку! Оббо, якка ўзи кўчада...

Ғолибов тафтишчига бақрайганча бир оз туриб қолди, сўнг жаҳл билан биқинига бошқатдан болиш тортди.

— Нима эмиш депман! Шопир ҳам одам бўлди-ю... Тавба!

— Йўқ-йўқ... — Абдулаҳатов шошиб олдинга икки-уч қадам юрди. — Ўсаман деган раҳбар, аввало шопири билан иноқ бўлиши зарур.

Тафтишчи галини тўхтатолмади. Эшик очилиб, чойнак кўтарган мезбон кўринди.

— Зерикмайгина ўтирибсизларми, меҳмон бовалар? Мана иссиқ чой. Ҳозир ош ҳам...

— Менга қаранг, чорва! — унинг сўзини бўлди директор. — Манови меҳмонни шопири ташқарида қолибди. Ўша баччани...

— Шу ерга бошлаб келинг, — шоша-пиша гап қистирди Абдулаҳатов. — Бечорагина қорни очиб қунушиб ўтиргандир...

Ғолибов тафтишчига ҳўкиз қараш қилди-ю, аммо эътироз билдирилмади. Мезбон чойнакнинг устини дастурхоннинг бир чети билан ёпаркан, секингина кулди.

— Бизда меҳмон кўчада қолмайди, меҳмонжон! Шопирингиз аллақачон қудалар билан чой ичиб гурунглашиб ўтирибди. Ҳай, бўлмаса... Сизлар бемалол...

Абдулаҳатовнинг кўнгли жойига тушгач, қайтиб келиб ўрнига ўтирди. Ғолибов чойни қайтараркан пичинг отди:

— Шопирингизга бунча меҳрибон бўлмасангиз-а? Эҳтиёт бўлинг, эчки семирса эгасини сузади!

Абдулаҳатов кемириб шир-яланғоч қилган суягини дастурхонга уриб қоқаркан бош чайқади.

— Эчки бўлса сузади-да! Бизда шопир бола билсангиз, қўй... Ў-ў, катта илик тушди... Сизгайм, суртиб берайми, а?

«Оббо, — гижинди Ғолибов юзини терс бураркан. — Шундан бекор гап очдим. Энди, бу суққи ярим соат шопирини мақтайдим».

— Эсли қўй бўлса, уйини тоғлиб боради, — Абдулаҳатов иликдан қониқмади, шекилли, шилпиллатиб сўнгакни сўришга ўтди. — Бизни шопир бола эса... Лекин, совхозингизда қўйларнинг ёғи нукул суягида бўлади-да! Ҳў, бир сафар бериб юборган ширбозчангиз ҳам... Чойдан қуйинг. Ўҳ-ўҳ-ўҳ! Бизди шопир боладай одамнинг ювоши бу оламда топилмаса керак. Шундай мўмин-қобил, шундай уятчан... Бир гал денг, шу болагинани финский ҳаммомга орқасини уқалар деб олиб тушгандим. Нима бўлди, денг, пархонанинг бугида адашиб қолса бўладими! Мен қолиб ботиқ одамни орқасини ишқалаб юрибди бемаза! Ҳи-ҳи-ҳи... Қани, непискўладан яна битта босиб...

— Барибир шопирга сир бермаслик керак! — зътироз билдирди Ғолибов қовоғини баттар солиб. — Шопир халқи эгасига эл бўлмайди! Олдинги директоримизни ким сотди? Шопири? Агар мошин ҳайдашни ўзим билганимда, давно шу шопиримни кети-га бир тепиб...

Абдулаҳатовнинг нафси ором олди чоғи, сочиқнинг учи билан лаб-лунжи аралаш кўзойнагининг тагидан қош-қовоғигача артиб чиқди.

— Гапингизга юз фоиз... Энди қатикдан ҳам кўрайлик-а? Ўҳ-ўҳ! Бу қаймоқ-ку! Ўн йил олдин менда ҳам шунақа шопирнинг шайтони бўлганди. «Ол» десам ола қопни кўтариб қочарди. Чайнаб турган сақичингизни оғзингиздан олиб қўйганини билмасдингиз, баччағарни! Ўҳ-ўҳ! Энди бу ҳазми таом-да! Ошгача ош-қозон бўшамаса, уялиб қолмайлик. Йўқ, бу шопирим шустриймас. Мабодо «Туя кўрдингми?» деб сўрасангиз, «Йўғ-е, тулки эди-ку!» деб турадиган хилидан. Шунақа... Шу шопиримни шахсан менга хотинимнинг ўзи тавсия этган!

— Ҳм-м... — Ғолибов ўзини зўрлаб илжайган бўлди. — Ҳали хотиннинг қариндоши десангиз-чи? Ана гап қасқда экан?!

— А?! — Абдулаҳатов оғзи атрофида ҳосил бўлган «о» ҳарфига ўхшаш қатик юқини артишни ҳам унутиб, чумчуқ ютган илондек бир нафас тик қотди. — Ҳа-ҳа! Тўғри, тўғри!.. Шопиримиз хотинга қариндош. Қариндош бўлгандаям... Умуман хотин уруғининг ичида менга ёқадигани фақат шу бола! Бошқа қариндошларининг ҳаммаси палағда. Ие, ие... Ана паловхон тўра ҳам ташриф буюрдилар-ку! Яшасин!!!

Мезбон ҳовур кўтарилиб турган товоқ тўла ошни дастурхонга келтириб қўйди. Абдулаҳатов нима учундир кўзойнагини олдида, дастурмоли билан ойнакларини обдан артгач, қайтадан бурнининг учига қўндирди. Сўнг билак шимараркан остонага етган мезбоннинг ортидан қичқирди:

— Ў-ў... ука! Тагин бизни шопир бола... ошсиз қолмасин!

Гапни ҳазил тушунган уй эгаси мийиғида кулганча чиқиб кетди. Ғолибов ҳаво етишмаётгандек бўйни тагидан бир йўла уч тугмасини бўшатди. Сўнг оҳиста тафтишчининг ош ейишини кузатди. Абдулаҳатов ҳақиқатан ҳам қатик тановул қилганда еганичгани «ҳазми таом» бўлиб, қорни қайтадан очган экан шекилли, пишқирганча лунжини шишириб кавшанар, товоққа ҳар энгашганда ош тўла кафти иягига етиб бормасданоқ оғзи ўз-ўзи-

дан ўрадек очилиб кетарди. «Одам кўрганим ёлгон-ов! — бош чайқади Ғолибов. — Яхшиям, одам... Агар мол бўлганда борми, эшини сб қўяркан, бу очофат! Ишқилиб товоқни синдириб қўйма-син-да!...»

Аллақачон товоқнинг ўз томонини ўпириб бўлган Абдулаҳатов директорнинг олди камаймаётгани»ни кўриб ўзича танбех бермоқчи бўлди. Бироқ, оғзи банд бўлганидан тили унга бўйсунмади.

— Кў-кў-кўр... Бо-бо-бош!...

— Нима?! — Ғолибов таажжубда танг қотди. — Ким кўрбош?

Абдулаҳатов ияк қоққанча ютиниб қўл силтади, бармоғидан икки-уч томчи ёғ учиб қаттиқдан бўшаган косага тушди.

— Э-э... Кўрдингми ош, кўтарма бош, деяман. Қани, чойдан қуйинг. Ўҳ-ўҳ! Отам раҳматли нуқул шунақа дерди. Ўзлариям ошнинг ошиғи эдилар. Ҳатто, ошнинг тузини паст қилгани учун катта знамиздан воз кечиб кичкинтойига... Қани олинг! Ошнинг мойи, мен сизга айтсам, тагида бўлади...

Ғолибов чидолмасдан ўрнидан туриб кетди. Ҳайратланиб қараган Абдулаҳатовга «Заҳри тан қилгиси келганини» баҳона қилиб ташқарига йўл олди. Йўлакда чой янгилаб келаётган уй эгасини тўхтатиб «Буйруғини бузиб, олдига одам қўйганлиги учун» ўхшатиб сўқди.

— Ахир, меҳмон киши, — ўзини оқлади уй эгаси. — Қандай қилиб мен уни... Бошқа одам бўлса ҳам...

— Э, бундай меҳмонни! — Ғолибов кўрслиги кўзиб куракда турмайдиган сўз билан сўқинди. Сўнг сўқиниш билан ҳовури пасайдими, қайтиб ичкарига кирди. Кекирганча товоқ юқини сидириб қош-кўзига суртаётган Абдулаҳатов, шоша-пиша кўзойнагини қўндириб унга танбех берган бўлди:

— Кўп чой ичманг-да, директор! Ана ундан кейин бемаҳал безовта қилади. Сигаретдан борми? Тўғри қиласиз чекмай. Ничего, носдан урамиз... Қани, ўтиринг. Сизга бир кичкина илтимос бор...

Ғолибов лабини қаттиқ тишлаб кўрпачага оҳиста чўқди: «Ишқилиб, сўкиб юбормайин-да!»

— Илтимос шуки... Носвой қаёқда қолди? — Абдулаҳатов бир зумда барча чўнтақларини кавлаб чиқди. — Илтимосим... Иби, нос ҳам эсдан чиқибди. Ҳай, уй эгаси келса бобой-собойлардан сўраб топиб келар... Илтимос шуки, Толибжон... Биз бир-

биримизга ишимиз тушадиган одамлармиз... Олдинги директорингизга ҳам кўп яхшиликлар қилганмиз... Бемаза, гапни олмади-да! Олганда-ку, бундай қия бўлиб кетмасди-я! Кечирасиз, мабодо тарвуз йўқми? Шунақами? Бўлганда ошдан кейин сўйилса йиғлаб кўришарди-да! Ҳай, майли... Энди укам, ўзимни эмас, шопир боланинг илтимоси билан келгандим... Ия, ҳа, нега оғзингизни ёпиб олдингиз? Нима, тишми? Шайтоннинг сувидан икки томчи бўлганда таққа тўхтарди-да... Илтимос шулки, Толиббой укам, шопиримизнинг аёли қўзилаган. Ана шу бачча топган келинчак бизнинг хотинга ҳам, ўзимизга ҳам қариндош бўлади. Короче, шу келин камдармон. Ҳозирги хотинларни биласиз-ку, ўттизга кирмай ўтин бўлади, қирққа кирмай қирқилади! Хуллас, ука... Туққан хотинга нима керак? Ҳа, шу товук-повук, куркамурка... Озроқ зиғир ёғ. Чўчқаники бўлса янаям яхши! Ўтган гал келганимда хўжалик фермаҳонасида қуён-пуён ҳам кўргандай бўлувдим...

Ғолибов ўзини қанчалик босмоқчи бўлмасин, барибир бўлмади, беихтиёр «уҳ» тортди.

— Хуллас, етти хазина денг! Энди, ўртоқ Абдулаҳатов, унақа қўй устида тўрғай тухум қиладиган замонлар ўтиб кетди. Ҳаммасини собиқ директор оғайнингиз ўзи билан бирга олиб кетган. Уёғини сўрасангиз, ўша сиз айтган етти хазина учун бугун етмиш яшар энамни катта бир мажлисда «эрга бериб» келаяпман! Сиз ҳам ахир бундай тушунингда!

— Йўғ-ей?! — тафтишчи кўзойнагини юлқиб олиб, ғилай кўзини чақчайтирди. — Энангиз ўлган эмасмиди?! Ҳа, сўкиш эшитган маъносидами?!... Ҳа-а. Ҳм-м... Ҳай, майли, чойдан қуйинг... Менга-ку бировнинг мўйи ҳам керакмас. Шу шопир болага... Бечора хафа бўладиган бўлди-да!

Орага оғир жимлик чўкди. Директор узун сўлиш олди. Тафтишчи хўриллатиб чой ҳўплади. Ҳовлининг қай бурчидандир хўрознинг чўзиб қичқиргани қулоққа чалинди. Абдулаҳатов сергак тортиб директорнинг енгидан ушлади.

— Келинг, шу шопир болани хафа қилманг! Йўлини мана ўзим ўргатаман. Ҳали шу ҳовлида тўрт-беш паррандага кўзим тушувди! Совхозникига қийналсангиз, майли, шу уйнинг эгасига, секин-а? Маъқулми? Хўрози шарт эмас. Макиёни ҳам шопир болага бўлаверади. Шундай қилинг, ука! Бир ияк қоқинг, дўстим. Ҳали кўз-кўзга кўп тушади!

Ғолибов ўрнидан илкис қўзғалди.

— Қўйинг-э, Абдулаҳатов! Бу тўйхона, омборхона эмас!.. Уят бўлади! Ҳа, ана йилнинг охирида келинг. План тўлса, бошқа гап! Энди, узр, жиндак майлисчамиз бор... Шунга, бошқа пайт... Хайр!..

— Ие, кетаяписизми?! Шош-ш... — Абдулаҳатов ҳам сакраб ўрнидан турмоқчи бўлганди, қорни халақит берди, деворга кафт тираб бир амаллаб турди. — Оббо, шопир бола хафа... Ўв-в... Толибжон! Нима ўлган жойингиз борми? Ҳеч бўлмаса тўйбонга айтинг, тугунча-пугунча ташкил қиб берсин! Хом гўшти бўлмаса, пишганиям бўлаверади! Энди, бизни шопир болани сазаси ўлмасин. Э-э, ҳой қаёққа кетаяписиз? Ахир, шопир...

Ғолибов остона ҳатлаб чиқаркан, бу сафар тишларининг орасидан сирғалиб чиққан «заҳри алам»ни тутиб қололмади:

— Ҳе, шопирингдиям энасини...

Эшик тарақлаб ёпилди. Абдулаҳатов деворга суянганча тирговичдек қотди. Хўроз чўзиб-чўзиб қичқирди. Бир оздан сўнг ташқаридан оёқ товуши эшителиб, эшикдан кимдир бош суқди.

— Дада, кетмаймизми, ахир аям...

Бу Абдулаҳатовнинг шофёри эди.

ТОРТИШУВ — АҚЛ ҚАЙРОҒИ

*(Айрим туман газеталарида берилётган «баҳс»
ларга тақдид)*

Туман рўзномасида «Тортишув — ақл қайроғи» рукни остида ёритилган «Паловни қўл билан ейиш керакми ёки қошиқ биланми» деган мақола газетхонларда катта қизиқиш уйғотди. Бугунги ушбу мунозарали баҳс якунига бағишланган «дав-ра столи»да «Таом ва калом» китобининг муаллифи, шоир Махсум Тартарак, «Лаззат» ошхонасининг бош ошпази, кулинария техникуми ўқитувчиси Қобил Азимов, туман санитария эпидемиология станциясининг врачлари Эркин Воситов, пенсионер Зиёд бобо Тонготаровлар иштирок этишмоқда.

Мухбир: «Паловни қўл билан ейиш керакми ёки қошиқ биланми» мақоласи ўз актуаллиги билан катта мунозарага сабаб бўлмоқда. Ҳали баҳсга яқин ясалганича йўқ. Ушбу масалани ижобий ҳал қилиш учун сиз мутахассислар фикрини билмоқчимиз. Хўш, паловни қўл билан ейиш керакми ёки қошиқ биланми? Сўз ҳурматли шонримиз Махсум акага!

Тартарак: Мен, аввало, шундоқ долзарб, проблематик масалани мунозарага олиб чиққан ўртоқларга ўз миннатдорчилигимни изҳор этаман. Ўзбек дастурхонининг энг азиятчи таомларидан бири паловни қўл билан тановул қилиш керакми ёки қошиқ биланми? Тўғри, бу савол аср-асрлардан буён ўз счимини тополмасдан келмоқда. Жумладан, бу саволни ҳатто Мавлоно Муқимий ҳам счолмаганлар. У киши икки ҳўрандининг ош ейишини тасвирлаб:

*Ош есалар ўртада сарсон — шлик,
Хўжа чироқ ёғи,
Ҳакимжон — пилик.*

деб тасвир этганлар. Лекин ўша Хўжа билан Ҳакимжон ошни қўл билан сганим ёки қошиқ биланми — бунини очиқ айтмаганлар. Афтидан, бу масаланинг Муқимий даврида ҳам аниқ бир счимини бўлмаган. Устод Фафур Фуломда ҳам шу ҳолни кўраимиз. У кишини қайсидир бир асарларида: «Хумлар ошни катта-катта олиб «гумбаз»нинг бир томонини ўпириб ташлади» десалар-да, лекин ўша «гумбаз»ни, яъни ош уюминини персонаж қўли ёки қошиқ билан ўпирганлиги ҳақида лом-мим демаганлар. Яна шуни айт...

Мухбир: Кечирасиз, Махсум ака, шу хусусда газетхонларга ўзингизнинг аниқ фикрингизни айтсангиз. Яъни, паловни қўл билан сган маъқулми ёки қошиқ билан?

Тартарак: Албатта, қўл билан ейиш керак. Бунда ошхўр эстетик завқ олади. Билагидан зиғир ёғи томчилаб турган кишининг ҳолатини кўз олдингизга бир келтиринг-а? Қанчалар шўҳомбахш ҳолат!

Мухбир: Маъноли фикрингиз учун ташаккур! Энди сўз навбати саломатлик посбони Эркин Воситовга!

Воситов: Юқоридида ҳўрматли шоир укамиз жуда керакли фикрларини айтдилар. Мен бу сўзларга тўла қўшилган ҳолда шуларни айтмоқчиман. Ош, яъни палов инсоннинг озуқа рациониди муҳим ўрин тутди. Айтиқса, ҳаётнинг асоси бўлган оқсил гуручда серобдир. Витаминларни-ку айтиб ўтирмай, сабзиди «С», пийёзди «П», гуруч билан гўштди «Г», хуллас...

Мухбир: Эркин Воситович, қимматли фикрларингиз учун раҳмат. Мумкин бўлса, яна бир савол. Айтинг-чи, паловни қўл билан сган маъқулми ёки қошиқ билан?

Воситов: Ҳеч шубҳасиз, қошиқ билан. Гигиена ахир бу! Қўлда ейилганда, агар у ювилса яхши, ювилмаганда-чи, ҳай-ҳай, ҳар тирноқ остида биттадан вирус илашганда ҳар бир оғиз очилганда бешта вирусни ютамыз. Бир товоқ палов учун камида ўн-беш йигирма марта қўл узатсак...

Мухбир: Ажойиб фикрларингиз учун ташаккур! Қани, бу тўғрида ҳурматли отахонимиз қандай фикрда эканлар?

Чол: Энди ука, менга қолса шоир ўғлимнинг фикри маъқул. Чунки, қўл билан ейишга ўрганиб қолганман-да! Врач ўғлимнинг гаплари ҳам тўғрику-я. Лекин, ёғоч қошиқ анқонинг уруғида... Магазинларда ҳам камчил. Нархи ҳам от баҳосида. Нега қиммат десам, сотувчи қиз: «Бобо, бу сувенир», дейди.

Мухбир: Раҳмат, раҳмат, ота! Демак, сизнингча ошни қўл билан еган маъқул-а? Жуда яхши... Хўш, энди охирги сўзни таом пиширувчилар устози, ҳурматли Азимовдан эшитсак, марҳамат, Қобил ака, сўз сизга. Ошни қўл билан еган маъқулми ёки...

Азимов: Бу мураккаб савол. Авваламбор, ҳар бир опхўр палов тўғрисида тадрижий маълумотларга эга бўлиши керак. Кўп йиллик тажрибам юзасидан шу нарсaga амин бўлдимки, ўн кило гуручнинг ошини пок-покиза туширадиган профессионал опхўрлар ҳам ҳатто «ош-палов»нинг «расшифровкаси»ни билмайдилар. Кеча ошхонадаги қирқта хўранда ҳамда бир аудитория тўла талабалар шу саволимга аниқ жавоб беришолмади...

Мухбир: Бу савол, шубҳасиз, газетхон дўстларимизни ҳам ҳизиқтирса керак. Мумкин бўлса, ўзингиз шу муаммони ечиб берсангиз.

Азимов: Марҳамат. Биринчи ҳарф «О» — олов, «Ш» — шоли, яъни гуруч, «П» — пиёз, «А» — аччиқ-чучук, «Л» — лаҳм, яъни гўшт, иккинчи «О» эса обизамзам ёки ароқ ва ниҳоят «В» — ва ҳоказолар, яъни қозон, туз, доривор дегани.

Мухбир: Демак, домла, сизнинг фикрингиз, «Ош-палов» термини остида мазкур таомни тайёрлаш учун керак бўладиган ма-саллиқлар ва қўшимча факторлар номи яширинган экан-да?!

Азимов: Ҳа, балли, худди шундай, мени тўғри тушунибсиз.

Мухбир: Лекин, ошни қўл билан ейиш маъқулми ёки қошиқ...

Азимов: Албатта, қошиқ билан... Чунки, қўл билан ейишни, шахсан мен, эскилик сарқити деб биламан. Айрим кишилар... отахон, тағия сиз хафа бўлманг-у, ошни ейишиб, ёғли қўлларини махсига, қош-мўйловига суртишади, яхши қилиқмас, бу...

Мухбир: Офарин, ажойиб ўғит... Азиз дўстлар, шу билан «дав-ра столи»га якун ясамак. Сизларга катта раҳмат. Умуман олган-да, мунозарамиз ниҳоятда қизиқарли ўтди. Унда қатнашган ўртоқларнинг фикрларидан келиб чиқиб, энди шундай хулоса ясаймиз: ош-паловни хоҳлаганлар қўлда, хоҳлаганлар қошиқда ейишлари мумкин...

АЙЛАНА

Кабул қилиш комиссияси бошлиғи Шодмонбоев «Гўзаллик салони»нинг тўртинчи қаватига кўтарилгач, «хўш» деди-ю, лекин «тузук» сўзини айтмай, бир нуқтага тикилганча қотиб қолди. Сўнг «Эҳм... ош совиб қолмасин!..» деганча ортида қаққа-йиб турган участка бошлиғига улкан ғалвирнинг гардишини эс-латувчи цемент айланани кўрсатди.

— Хўш, бу нима?

Участка бошлиғи прораб Собировга ўтирилди.

— Нима бу?..

Собиров тўртинчи ва бешинчи қават оралиғидаги айланани биринчи марта кўраётгандек, слка учирди-да, ўз навбатида ор-қадан келаётган участка мастери Зоировга юзланди:

— Бу... нима?

Зоиров «айлана»дан хабардор экан шекилли, дарҳол қўйни-дан қўлдан-қўлга ўтавериб титилиб, сарғайиб кетган қоғозни олиб ерга ёзди.

— Бу шу бинонинг план-лойиҳаси. Мана бу ерда, — Зоиров қоғознинг бир чеккасидаги сарғиш доирани нуқиб кўрсатди. — Яъни, тўртинчи ва бешинчи қават оралиғида «айлана» шакли акс эттирилган. Марҳамат, ҳамма кўриши мумкин. Биз лойиҳа-да кўрсатилган нарсани бажардик. Лекин, гапнинг очиги, айла-нанинг нима эканлигига ўзимнинг ҳам ақлим етмай турибди. Афтидан, ҳовуз бўлса керак.

Комиссия раисининг қовоғи баттар осилди.

— Ҳовуз? Тўртинчи қаватда-я! Эсларинг жойидами ўзи? Нега маҳаллий шароитни ҳисобга олмайсизлар? Ахир, шаҳримизда сув учинчи қаватга зўрға чиқади-ку?

— Ҳовуз ҳам бўлсин дейлик, — комиссия аъзоларидан ким-дир луқма ташлади. — Лекин бу ҳовузнинг туби йўқ-ку. Сув, ахир қасрда тўпланади?

— Менингча, бу айлана ҳовуз эмас, қушлар қўнадиган мах-сус жой бўлса керак. Қаранглар, қандай чиройли тушибди. Ба-

ҳор, ёз ва куз ойлари қушлар қўниб, вижирлаб турса ёмонми? Эҳм... Ўртоқ Шодмонбоев ош совиб кетди! — деди Ботиров.

Шу пайт суҳбатга аралашмай бир четда турган қабул қилиш комиссиясининг яна бир аъзоси — шаҳар архитектори Хуррамов участка бошлиғига қараб ўдағайлаб қолди:

— Ҳў-ў... Нега архитекторларни айблаб, бўйнимизга тош осял-сиз? Қани ўша лойиҳангиз...

Участка бошлиғининг ранги оқариб кетди. Қараса, Хуррамов архитекторларни оқлаш баҳонасида янги бинони топшириш-ни хавф остида қолдираяпти. Шу боисдан Ботиров шоша-пиша Хуррамовга маънодор кўз қисиб, унинг сўзини бўлди.

— Ўртоқ Шодмонбоевнинг олдида тортишиб ётсак, энди уят бўлар? Марҳамат, мана кўрсинлар. Планда «айлана» туширилганми, туширилган. Тагида архитекторлар бошлиғининг имзоси чекилганми, чекилган. Шундай экан, бир айлана деб, бошимиз-ни айлантириб ётмайлик.

Архитектор «кўз қисиб»ларга тушунадиган мўмин-қобил одам эканми, тезда ўз фикридан қайта қолди.

— Ҳм-м... Бошлиғимизнинг имзоси бўлса, демак, тўғри қуриб-сизлар. Лекин, ўртоқ Ботиров, буни сиз ўртоқ Шодмонбоев ва қолган комиссия аъзоларига тўғри тушунтира олишингиз лозим-да! Менингча, бу айлана... Ў-ў, лекин лойиҳанинг ҳам уваласи-ни чиқариб юборибсизлар! Нима бало ёки кўрмача қилиб тўша-дингларми? Менингча, бу айлана ҳовуз ҳам эмас, қўналға ҳам эмас, аксинча, нақш... Яъни архитектура тили билан айтганда, бино элементларининг шаклий белгисидир...

Гоҳ участка бошлиғининг, гоҳ архитекторнинг оғзига қараб, тик қотиб турган Шодмонбоев ниҳоят енгил нафас олди.

— Демак, бу айлана — нақш. Комиссия аъзоси сифатида Хуррамовнинг фикрига қўшилиш мумкин. Шахсан мен янги бинони топширишга тайёр, деб ҳисоблайман.

...Ошдан сўнг қабул қилиш комиссиясининг аъзолари жўнаб кетишди. Участка бошлиғи мамнуният билан кекирганча етти киши имзо чеккан «АКТ»ни етти буклаб чўнтагига тикаркан, прораб ва мастерга юзланди.

— Ҳўш... Тўртинчи қаватдаги «айлана»ни қуришни ким буюрди санларга?! Яхшиям, Шодмонбоев қурилишдан узоқ одам, яхшиям, Хуррамов ўзимизнинг одам! Бўлмаса... Пойдевор таш-ланаётганда шу ерда эдим, кейин иш билан... Ўзи йўқнинг кўзи йўқ экан-да?!

Прораб Собиров биринчи бўлиб гуноҳкорона елка қисди.

— Айбимни тан оламан! Иккинчи қават битгунча мен ҳам қозиққа бойланган отдек объектда айланиб юрдим. Сўнг ўзингиз биласиз туй масаласида... Мастерга ишонгандим-да...

Участка мастери Зоиров айбини оқлаш учун яна чўнтагидан бинонинг лойиҳасини чиқарди.

— Учинчи қават битгунча ётоқхонам шу ерда эди. Сўнг путёвка куймасин деб... Бригадир Каримовга ишонгандим, у ҳам лойиҳада кўрсатилгандек...

Ботиров зарда билан қўл силтади:

— Э-э, ўша бригадиринг еттинчи синф маълумоти билан чизмани ўқий оладими, галварс! Қани лойиҳани ол-чи, ҳали яхши қарай олмагандим. Ким лойиҳага ўзгартиш киритди?

У лойиҳадаги сарғиш доғ — «айлана»ни олдин тирнаб кўрди, сўнг ҳидламоқчи бўлгандек бурнига яқин келтириб тикиларкан, беихтиёр қичқариб юборди.

— Ие, ахир... бу пиёланинг чизмада қолган изи-ку!

Бир оздан сўнг Ботиров: «Объектда иш вақтида чой ичишни ман этиш ва ўз вазифасига совуққонлик билан қараганлиги учун қурилиш бригадир Каримовга қаттиқ огоҳлантириш бериш тўғрисида»ги буйруққа имзо чекаркан, чуқур хўрсиниб қўйди: «Хайрият, лойиҳада пиёланинг изи қолибди. Мабодо, чойнакнинг изи қолганда борми?».

МАРТАБАДОШЛАР МАЖЛИСИ

— Ё бир кулнинг ўргилсин жойда «базми жамшид»имиз бор... Вақтинг қалай?

— Ие, «базми жамшид» бўлади-ю, вақт топилмайдими! Зиёфат... ўзи кўп яхши нарсасан. Янги одамлар билан танишасан. Мундайроқ мартабалироқ одам билан танишсанг, келажакингга ҳам яхши.

Малик «базми жамшид» деганда ана шу нарсаларни ҳаслидан ўтказди. Шу сабабли дўстининг таклифига ичдан қувонсада, сиполик билан сўраб қўйди:

— Қанақанги «базми жамшид» ёки бирортасининг тўйими?

— Йўқ, шунчаки ёшлигимиздаги ўртоқлар, бирга ўқиганмиз. Ҳозир кимсан, казо-казо одамлар! Танишиб олсанг, зарар қилмайсан.

— Унчалик бўладиган бўлса, майли...

Такси машинаси уларни шаҳарнинг энг гўзал «Қорақўз» кафеи ёнига олиб бориб ташлади. Ўтириш шу кафеда бўлаётган экан. Малик машинадан тушиб атропога боқди. Енгил машиналар босиб кетибди. Турли тақинчоқлар илиб ташланган «Жигули»лар, сутранг «Волга»лар. Ҳатто бир «Чайка» машинаси ҳам кўзга ташлангандек бўлди.

Малик «Вой-бў!» дегандек дўстига қараб қўйди, дўсти эса жилмайганча унинг тирсагидан тутиб ичкарига бошлади. Зиёфатхонада эса қизгин суҳбат, қаҳқаҳа авжида, сигарет кўп чекилганлигидан шифтда бир қават кўкиш парда ҳосил бўлган экан.

Малик ўтирганларга назар солди: барчаси савлатли, салобатли кишилар. Ҳаммасининг бағбақалари селкиллаб, юзлари чироқ ёғдусида ялтирарди.

Маликнинг дўсти ўтирганлар билан қучоқлашиб, «чўлп-чўлп» ўпишиб чиқди, кейин икковлари бир чеккага ўтиб чўкишди.

Давра тўрида ўтирган қора костюмли, капалак нусха галстук таққан, пахса елкали бир киши ўрнидан турди, томоғини бир қириб олгач, сўнг гулдуреган товуш билан деди:

— Қани, қадаҳларни тўлдирайлик, дўстлар. Кечикканларга штрафной бўлсин! Хўш-ш, агар айтиш учун навбат дўстимиз Мирваққос Мирғаниевга...

Ҳамма чапак чалди. Столнинг нариги чеккасида, тиззасида бола олиб ўтирган одам «Ҳм» деди-ю, тиззасидаги болани ёнидаги бўш стулга ўтқазиб ўрнидан қўзғалди. Маликнинг дўсти чапак чала туриб залдагиларни таништира бошлади.

— Тўрда ўтирган тамада — савдо ташкилотининг раиси бўлади...

— Йўғ-е, мен уни артистми, дебман, галстугини қара-я?

— Артист ҳам бор, ана ҳў! — Маликнинг дўсти бир чеккада тик турганича ёнидаги аёлга хушомад қилаётган озгин соқолмўйлови тутатиб кетган йигитни кўрсатди. — Оти Собит. Райкультуранинг бошлиғи. Тўйларни гуллатади-да...

Бу орада Мирваққос Мирғаниев бир тебраниб олди-да, сўз бошлади:

— Ўртоқлар! Азиз ва ҳурматли ўртоқлар, қадрдонларим! Мана, биз орадан ўн беш йил ўтгач, яна дийдор кўришиб... тоес, учрашиб ўтирибмиз. Бундан ўн беш йил бурун биз йнгирма ёш қалб ҳаётга йўлланма олган эдик. Шундан Орифжон растрат

қилиб қамалганлиги, Бибигулнинг фарзанд кўриб, узрли равишда келолмаганлигини ҳисобга олмасак, қолган ўн саккиз нафаримиз шу ердамиз. Бундан ташқари бу ерга фарзандларимиз (у ёнидаги жингалак сочли ўғлининг бошини силади) ҳам ташриф буюришган. Шу ерда ўтириб, ҳозир бир нарсани ўйлаб кетдим. Бундан ўн беш йил олдин ким эдик-ку, эндиликда ким бўлдик. Мана, масалан, Одилни олайлик, — Мирғаниев шундай дея ёнидаги бақалоқ кишини қўлини бигиз қилиб кўрсатди. Бақалоқ эса ўз номини эшитиб қалқиб тушди, оғзидаги чучварани косага тушириб юборди-да, салфетка билан лаб-лунжини шоша-пиша артганча нотиққа ҳайрон бўлиб қаради.

— Мана шу Одилчамиз, — гапида давом этди нотиқ, — ҳозир кимсан, Одил Собитович. Кимсан, катта бир универмагнинг директори, олдин ким эди? Маликанинг кетидан югуриб, сарғайиб юрган бир савдойи эди.

Залда гур-р кулги кўтарилди.

— Маликаҳон ҳам ҳозир ҳожатбарор хизматдалар, — сўзида давом этди Мирғаниев. — Шаҳар паркида газсув сотиб, бемапол оилаларини тебратиб юрибдилар. Мен эса, ўзларингга маълум, қассобман. Дўстлар учун ҳамиша суяксиз гўшт менда мунтазир. Шу қадаҳни...

Кейинги сўз навбати Мамашариф Ғўндиевга берилди.

— Бу ўртоғинг нима иш қилади? — шипшиди Малик дўстининг қулоғига.

— Таксист!.. — деди дўсти мағрурланиб, сўнг қўшиб қўйди. — Жўмардда ўзи қурмағур, шу ўтиришнинг чиқимини ўз гарданига олган.

— Ўҳ-ў! — деб қўйди Малик такси ҳайдовчига ҳайратомуз тикилганча.

Мамашариф бир нафас шипга қараб қотиб қолди, сўнг залда ўтирганларга қараганча яна бир оз жим турди. Афтидан нима деб гап бошлашни билмаётган эди. Охири бўлмади шекилли, чўнтагидан ён дафтарчасини олди.

— Бу, Шарифбой, шпаргалкадан фойдаланиш касалинг ҳали ҳам қолмабди-да, сенинг! — дея кимдир ҳазил қилди. Яна зални кулги тўлдирди. Мамашариф эса пинагини бузмасдан дафтарчасига қараганча сўз бошлади.

— Азиз дўстлар! Ҳозир сизларга қараб турибману, лекин ўн беш йил олдинги қувноқ ҳаётимизни кўз ўнгимга келтириб хўрли-

гим келиб турибди. Оҳ, қандоқ даврлар эди! Қани энди у дамлар, ширин хотиралар! Ёшлик бамисоли кузда иссиқ ўлкаларга учган қушлар каби учиб кетди, қушлар баҳорда қайтиб келишади, лекин ёшлигимиз қайтиб келмайди...

Шундай дея, мастликданми, у ҳўнграб юборди. Такси ҳайдовчисидан сўнг сартарош, фаррош, этикдўз ва яна аллақайси касб соҳиблари сўзга чиқишди. Қисқаси, ўтириш жуда мароқли ва кўнгилли ўтди. Ўтириш тугаб, қайтишаётганда дўсти Маликдан сўраб қолди:

— Хўш, қалай ўтди «базми жамшид»? Ўртоқларим ёқишдими?

— Бўлмасам-чи, — деди Малик миннатдорчилик тарзида. — Жуда зўр бўлди-да. Ростини айтсам, қойил қолдим. Қара-я, бир синфдан шунча касб эгаси чиқибди-я?

— Бир синфдан дейсанми... Қўйсанг-чи, дўстим. Сен ҳали уларни синфдошларим деб ўйлаяпсанми, ахир улар курсдошларим-ку!

Малик бир зум дўстига тикилиб қолди. Унинг кўзига шу тобда сандиқларда чанг босиб ётган дипломлар кўриниб кетгандай бўлди.

КАЙФИЯТ

Бошлиқнинг кайфияти эрталаб дуруст эди. Аммо, қабулига ўринбосари кирди-ю...

— Тавба... — бошлиқ гижинганлигини сездирмаслик учун эснаган киши бўлиб кафти билан юзини бекитди. — Одам деганининг афти ҳам шунақа тасқара бўладими?! Пашшаҳўрдаси песга ўхшаб... Хол деган ўлгурдан чиққан жўнлар юлиб ташланмайдими, ахир? Вайса... вайса... Вайсайверчи! Ошкоралик деб ҳамманг оёғинг қолиб оғзинг билан юриб қолдинг. Тавба, шунинг башарасига кўзим тушса кўнглим ағдариладиган бўлиб қолди-я! Эшитдим... Лаънати, чакка-чукка жойларда «Бошлиқнинг оёғи тоядиган... суюқлигидан сурилиб кетадиган кўринади. Агар шундай бўлса, ўрнига ўзимиз-да бошлиқ!...» деб сасиб юрганмиш! Вой, исқирт-ей! Қўйнимда илон сақлаб юрган эканманда?! Бунинг думини қандай қилиб тутсам бўларкин-а?! Давр кўтармайдида, бўлмаса-ку... Гапи сассиқ одамнинг ўзидан ҳам қўланса ҳид келаркан... Уф-ф, кабинет ҳам ачиб кетди! Қачон кетади, қачон... Хўш... хўп! Ўйлаб кўрамиз... коллективнинг фикрини инобатга олиб... Майли, рухсат... Э-э, хайрият-э!

Бошлиқ ўринбосарининг қораси ўчиши биланоқ, қайт қилмоқчи бўлгандек бир қўли билан оғзини бекитиб, иккинчиси билан стол қиррасидан тугмачани пайпаслаб топди. Хонага янгроқ сас таралди: «Чилинг... чи-чи-чич-чилинг!».

Хиёл ўтмай остонада котиба қиз пайдо бўлди.

— Лаббай, чойми?

Бошлиқ қўлини оғзидан олиб ёқа тугмаларини бўшатди.

— Фа-фа... Фарточкани очинг! Пуф-ф-ей...

— Хўп бўлади...

Котиба қиз қоматини ғалати қилпиллатганча дераза томон ошиқди.

— Ў-ў! — бошлиқнинг негадир эти жимирашиб энтикди. — Юришлари «ломбада»ку?! Ишга қабул қилганимга тўрт кун бўлибди-ю, қизиқ, нега шу пайтгача эътибор... Ҳа, ахир командировка... Ис, ана оёқ учига турганча қўлини тепага чўзаяпти! Вой бў-ў... Юбка қурғур ҳам калта экан... Кўзойнаги қасрда қолди-а? Оҳ-оҳ! Гўзаллик барибир яхшида... Илгаригисининг оёғи шунақанги чилчўп эдики, бемалол тиш кавлагич ясаса бўларди... Бунисиники энди... Вой-ай! Валерианка!!! Оббо, форточка жонивор ҳам хонада бор-йўғи битта экан... Ничево, кўпайтира-миз...

Бошлиқнинг танаси «Қисқа муддатли бу томоша»дан мириқиб яйради. Нохушлиги бирпасда тумандек тарқалди. Котиба қиз бошлиқнинг ўзидан кўз узмай турганини сездими, эътиборсиз ҳолатда бу сафар кўкрагини олдинга чиқарганча изига қайтди. Остонада бироз муддат тик қотиб тургач, сўнг ортига ғалати қараш қилганча чўзиб «Уф-ф!» деди-ю, эшик қабзасини олдга итарди.

Бошлиқ жодулангандек серрайганча қотди, ниҳоят лабларини чалпиллатиб тамшанди.

— Иби... Ғунажин кўзини суздими?! «Уф», дедими ёки эркак бўлмай ўл-л, дедими? Нима қилсам... Секин қармоқ ташлаб кўрсаммикин? Қандай бўларкан-а? Бунни тавсия қилган жўралардан шу томонларини суриштирмаган эканманда... Э-э, қизиқ экансан! Байталбозликни нима биринчи маротаба кўрайсанми? Давр келганда ё даврон демайсанми, йигит! Қани билса ҳазил, билмаса чин қилиб...

Бошлиқнинг бармоқлари беихтиёр яна стол қиррасидаги тугмача томон йўрғалади: «Чилинг-г... Ч-ич-чи...»

— Лаббай, чойми?

— Ҳа-а... — бошлиқнинг овози қалтираб чиқди. — Шу негадир совқотиб... Бундай бир иситиб... Ихм-м, исинайлик!

Котиба қиз тадоригини олдиндан кўриб қўйган эканми, лаҳза ўтмай чойнак ва қўш пиёла стол устида пайдо бўлди. Бошлиқ қоғоз титкиламоқчи бўлгандек кўзойнагини таққанча ер остидан оҳиста разм солди: «Ўҳў-ў... Устоз кўрган экан! Қара, чойни ўзи шопириб... Кўйлагининг юпқалигини... Ба-бай, телевизўр-ку! Ёпирай, ёқаси ҳам йўғ-а... Ие, эгилаяптими?! Валерианка!!! Вой-ей, энди гапнинг кишварини бу ёғига қандай қилиб келиштираман! Оббо, бундай пайтда нима қилиш...»

Котиба қиз бошлиққа кўмаклашмоқчи бўлгандек яна бир маротаба чўзиб, аммо, бу сафар оҳиста «уф-ф!» деди.

— Нега мунча уф тортаясиз? — бошлиққа бирпасда жон кирди. — Бирор жойингиз...

— Э, ўлсин... — котиба қиз чойнакнинг қопқоғини тўғрилаш баҳона эгилди. — Битта кўйлак олай десам...

Сўнг очиқ кўкрагига термулганча култ этиб ютингач, ўксик оҳангда давом этди.

— Бозор иқтисоди... Бозор иқтисоди... деб жаврашавериб одамни шир яланғоч қилдиришгач, уф тортаман-да...

«Ў-ў!.. Бу гапни дарров иқтисоддан бошлади-ку?! — хаёлидан ўтказди бошлиқ. — Мен қолиб ўзи тўр ташлаяптими? Ҳа-а, устози ҳақиқатда зўр экан... Қани, хўш-ш, деб турайликчи, охири нима бўларкин...»

— Ёшлигингда ҳар кун битта янги кўйлак киймасанг... — котиба қиз бу сафар ноз билан буралганча бутун қоматини кўз-кўз қилди. — Қариганда, ҳа, ана фигуранг бузилади... Рост, одамга алам қиларкан. Эски иш жойимда, ҳай садқансар. Энди кимсан, Фалончиевнинг котибасиман-ку?..

«Нима каромат кўрсатдинг-у ҳали, сенга кўйлак совға қиламан! — хаёлидан ўтказди бошлиқ. — Худди, қирқ йиллик қадрдондай бемалол гапиради-я! Қани давом этаверчи... Мушкулимни ўзинг осон қилаяпсан, шекилли...»

Котиба қиз бошлиқнинг юзига тикилиб ҳеч вақо сезмагач, ниҳоят охириги ҳужумга ўтди.

— Ходимларнинг ойлигини ошираётган экансиз... Мурувватингиздан биз бечоралар ҳам қуруқ қолмаймизми?! Биздан ҳам ахир...

Бошлиқ фурсат етганини англади. Темирни қизигида босиш учун бир муддатга эшик томонга ўғринча қараш қилиб олгач, сўнг керишган кишидек ўрнидан қўзғалиб котибанинг билагидан ушлаб:

— Хафа бўлманг, жоним... О-ойлигингизни о-ошир-раминг!

Котиба қиз билагидан бошлиқнинг қўлини олиб ташламоқчи бўлгандек ноз билан ортга тисланди.

— Қачон оширасиз?!

— Ҳ-о-зир! — бошлиқ ўрнидан ҳансираганча қўзғаларкан яна эшик томон мунғайиб қаради. — Ф-фақат бир шарт...

Котиба қиз чаққонлик билан ортига яна икки-уч қадам чекинаркан, кўзларини жон олар қабилида ўйнатди.

— Нима шарт экану... Қани, олдин эшитайлик...

Бошиқнинг боши гангигандек сархуш ҳолатда бир муддат жойида тик қотди, сўнг ихраганча олдинга талпинди.

— Ш-шартни фа-а-қат қу-қу... қулоғингизга айтаман!

— Ҳ-о-о, балосиз-ку! — котиба қиз қийқирганча стол айланиб қочди. — Қанчага оширасиз?!

Бошлиқ оёқ товушлари эшитилмасин, деган мақсадда тиззаларини бироз букиб лўкилларкан иккала қўлининг панжаларини ёйганча олдинга чўзди.

— Ўн минг сўм!

— Й-йўқ! Қурумсоқ... Қурумсоқ!

— Ҳа, ана йигирма...

— Вой, анов кишимни... Кам!

— Э-э, бор-е... Ўттиз минг сўм қўшдим! Бўлдими, жоним?!

Котиба қиз ўзига яқинлашиб келган бошлиқнинг кўкрагидан оҳиста итараркан, лабларини чўтчайтирди.

— Нархимиз ҳали шу бўлдими? Боринг-е!

— Э-э, ана эллик минг манат қўшдим! — бошлиқ ёқимли ҳиддан масиққанча олдинга талпинди. — Ҳозир отдел кадрни чақиртириб... Бўлдими?! Оҳ-ҳ, ўлдирдинг-ку! Яна битта...

Котиба қиз бошлиқнинг қўйнидан балиқдек сирғалиб чиқди, эгнини тартибга келтираркан жиддий қиёфага кирди.

— Бозор кўрганмисиз, ўзи?! Ойлигимга яна юз минг сўм қўшасиз... Розимисиз, йигит?

— Юз минг сўм?! — бошлиқ ҳам ҳушёр тортди, сўлакайини артаркан ўзини зўрлаб кулган бўлди. — Бунча ойликни ўринбосарим ҳам олмайди-ку, ахир?

Котиба қиз яна илгари ҳолатига қайтди, белидан пастини ўйна-тиб келаркан, лабларини олдинга чўзди.

— Бўлмаса ўша... ўринбосарингизни ўпиб юраверинг! Бўшти-ми?!

— А-а!

Бошлиқнинг кўз ўнгига ўринбосарининг «тасқара башараси» пайдо бўлди-ю, жойида тахта бўлиб қотди.

Шу аснода киноларда кечадигандек воқеа рўй берди. Эшик очилиб хонага ўринбосарнинг ўша тасқара башараси мўралади.

— Мумкинми?... Ие, кечирасизлар...

Эшик қайтадан ёпилди. Котиба қиз «Хўш, розимисиз?!» де-гандек бир бурчакда лабларини чўчқайтирганча турар, хона ўрта-сида серрайганча қолган бошлиқнинг хушнуд кайфиятидан энди асар ҳам қолмагани...

«ЎРИНЧИҚЛИ» ОДАМ

Эртақбашара, қувноққиёфали ҳикоя айтиб берайми? Эшит-сангиз, ишончим комилки, хурсанд бўлиб кетасиз. Ҳатто дўппингизни осмонга отиб ёхуд қорнингизни ғижимлаб... Хўп энди, бўлмаса сўлакайингизни оқизмасдан эртагимни бошласам бошлай қолай:

«...Ўғил! Ўғил!!!

Доя хотиннинг ўктамона ҳайқиригидан жон ҳовучлаб турган отанинг танига ширин титроқ югурди. Суюнчини қўш-қўшлаб узатаркан меҳнатининг маҳсулидан қониққан деҳқондай манг-лай терини мамнунона сидирди. Шу тариқа чақалоқ — янги ин-сон дунёга келди!..»

... «Эртақбашара ва қувноқ қиёфали» ҳикоянинг шу тариқа бошланиши эҳтимол, сиздек талабчан ўқувчимга эриш туюлар? Бурнингизни жийириб, пешонангизни тириштириб «Бу, очерк-ку?!» дейишингиз ҳам турган гап. Лекин на илож?! Замон таоми-ли шунақа бўлгач... Эндиликда, одамларнинг қайси жинсга та-аллуқли эканини аниқлаш анча мушкул (кўнглингизга хунук гап келмасин-у, албатта, уларнинг кийиниш, туриш-турмушга қараб) бўлгандек, ҳозирда, бадний асарларнинг қайси жанрга мансуб эканлигини ажратиш ҳам анча муаммо бўлиб қолган, биродар-лар...

Иккинчидан, асарда, айниқса, ҳажвий ҳикояда қаҳрамон яра-тишнинг ўзи бир дард. Тўғрида, врач қабулхонаси «маъруза»си-

дан сўнг ҳар ким ўзида йўқ «хасталикларни» кашф этгандек, ҳажвия ўқиган ўқувчи ҳам (мансаби, насл-насабидан қатъи назар) ундан ўзига хос «хислатларни» топиб олади-да, сўнг муаллифга муштини дўлайтириб...

Шу боис, бу сафар анча осон қутулдик, шекилли. Чунки, ҳозиргина ҳикоямни бош қаҳрамони «чақалоқ»ни туғиб... Йўғ-е, кечирасиз, «ўктамона» қичқиригу, «ширин титроғ»лар остида эсон-омон «туғдириб» олдик. Ҳатто, отасидан «суюнчи» ҳам олишга улгурдик.

Хуллас, бош қаҳрамонимиз дунёга келишга келди-ю...

Аммо...

Асар ёзилаётганда ана шу «аммо»сига беш кетаман-да! Суяги қотган ўқувчи борки, китобда «аммо», «лекин», «бироқ» деган сўзларга дуч келдими, бас, қулоғи тикрайиб, дарҳол ҳушёр тортади: «Ҳа, бундан буёғига муаллиф ўз қаҳрамонини шундай кўйларга соладики!».

Шундай экан, «аммо» дедикми, энди бизнинг чақалоққа ҳам осон бўлмағай! Ахир, машойихлар бежизга айтишмайди-ку: «Ҳаётда туғилишдан кўра яшаш мушкулроқдир...»

Шундай қилиб «чақалоқ — янги инсон» дунёга келди.

Аммо...

«Аммо»сини ниҳоят, ана энди эшитинг: Аммо, ўша дунёга келган чақалоқнинг шакл-шамойили, яъни ташқи кўриниши одатдагидан сал бошқачароқ эди. Нима, бармоғи олтига эдими, дейсизми? Йўқ, тополмадингиз... Суннати бўлиб туғилганмиди? Яна йўқ. Балки, думи... Сал яқин борсангизда барибир тополмадингиз! Ахир бу тарздаги «туғилиш»лар одамлар учун одатий ҳол-ху? Бизнинг қаҳрамонимизни эса... Сизга қандай тушунтирсам экан?! Айтишга ҳам тортинади киши... Э-э, ахир, ўғил боланикининг уяти йўқ, дейишади-ку! Шундай экан, тортинишга бало борми? Хуллас, қаҳрамонимизнинг, ҳалиги чақалоқнинг йўлдоши кесилганда ҳамшира-энагалар унинг юмшоқ-қина жойи, яъни кетида «кресло»га жуда-жуда ўхшаб кетадиган жажжигина ўриндиқ борлигини кўриб ҳайратдан бармоқ тишлашибди...

Сиз эса ўқувчим ҳайратга тушиб ўтирманг! Чунки, бошида огоҳлантирганимдек бу ҳикоямиз ўзи сал эртақбашара...

Нафсиламбирини айтганда сал илгарироқ «Тирилган мурда», «Бошсиз одам», «Елкасиз одам»ларга, ҳозирда эса ўзга сайёра-

лик келгиндиларнинг ташрифига кўникма ҳосил қилган бир пайтда бу «ҳодиса» ҳеч кимни ҳайратга солмаслиги ҳам турган гал...

Шу боисдан бўлса керак «қаҳрамонимиз» туғилиши биланоқ шаҳар рўзномасида чоп этилган «Ўриндиғи билан туғилган бола» мақоласи ҳеч кимда қизиқиш уйғотмади. Тан олиш керак. Шу ўринда рўзнома ходимлари ҳам андак совуққонликка йўл қўйишди. Сабабики, улар шундай диққатга сазовор «янгилик»ни муштариёлар ҳамини бошлаб кўз югуртирадиган охири саҳифада эмас, аксинча, нарх-навонинг ошиб бориши ҳақидаги материаллар бериладиган дастлабки «бет»да босибганларидан кўпчилик бефарқ қолишган...

Аммо чақалоқнинг «шакл-шамойили»дан отаси ота бўлганлиги учун бефарқ қолмади. У ўз жигаргўшасининг тақдиридан ташвишга тушган ҳолда бош врач бетоб ётганлиги боис, унинг ўрнини вақтинча эгаллаб турган ўринбосаридан сўрабди.

— Бу ҳалиги... Боланинг орқасидаги ўриндиқ зарарли эмасми?

— Йўқ, аксинча, — дебди бош врач ўринбосари бош чайқаб, сўнг тагидаги ўриндиққа қараб термуларкан, негадир чуқур хўрсиниб қўйибди. — Фарзандингизнинг омади бор экан, ошна! Эҳ, қани энди менинг ҳам тагимдаги кресло ўзимники бўлса! Мен сизга айтсам...

Отага шу хўрсинишнинг ўзи кифоя қилибди. Бениҳоя хурсанд бўлганлигидан шоша-пиша врачнинг сўзини бўлибди.

— Таскин учун ташаккур! Отини ҳам сиз айтганча Ўринбой қўяман!

Шу тариқа қаҳрамонимизга «Ўринбой» деган ёрлик-исм раво кўрилибди. Ўринбой эртаклардагидек кун сайин эмас, соат сайин ўсиб вояга етаверибди. Саккиз кунлик сўрғич сўришдан сўнг дарҳол тетапоя қилишга тутинибди. Бу ҳолдан отасининг боши осмонга етиб, дарҳол Ўринбойни боғча томон етаклабди. Аммо, остона ҳатлаши биланоқ севинчи сувга тушган чўғдек «тов» этиб ўчибди. Сабабики, боғча мудираси Ўринбойга эмас, унинг отасига бир сидра кўз ташлагач, кескин бош чайқабди.

— Болангизни жон деб бағримга олардим-у, аммо, боғчамизда ортиқча жой йўқда! Энди нима қилдик-а? Мабодо, ГорОНОдан битта ўринга рухсат ололганингизда эди, унда...

— Ўрин дейсизми?! — Ўринбойнинг отаси қувонганлигидан қичқириб юбораёзибди, сўнг ўзини тутиб ўғлининг иштонидан

тортқилабди. — Мана қаранг. Бунинг ўрни ўзи билан. Ҳа-а, боламининг орқаси зўр!

Бундай изоҳдан сўнг турган гап мудиранинг тилига тошма тошгандек каловланиб қолибди. Шу тариқа Ўринбой «ўз ўриндигига» эга бўлганлиги боис боғчага қабул қилинибди.

Кўп ўтмай тиши тушиб Ўринбой ўқиш ёшига ҳам етибди.

Отаси ҳам фурсатни қўлдан бермай, оғзи қулоғига етганча ўғлининг қўлидан етаклаб махсус ўрта ўқув даргоҳига йўл олибди. Бироқ, дарвоза даҳлизидан қадам ташлаши биланоқ пуфланган шамдек дарҳол сўнибди. Сабабики, мактаб директори қулочини керганча уларнинг йўлини тўсиб чиқибди.

— Бекорга овора бўлибсизлар! Бу махсус мактаб, ахир! Энди нима қилдик-а? Ҳа-а... Мабодо, ОблОНОдан битта кўшимча ўрин ажрата олсангиз эди, унда...

— Ўрин дейсизми?! — Ўринбойнинг отаси бу сафар ҳам ўзини тутолмай қичқириб юборибди. — Ахир, бунинг... Қани, ўғлим шимингни... Ҳа, балли! Энди ўтирил... Мана «ўрин» сизга... Ҳа-а, фарзандимизнинг орқаси зўр!

Турган гап шундан сўнг мактаб директори тилига тирсак чиққандек дулукланибди-ю, шоша-пиша гардишига «қабул қилинсин» дея сўз битилган муҳрни излаб қолибди.

Булар ҳали ҳолва экан. Ўринбойнинг олий даргоҳга қабул қилиниши, айниқса, ҳамирдан қил суғургандек осон кўчибди.

Институт ректори қўйнидаги «рўйхат»га қайта-қайта тикилиб, Ўринбойнинг исм-фамилиясини тополмасада, аммо унинг аризасига кўшимча тарзда илова қилинган: «Орқаси зўр... Ўз ўрнига эга...» қабилдаги сўзлар битилган «маълумотнома»га кўзи тушгач, креслосидан беихтиёр туриб кетибди. Қўли қаламга югуриб аризанинг бир четига «имтиёзли инobatга олинсин!», дея чаতিб қўйганини ҳам сезмай қолибди.

Ҳаш-паш дегунча «диплом»ни қўлтиғига қистирган Ўринбой отаси ҳамроҳлигида мартабали муассасалардан бирига кириб боришибди.

— Ўғлимни ишга қабул қилсанглар! — дебди Ўринбойнинг отаси гапини лўнда қилиб. — Фақат дурустроқ вазифага...

— Марҳамат! — дейишибди мартабали муассасадагилар. — Фарзандингизнинг қўлидан нима иш келади?

— Креслода ўтириш, — дебди Ўринбойнинг отаси бу сафар виқор билан. — Яъни, бошлиқ бўлиш!

— О-о-о! — деб жавоб беришибди унга мартабали муассасадагилар. — Бизда бошлиқлик ўрни банд. Каттамиз қарийб қирқ йилдан буён ўзи ўтирадиган ўриндиққа қулф-калит ўрнатиб олган. Тагига бомба қўйиб портлатмаса, у ўринни асло бўшатмайди!

— Бошлиғингизники ўзига сийлов! — шундай дея Ўринбойнинг отаси ўғлининг кетига шапатилабди. — Мана — бунинг ўрни! Ҳа-ҳа... Ҳазиллашманглар, фарзандимизнинг орқаси зўр!

Қарабсизки, Ўринбой ўз «ўриндиғи» орқасида бир пасда мартабали амалдорга айланибди-қўйибди...

«Омади борнинг ошиғи олчи» деганларича бор экан. Уйланишга қолганда «Ўринбойнинг лотереяси» яна ўйнаб қолибди. Кимга куёв бўлибди, денг?! Шаҳардаги катта бир амалдорнинг етти ўғилдан сўнг туғилган, еттинчи синфдан бошлаб етти маҳалланинг бўйдоқларини бедор қилган, сепининг ўзи етти машинага юк бўлгулик санаморастадай ҳурлиқога! Гапларимга ишонмаслигингиз мумкин, лекин сон-саноқсиз совчиларнинг узлуксиз турум бузишидан ўша амалдор оз эмас-кўп эмас етмиш етти марта эшик турумини алмаштиришга мажбур бўлган экан! Не-не «бош»лар ҳам бўлиб чиққан ўша дарвозага Ўринбойнинг отаси ҳам бош эгиб борибди-ю, аммо, кўп ўтмай калласини ғоз тутиб, сарупо-тўн кийиб чиқиб кетибди. Бу ҳолдан ҳатто, хонадон бекасининг ўзи таажжубга тушганча дарҳол зридан изоҳ талаб қилибди.

— Не-не палаги тоза, таги-туғли мансабдор кишилардан келган совчиларга унамай, орқасида «алланима балоси» бор, букрисифат бир йигитга қолганда нима сабабдан қизингизни узатишга дарҳол рози бўлдингиз?

— Шунинг учунки, — дебди амалдор хотинига маънодор боққанча, — сен номини тилга олган ўша «не-не» мансабдорларингнинг мансаб курсисида бир умрга ўтиришларига ким кафолат бера олади?! А?! Куёв бўлмишнинг курсиси эса ўта мустаҳкам ва муҳими доимо ўзи билан бирга... Уни тортиб олишга ҳеч кимнинг кучи етмайди! Ҳа-а, қизингни бахти бор экан, хотин! Куёвининг орқаси зўр...

Шундай қилиб, Ўринбойга табиат инъом этган «ўриндиғи» кетма-кетига бир-биридан лаззатли дақиқаларни ҳадя қила бошлади. Мана тасаввур қилинг: айтайлик, каттакон бир залда йигин кетаяпти. Ҳамма жой олдиндан банд бўлганлиги сабабли

қаҳрамонимиз мажлис ҳайъатига сайланмай қолди, дейлик. Бундан Ўринбойимиз заррача бўлса-да, хафа бўлиб ўтирмасакан. Бамайлихотир, шартта юқорига кўтариларканда ўз «ўриндиги» билан «президиум»нинг қоқ ўртасида ўтириб оларкан. Ёки, айттайлик, хорижий мамлакатлардан бирига обрўли делегация жўнатилмоқчи-ю, аммо «ўринлар» аллақачон тақсимлаб бўлинган. Шу ҳам Ўринбой учун муаммои?! У сира азият чекмасдан бемалол делегация аъзоларининг сафига ўриндиги билан ёриб кириб ўта оларкан.

Ёхуд, айттайлик ўзга сайёраларга...

Бас, стар! Инсоф ҳам керакда, ахир одамга! Нима деган гап бу! Бир кишига шунча эъоз, шунча ҳурмат... Наҳотки, турмуш тўсиқларидан ўтиш бани инсонга шунчалик осон бўлса?! Ахир бу ҳаёт ҳақиқатига тамомила зид-ку! Гапнинг пўсткалласини айтсам, шу тобда Ўринбойга ҳатто ўзимнинг ҳам ҳасадим келиб кетаяпти. Эркалик ҳам эми билан-да! Йўқ, бунақаси кетмайди. Бу Ўринбойнинг адабини бериб қўймасам, аламимдан... Тўғрида, одамлар ўз ҳамкасблари ёки қўшниси, ҳеч бўлмаганда бирор-бир биродарининг «муваффақияти»дан талвасага тушиб қўлига қалам — «қасос қамчиси»ни тутганда, нима мен ўз «қаҳрамоним»га бахиллик қила ололмайманми? Жилловини тортиб қўйиш, ахир ўзимнинг қўлимда-ку? Хўш-ш, унга нима ёмонликни раво кўрсам экан-а? (Эслатма: муаллифга ўз қаҳрамонини ўлдиришгача бўлган ҳуқуқ бериладик, ўқувчининг бундан воқиф бўлиши фойдадан асло холи эмас).

Ўринбойим... Хўш-ш Ўринбойгинамни қандай «ўлдирсам» экан-а?!

Сарғаймага чалинтириб азоб берай десам, у пахтани фақат суратини кўрган одам бўлса!?

Сувга чўктирай десам, биттаю-битта «уммон»имиз Орол шунақасига ҳам қуриб тўпигдан келиб қолган бўлса?!

Дорга торгтирай десам, аржон сифатсиз чиқиб қолса, борми!

Уф-ф! Энди нима қилдим? Ёки, Архимедга ўхшаб... Топдим!!! Нега энди шу нарсалардан бирдан ҳаёлимга келмади экан-а?! Ахир, адабиётимиздаги аксарият асарларда барча фожиавий зиддиятлар эркак ва аёл ўртасида рўй берадиган можаролар воситасида «ҳал қилинади-ку!» Шундай экан, нега мен ҳам шундай оппакосон усулдан воз кечишим керак. Ўринбойнинг ўзингиз гувоҳсиз, бўйнига аллақачон «ола хуржун» оinganмиз. Ордона қолтур

«оилавий машмаша» учун шунинг ўзи кифоя-ку! Ундан кейин ҳар қандай хотин зоти борки, ўзига яраша ноз-фироғи дегандай...

... Хуллас, нима бало бўлибди-ю, ҳали чилласи чиқар-чиқмай Ўринбойнинг «ўриндиғи» келинга ўтиришмай қолибди.

— Ё мени дейсиз, ёки мана бу «курсини»! — дея шарт қўйибди у куёв болага. — Дугоналаримнинг «Нима бало поччамиз бурихўжами?!» деган кулгиларига сира-сира тоқатим йўқ. Кечгача муҳлат... Йўқотиб келинг!

— Ўйлаб гапираяпсанми?! — дебди Ўринбой бу «шарт»дан ранг-қути ўчиб. — Ҳаётда нимага зришган бўлсам, ахир, ҳаммаси мана шу ўриндиғим туфайли-ку?! Ҳатто, сенга уйланишим ҳам... Йўқ, ундан воз кечолмайман...

— Ҳали ҳам ўриндиғингиздан бутунлай воз кечинг демоқчимасман, — дея ўз сўзида оёқ тираб олибди қайсар келинчак. — Шунчаки ўзингиздан хоҳлаган пайтда ажрата оладиган қилинг. Ана ундан кейин, кундуз кунлари фойдаланасиз, кечда эса оқшом тушгач сандиққинага солиб... Тушундингизми?!

О, аёл кишининг кўз қараши-ю, сўз ила сеҳрлаш қудрати! Сенга қарши тура оладиган бирон-бир куч бормикин бу оламда? Ана Ўринбойнинг ҳам боши қуйи солинди. Демак, куёв бола рози... Ҳаҳ номард хотин-а!

Бўлди, бас... Қаламимдан қон томди... Бу ёғини ёзишга ожизман! Бошқасини беринг... Йўқ, йўқ... Қора рангли қалам тутқазинг. Мен шу тариқа ўз қаҳрамонимга аза очмоқчиман! Ие, ҳа... Ўринбой ўлдими, дейсиз?

Шунақа бўлиб қолди... Бандалик! Жарроҳлар Ўринбойдан «ўриндиғи»ни ажратиб олиб, бундай қарашса... у аллақачон жон таслим қилиб бўлибди!

Кўпни кўрган бош жарроҳ бироз ҳайратга тушган кўйи фикр қилгач, ниҳоят тилга кирибди.

— Эҳ, катта хатога йўл қўйибмиз-ку! Бу инсоннинг жон риштаси кўкрак қафасида эмас, балки биз ажратиб олган «ўриндиғи»да экан... Афсус!!!

Хайрият-э, ниҳоят ҳаммаси кўнгилдагидек тугади. Кўриб турибсиз «қаҳрамонимнинг» ўлимида менинг ҳеч қандай «қўлим» йўқ, ҳамма айб, ўша ордона қолгур «ўриндиқ»да!

Хуллас, қалай, хурсанд бўлдингизми? Ие, бу ҳикоянинг нимаси «хурсанд бўлгулик», дейсизми? Нега бўлмасин? Тасаввур қилинг, Ўринбой «ўриндиғи»дан ажратилмаганда эди, бу дунёда

ҳали кўп умргузаронлик қилар ва табиий ҳолки, у истаган пайтда ҳар биримиз унга ўз «ўрни»мизни бўшатиб беришга мажбур эдик! Шундай экан, қарсак чалиб қувонаверсангиз-чи, биродарлар...

ПОРТФЕЛ

Улмий текшириш институтининг етакчи бўлимларидан бирига янги мудир тайинланди. Собиқ мудир анча озгин, новча, маккажўхори попугидек майин сочлари тўзиб юрадиган кўримсизгина киши эди. Янгиси эса худди ўчакишгандек, унинг бутунлай акси — семизгина, лекин паканароқ, бошига пашша қўнса, оёғи тойиниб ўлади — сип-силлиқ, шунга қарамай, салобатли эди. Аввалги мудир хонама-хона кириб:

— Илм кишиси бир жойда моғор босиб ётавермасдан, кўпроқ юриши, изланиши керак, — дерди.

Буниси ходимларни бир жойга йиғди-да:

— Лақиллаб юрмасдан, мияни қотириглар! — деди.

Аввалги мудир қўлтиғига сабзи тахтасига ўхшаш юпқагина шапкача қистириб юрарди. Буниси эса каттакон портфел кўтариб келди.

— Ана энди бошлиққа ёлчийдиган бўлдик! — деди кичик илмий ходим Асомиддинов танишувдан сўнг.

Катта илмий ходим Исомиддиновга бу гап ёқмади:

— Лаганбардорлик ҳам эви билан-да, ука, — деди. — Янги мудирда қандай ноёб фазилат кўра қолдингизки, дарров тилингиздан бол томиб қолди?

— Мен товукни... — деди Асомиддинов ўжарлик билан, — мен товукнинг қандай тухум қилишини қоқолашидан биламан. Одамни эса оёқ олишидан. Шундоққина кўриниб турибди — янги мудиримиз калталли одам. Савлатини-ку, қўяверинг. Сиз портфелига қаранг, портфелига! Ҳойнаҳой ичи тўла китоб бўлса керак. Соч ҳам бекорга тўкилмайди-да, акаси!

Аввалги мудир Исомиддинов билан анча яхши эди, катта илмий ходимликка ўзи тавсия қилган. Шу боис шогирд унинг ортидан лой чаплашга йўл қўймади.

— Гап салладами, деган экан Афанди. Гап портфелдами?! Ким билади, балки китоб эмас, колбаса-молбоса бордир...

Асомиддинов ўтирган жойидан туриб кетди:

— Гар-ров ўйнайман, портфелда китоб бор!

Икки қайсар тортишса ё бир-бирининг бошини уриб ёради, гаров ўйнашади! Тушликка лаборантлардан бирини эшикка пойлоқчиликка қўйишиб, мудирнинг хонасига киришди. Тўрда турган портфелни очган Асомиддинов ўйинга тушиб кетди, портфел тўла китоб эди.

— Айтмадимми?! — деди Асомиддинов. — Бошлиғимиз каллали! Ҳа, сиз билан бизга ўхшаб қотиб қолмаган бу одам! Қани, акахон, энди ош қачон?..

Гаровда ютқазгани Исомиддиновга алам қилди. У мудирнинг хонасига яна хуфиёна кириб, портфелдаги китобларни олиб, ўрнига қоғозга ўралган учта ғишт солиб қўйди. Эртасига кутди: қани, мудир ўғрини суриштирармикин! Аммо бир кун, икки кун, уч кун... беш кун ўтдики, ҳеч гап йўқ. Мудир гўё ҳеч гап бўлмагандек, ҳар куни, портфелни виқор билан кўтариб келиб, яна шундай салобат билан олиб кетарди. Исомиддиновнинг сабри чидамеди. Асомиддиновга сирни очди.

— Каллали одамлар бағри кенг бўлади, — дея тан олмади Асомиддинов яна. — Майда-чўйда китобларни деб гапни кўпайтиргиси келмаган. Ђиштларнингизни аллақачон ташлаб юборгани аниқ!

Бир ҳафта деганда Исомиддинов Асомиддиновни яна мудирнинг хонасига бошлаб кирди. Портфел жойида турарди. Бу гал уни Исомиддинов очди. Очди-ю, ўйинга тушиб кетди: ғиштлар қандай «тахлаб» қўйилган бўлса, шундайлигича турарди.

ШАҲЛОҚ

(Кичик ҳажвий қисса)

1. ҚОРОНҒИДА КАМПИР ҲАМ ҚИЗ КЎРИНАРКАН

Шуман газетасида бир мақолам чиқди-ю, бурним араванинг шотисидай кўтарилди-қолди. Ҳатто осмонга боқиб юриб, икки-уч марта кўлмак сувга ҳам оралаб кетибман...

Бу гаплардан кейин, эҳтимол сиз каминани қалами ўткир мухбирлардан бўлса керак-да, деб ўйлаётгандирсиз. Ҳечам-да! Бор-йўғи жамоа ҳўжалигида оддий почтальонмиз. «Пўлат пўрриқ» деб учирма қилишларини эътиборга олмай, «Пўлат пўчта» десангиз бўлди, этаги белига турмакланган боладан тортиб милкида тиши арғимчоқ ўйнаб қолган чолларгача «Ҳа, ана» деб каминани кўрсатиб қўйишади. Лекин, ўзимиз газет-журналнинг ичида юрганимиз билан шу пайтгача қизларга аталган (у ҳам ёшлик давримизда денг) «Изҳори ишқ» мактубларидан бошқа қоғоз қоралаган одам эмасмиз. Мухбирликка эса ишқимиз тўсатдан тушиб қолди. Тўғрироғи, ҳаётнинг ўзи мажбур қилди. Бир ҳафтача бурун, офтобрўяда пўстақда ёнбошлаганча пинак қилиб ўтиргандим, момашка, яъни онамиз чақириб дашном бериб қолдилар:

— Сўқимга ўхшаб ағанаб ётгунча, фермага бориб озроқ емпем ундириб кесанг бўлмайдами? Ана кўр, оғилда инак ҳасса таяниб юрибди. Ковш қайтарай деса, оғзида сўлағи ҳам йўқ. Бачагиналарнинг бўлса бир қошиқ оқлиққа зор. Буғалтер ҳамсоанинг ғунажинига қара, елини ёрилиб кетгундай бўлса, бир ҳовуз сут беради! Нима, бизники ўғаймиди?

Хуллас момашкамизнинг аччиқлари ёмон. Гапини икки қилсангиз гармдори чайнатади. Мен-ку, ҳали боласи, олтмиш олтига кирган ўзимдек бўш-баёвгина отам энамга гап қайтаргандан буён ҳалигача даҳлизда чопон ёпиниб ётади.

Шу боисдан: «Волидаи мушфиқнинг гапини икки қилганинг тилига тирсак чиқсин», дедиму дарҳол ферма томон йўл олдим. Борсам, ҳаммаёқда дув-дув гап. Ҳа, нима эмиш, ёш чўлиқ Дали дўнги кеча отарга оралаган ҳангидай бўрини чўпон таёғи билан уриб ўлдирганмиш... колхоз правленияси яқинда уни мукофотлармиш...

Хурсанд бўлиб кетдим. Нега десангиз, Дали дўнги бизга сал чатишганроқ қариндош ҳисобланади. Уни бўри билан олишиб

енгиб чиқишига ҳам ишончим комил. Чунки, Далибойнинг отасиям кўп чекагир чавандоз, бунинг устига полвон одам эди. Якка ўзининг бир ўтиришда уч кило гуручининг ошини ошаб, ёғига нон тўғраб еб, юқини қоши билан маҳсисига суркаб, сўнг кекириб ўрнидан туриб кетганини ўз кўзим билан кўрганман. Даливой, ана шу полвоннинг «супра қоқди»сида!..

Шу тариқа ўзимча ҳаёл суриб, оғзим қулоғим билан ўпишганча хурсанд бўлиб тургандим, узоқдан Дали дўнгининг қораси кўриниб қолди.

Бўрини йўқласанг, қулоғи кўринади, деганлари шу-да. Лекин, ҳозир рўпарамда бўри эмас, аксинча ана шундай жондор билан юзма-юз олишиб уни маҳв қилган паҳлавон турарди. Ўйимнинг ўроллигини тасдиқлагандек Даливойнинг афт-башараси бурни аралаш оқ мато билан чирмаб ташланганди. Афтидан, жанг осон кўчмаганга ўхшайди... Уруғимиздан шундай қаҳрамоннинг отилиб чиққанлигидан қувониб кетиб, Дўнги билан кучоқлашиб кўришдим.

— Бир кунда элу халқнинг назарига тушиб қолдим, тоға, — деди Даливой ҳам гердайиб. — Бугун кечга ферма мудури чойга айтган. Эртага эса пешинда бош зоотехникниги! Энди, тоға... Сизга бир илтимос бор... Газет-журналнинг ичида аралашиб юрадиган одамсиз. Мана шу воқеани газетга ёзиб чиқарсангиз... Ўқиб, зора ферма мудиримизнинг қизи тўйимизга розилик берса! Йўқ деманг, тоға... Ана, Холбой чиноқ газетда бир чиқди-ю, ҳашпаш дегунча «бош чўпон» бўлиб кўтарилиб кетди. Лекин-чи, чимилдиққа кирган куним битта олача чопон кийдирадими-да. Майли, муштлаб тикилган ўн қоп сомон ҳам бераман...

Қизлар учун амма-хола қандай ўрин тутади билмайман-ку, аммо мен сизга айтсам, тоға учун энг яқин жигар бу жиян бўларкан. Мана, Дали жияннинг зийраклигига қаранг, кўзимга тикилиб туриб, ҳатто сомон кераклигини ҳам сезибди... Ваъдани қуюқ қилиб, уйга қайтдим. Айтилган сўз — отилган ўқ. Эртаси кунни саҳарданоқ столга ўтириб, елкага гулли чопонни ташлаб, бошни бешпанжа билан қашлаб, қаламнинг учидан тишлаб, ҳар замон-ҳар замонда мияни памил чой билан пешлаб, икки варақ қоғозни қоралаб, конвертларнинг энг сарасини саралаб, ичига солиб слимладим-да, «Газет идораси» қайдасан деб йўлга тушдим...

... Кичкинагина хонада жиккаккина йигитча мени илтифот билан кутиб олди. Олдин ёзганларимга, сўнг ўзимга кўз ташлади.

— Яхши воқеа экан, — деди ниҳоят негадир менга эмас, шифтга тикилганча узун сўлиш олиб. — Қайта ишланса бирон нарса чиқар... Ҳа, айтгандек, бу бўрини нима қилдиларинг?

— Кўмиб ташлаган бўлса керак... Ука, энди шунинг бир иложини...

— Бўпти, — бош силкиди мухбир йигит. — Номерга қўйдираман. Эртага ўқийсиз. Лекин шу шарт биланки, бизга тез-тез қатнашиб турасиз. Чунки, ишчи-деҳқон мухбирларнинг хат-хабарларига биринчи ўринда эътибор берамиз...

Гапнинг рости, шу ушоққина боланинг «Эртага ўқийсиз» деганига ишонгим келмади. «Катта кетдингов, укагарди ули?!» — деб қўйдим ичимда. Тўғри-да! Мана бизнинг қишлоқда Гулмат гўшна деган одам бор. Савлатини кўрсангиз, аждоди филдан тарқалганми дейсиз. Ана шу барзанги «Ара-лаш моллар магазини»да мудир. Мабодо Гулматдан: «Ҳой, гўшна! Сенда фалончи нарса топиладими?» — деб сўраб қолгудек бўлсангиз, дарҳол жавоби тайёр: «Пистончи куни келинг, тайёр қиламиз». Пистончи куни йўлиқсангиз, яна ўша думи хуржундаги ваъда... Шундай савлатдор одам айтганини қилолмагандан сўнг, бундай жиккакларга йўл бўлсин... Йўқ, акалар гап гавдага қарамаскан. Эртаси куни сизга ёлгон, менга чин, лоп этиб «Йиртқич билан олишув» деган мақола босилиб чиқса бўладими! Тагида эса каминанинг табаррук исм-шарифлари. Фақат бошпуртимда ёзилгандек «Тахиров Полад» эмас, балким «Тоҳиров Пўлат» деб битилган. (Қаранг, шу баҳонада исм-фамилиямни ҳам тўғри ёзилишини ўрганиб олдим). Бир сўзли одамларнинг садағаси кетсанда! Қаранг, мухбир укам ўзи жимжилоқдай бўлса ҳам, аммо бошмалдоқнинг ишини қилибди. Хурсандчилигимдан босартусаримни билмай катта кўчага отилиб чиқдим. Бурун осмонда, кўлмак оралаб кетаётгандим, шангиллаган овоздан ҳушёр тортдим. Қарасам, чап томонимиздаги ўқитувчи қўшним хотини билан ади-бади айтишиб ётибди. Икки ҳатлаб уларнинг ўртасида пайдо бўлдим.

— Ҳў-ў, шляпа! Ҳў, улама соч! — ўдағайладим ҳамсозларга. — Бу нима ғиди-биди-а? Энангларни нақ Учқўрғондан кўрсатиб қўймайин тагин. Биласизларми, мен энди кимман?!

Шундай дея костюмининг ички чўнтагидан мақолам босилган газетни суғуриб олганимча, эрининг энгагига нуқидим.

— Ўқидингларми? Вот-т!.. Биз шунақамиз! «Тарбияга муҳтож тарбиячилар», деб энди сизларни ёзамиз-да?!

Ёпирай, газетнинг кучини қаранг. Шу заҳотиёқ кўшнилариим балет тушишаётгандек оёқ учларида оҳиста йўргалашганларича имо-ишора қилишиб кўча сахнасидан бир зумда ғойиб бўлишди.

Кайфиятим кўтарилиб кетди. Қўшиқ хиргойи қилганча яна сал нари юрганим, боғ қоровули Тонготар бобо тутзорга адашиб кириб қолган бизнинг ола ғунажинни калтаклаб турганига кўзим тушди. Дарҳол газетни силкитганча чолнинг ёнига етиб бордим.

— Хў-ў, салла! Борми ўзи калла? Нега табиат жониворига азоб бераяпсиз? Нима, сигир «Қизил китоб»га кирмади деб, уни ҳақоратлаш керакми? Йўқ, адашасиз... Мана, ўқинг! — шундай дея газетни бобойнинг олдида дастурхон қилиб ёздим. — Меники... Вот-т! Биз шунақамиз! Бу сафар «Табиат зараркундаси» деб ўзларининг устидан-а?

Ё тавба! Шу тобда қаламнинг учи жуводдизнинг учидан ўткирроғмикин деб ўйлаб қолдим. Тонготар бобо сигирнинг сағрисидан силаб, қайта-қайта ундан ва мендан узр сўраб жуфтакни ростлаб қолса бўладими!

— Қизиқ, — дедим ўзимга-ўзим вужудимда ғайритабиий бир қудрат сезиб. — Кунора икки-уч мақоласи патиллаб чиқиб ётган ёзувчи акаларимизнинг нега хурсандчиликдан юраклари портиллаб ёрилиб кетмайди-а? Бўлди энди бундан кейин ёзишни касбу кор қилганим бўлсин. Пўтчачилик ҳам ҳунар бўлди-ю... Шу пайтгача товонни чақа қилишдан бошқа кароматини кўрганим йўқ... Ҳа, айтгандек бу Дали жиянининг ўзи газетти ўқидимикин?

Кўнгил ўлгур, асли ўзи тўғри-да. Қаранг, ҳали хаёлимни йиғиштириб улгурмасимданоқ Дали дўнгининг ўзи ҳаллослаганча йўртиб келиб қолди. Ҳойнаҳой, жиян бизга қуллуқ қилмоқчи-ёв, деб қулочимни кенг ёзгандим, бетовфиқ юзини терс ўгирса бўладими! Ўпкам тўлиб, «Ибн, ҳали Даливой?» — дегандим, олган жавобимиз шу бўлди:

— Сал шошибсиз-да, тоға! Шошган пишак кўр туғаркан. Одамни кўпчилик олдида шарманда қилдингиз-ку!

— Ис! — аччиқланганимдан чакка томирим бўртиб чиққанини сездим. — Ҳали хизматга туҳматми? Қизиқ бачча экансан-ку! Ўзинг айтмадингми, ахир...

— Э-э... — қўл силтади Дали дўнги. — Ўзи айтди деб, ҳам-маёққа жар солаверасизми? Қоронғида кампир ҳам қиз кўринаркан... Мен ўлдирган нарса бўри эмас, қишлоқнинг дайди кучуги бўлиб чиқди. Қоронғида занғар кўзимга бўри бўлиб кўринган экан.

Ростини айтсам, шу дамда Дали дўнгидан ҳам просто хафа бўлиб кетдим. Яна жиян эмиш! Э-э, қанақасига жиян! У ер-бу ерда икки-уч маротаба «тоға-тоға» деб суйкалганига сагир боланинг сазаси ўлмасин деб, бош силкиб қўя қолган эдим. Бўлмаса, бизнинг палакдан бунақа сапча қариндош чиқмаган. Асли, бунинг отаси бемаза одам эди. Эсимда, бир куни бизникида отам билан гаров ўйнаб тўрт кило гуручнинг ошини сёлмай кўзи олайиб қолганди. Ўшанда отам бечора қўрққанидан «Ўлиб-нетиб қолса нима қиламан?!» — деб кечаси билан мижога қоқмай чиққанди. Дали дўнги ана шу одамнинг боласида! Отаси хол қўйгандан кейин, ўғли қурбақанинг кўзини уриб чиқарармиди?! Мана «қаҳрамон»лигининг чуви чиқиб қариндошчилиikka қоракуя суртиб ўтирибди. Ҳай, дариг... Мухбирликнинг ҳадисини энди олай деб тургандим-а!..

2. «ЭНА ЎҒЛИ» ОДАМ

Шу воқеадан кейин носкадисини йўқотган носкашдай икки-уч кун ўзимга келолмай гарангсиб юрдим. Аммо, яна бир сабаб бўлди-ю, қаламни қайтадан қўлга олишга тўғри келди. Қўшни жамоага тўйга боргандим, эски танишлардан шу хўжаликнинг маданий ишлар бўйича раис ўринбосари Норқизилов деган одам билан бир товоқдан ош еб қолдик. Газетдаги мақоламни ўқиган экан, у олдин «Янги касб» билан мени табриклади, сўнг оғзи кўпириб мақтаниб қолди.

— Шуюм воқеа бўлтимиди? Мана бизнинг колхозни кўр... Жу-жуқларга атаб бир боғча қураяпмиз, кўрсанг оғзинг нақ сабзи ўрадай очилади-қолади. Иморат эмас, сарой дейсан. Бир ҳафтадан сўнг ишга тушади. Оғайни бўлсанг, ёз шуни...

Оғайниларнинг гапини қайтариш инсофдан эмас. Аммо, бир карра оғзим куйганлигидан бу сафар Норқизилов айтган қурилишни эринмай бориб кўрдим. Баайни ҳақиқат қўш қаватли гиштин иморат анча «бўй чўзиб» қолган экан. Қурилишдан узоқ одам бўлганлигим учун ҳар эҳтимолга қарши қайта сўрадим:

— Ростдан ҳам бир ҳафтада тугатиб, фойдаланишга топширасизларми? Нега унда қурилишда ишчилар кўринмайди?

— Сўзим ёлгон чиқса, отам боласи эмасман! — қасам ичди раис муовини. — Даже-чи, бир ҳафтага ҳам чўзмай, келинчакнинг юзидай ялтиратиб, ўсма хинасини келиштириб ишга туширамиз. Иккинчи саволингга келсак, жўражон, душанба қурилишда дам олиш куни. Шунинг учун бугун ҳеч ким йўқ... Кейин, бу объектни шахсан ўзим оталиққа олганман. Дунёга келиб биз ҳам бир газетда чиқайлик-чи, ҳеч бўлмаса пенсияга фойдаси тегаар... Ис, нега ишонмайсан. Ёлгон гапирсам, отам боласи эмасман дедим-ку!

Шунча галдан сўнг бировга ишонмай бўладими? «Ота ўғли» оғайнимнинг кўнглини чўктирмаслик учун бир ҳафтани ўтказдим-у, «Боғча ишга тушди» мазмундаги хабаримни газетга жўнатдим. Мухбир бола бало экан. Қаранг, орадан уч кун ўтгач, бу мақоламиз ҳам босилиб чиқса бўладими. Яна бурун осмонда, кўлмак оралаб дуч келганига дўқ-пўписи қилиб юрдим. Ҳурматиззатни кўриб баттар ҳаволалиб кетдим. Ўша ўзингиз билган олағунажинни бозорга чиқариб сотиб, пулига ёзув машинкаси, ўн дона шарикли ручка, бир шакар халта оқ қоғоз олиб қайтдим. Болаларнинг энаси билан бирга сандаллик хужрага «командировка» қилиб (бу ёғи куз яқинлашиб қолганди) ўзим печкали уйни ижодхонага айлантириб олдим. Шу тариқа пўчтачиликни бутунлай йиғиштириб, мухбирликка энди муккамдан кетай деб тургандим, тўсатдан редакциядан «чақириқ қоғози» келиб қолди. Ҳойнаҳой, янги топшириқ беришса керак, деган ўйда ўлкамни қўлтиқлаганча бир зумда етиб бордим. Яна ўша менга таниш кичкинтой мухбир укамнинг ўзи қарши олди. Аммо бу сафар негадир пешонаси тиришиқдек мола қилинган майдондай тарам-тарам, қовоғи эса сузма халтадай осилиб тушган эди.

...Биз сиздан хафамиз, — деди у салом-аликни ҳам насия қилиб. — Нега ёлгон ахборот бериб газетхонларни чалғитасиз? Сиз «битди» деган болалар боғчаси ҳалигача ишга тушмабди-ку? Вообщем, сиз қаламга олган ўша қурилиш икки йилдан буён туя гўшти еб ётган объект экан... «Бўрингиз»ниям тарихини эшитдик. Мана, сиз учун ҳайфсан олиб ўтирибмиз. Буни бизнинг тилда емаган сомсага пул тўлаш дейилади...

...Редакциядан калтак еган одамдай эзилиб чиқдим. Чиқдим-у, йўлни тўппа-тўғри қўшни хўжалик томонга солдим. Не кўз

билан кўрайки, баайни ҳақиқат «бир ҳафтадан сўнг битиши лозим бўлган» қурилиш олдин қай ҳолатда кўрган бўлсам, ўша туришда турарди! Жаҳлим чапақайига чиқиб кетди. Тепа сочим тикка бўлиб, раис муовинини излаб топдим-да, бор захримни унга тўкиб солдим.

— Нега нотўғри ахборот бериб мени чалғитдинг? Сени деб отамдан эшитмаган сўкишни эшитдим. Буни бизнинг тилда емаган сомсага... Короче, нега қурилишда туя гўшти сўйиб ейсан? Ёлғон гапирсам отам боласи эмасман демаганмидинг?!

Норқизилов осмонга қараб оғзини очиб, қорнини силкитиб кулгандан сўнг, табассумининг тахнини бузмасдан елка учирди:

— Ҳалиям отам боласи эмасман! Отам ёшлигимизда бизни ташлаб, бошқа аёлга уйланиб кетган. Бизни энам тарбиялаган... Уқдингми? Энди газета чиқишга бир кўнглимиз суст кетганди-да! Биров бир нима деса, инониб ёзаверасанми, меров! Кўрпангга қараб оёқ узатсанг-чи...

Ҳанг-манг бўлганча хода ютгандек тик қолдим. Ҳушим ўзимга келгач, аччиғим чиқиб кетди. «Одамларга ўзи яхшилиқ ёқмасакан, — дедим алаимни тупугимга қўшиб ютарканман. — Шошмай турларинг, энди бирортангни ҳам мақтаб бўпман, нағарлар! Кўзимга кўринганингни пелитун қилиб мухбир укамни олдида бир айбимни ювмасамми?»

3. «ҚОРА ДАФТАР»ДАГИ ҚОРАЛАМАЛАР

Арслон изидан, йигит сўзидан қайтмас деганлар. Ота ўгли айтганини қилади. Отамиз... э, узр энамиз бизни бир сўзли қилиб туққанлар. Шу боис, эртасигаёқ ниятни амалга ошириш учун қора чарм жилд қопланган дафтарни кўйинга солиб, қора кўзойнакни қаншаримга кўндириб (кимдандир пелутунчилар шундай юради деб эшитгандим) ишга киришдим. Серғайрат йигит эмасманми, кечгача кўйин дафтарим фактлардан қаппайиб қолди. Энг «шубҳали шахслар»ни алфавит тартибида алоҳида бетга ёзиб чиқдим:

1. Алимардонова Холчучук — 32 ёш. Бригадир. Қайнонасининг таъкидлашича Холчучук «терим»ни баҳона қилиб бир ҳафтадан буён ярим кечада уйига қайтармиш. Баъзи кунлари, ҳатто дала шийпонида тунаб ҳам қоларкан. Тунда нима иш қилади, синчиклаб текшириб кўриш лозим.

2. Бурҳонов Итолмас — 26 ёшда. Ўзи ёш бўлса-да, аммо бош агроном вазифасини эгаллаб юрибди. Ўтган йили гўзапоя сўраб борганимда: «Бу йил, ака, гўзапояни майдалаб ерга ўғит қилиб соламин», деб важ-карсон кўрсатди. Наҳотки, бу тиррапча гўзапоядан халқ хўжалигида нималар олиншини билмаса? Фирт саводсиз одамнинг гапи бу ахир! Мабодо раисга қариндош эмасмикин?

3. Бўтаев Жўлли — 56 ёш. Касби қассоб. Тунов кун икономистни энасининг «пайғамбар тўйи»да Жўлли қассоб қўй сўйганда тўпигидан оғзи билан пуфлаб шишириш ўрнига велосипед насоси билан ел бериб жонлиқнинг терисини шилди. Ота-боболаримизнинг удумини бузишга ким ҳуқуқ берди унга?

4. Ҳозиев Сотқин — 67 ёш. Отини яшириб «Саша бобо» деб қўйиб олган. Нега бу одамга «Сотқин» деб ном қўйишган. Ёки бирон жойда-а? Сўраб-суриштириш лозим.

5. Шаропов Тўқбой — 35 ёш. Мактабда физкультура ўқитувачиси. Тўйларда кураш тушиб жамғармасига «Москвич» машинаси сотиб олган. Негадир отасидан кўра ҳамсояси Нодир носфурушга ўхшаб кетадиган белгиларини сезгандай бўлдим. Орияти йўқ экан-да. Гап ташлаб кўриш керак.

«Қора дафтар»даги қаламимга илинган номзодларни яна икки-уч бор синчиклаб ўрганиб чиққач, столга ўтирдим. Хўш, кимдан бошлаймиз? Ие, шунга ҳам бош қотириш керакми? Албатта, Холчучукдан-да!

Нега десангиз, Холчучук рўйхатнинг бошида турибди. Иккинчи томондан қайта текшириш мобайнида бошқа номзодлар «нобоб» чиқиб қолди. Жумладан, бош агроном Итолмас Бурҳонов бухгалтернинг «солдат тўйи»да раиснинг ўнг ёнбошида ўтирди. Баъзи миш-мишларга қараганда у раиснинг қизи билан чекка-чеккада дон олишиб юрармиш. Демак, биқинидан жой олиб ўтириши ҳам бежиз эмас. Агар иш шу тарзда кетадиган бўлса, яна тўққиз ойдан сўнг раис бувага куёв бўлиб турибди-да. Шундай одамни пелитун қилиб бўладими? Раиснинг олти ўғли орасида якка-ю ягона эркаси шу қизи бўлса, севиқли куёвини хор қилдириб қўймас. Шу боисдан Итолмасбойнинг устидан чизиқ тортишга тўғри келди...

Жўлли қассоб ҳам жўмард экан. Секин олдига бориб: «Устингиздан шикоят бор. Пелитун қилгани келдим!» — деганимни биламан, бобойнинг оғзидан носи, қўлидан пичоғи тушиб кетса

бўладими! Сўнг патак соқолини юзимга ботириб «чўлп-чўлп» ўпа кетди. Отанг қатори одам, бўйнингга осилиб, қўлтиғингга қўйнинг бир бутунини қистириб юборса, гап тополмай каловла-ниб қоларкансан киши. Шундай одамни «қора дафтар»да сақ-лаб бўладими! Шартта фамилиясининг устидан бир эмас, иккита чизиқ чизвордим.

«Саша бобо»нинг саксон саккизга кирган кампир энаси бор. Ўшандан: «Момо, нега одамлар ўғлингизни Сотқин деб аташа-ди?» — деб сўрагандим, негадир кўзига ёш олди.

— Э, ярамга туз сепдинг-да, бачам, — деди у тамшанганча. — Етти болани кетма-кет ерга берганман. Турсунтош ҳам де-дим. Қолсинбой ҳам дедим, барибир биронтаси турмадиям, қол-мадиям. Шугина боламни Сотқинбой деб тирик олиб қолган-ман. Лекин у ҳаётда сотқинлик қилгани йўқ, урушгаям биринчи-лардан бўлиб кетган. «Саша» деган номиниям ўша ёқдан олиб келган. Болагинам ҳозир эски контузиси кўзиб баннисада ётиб-ди. Ҳай, бачам, нега сўроқлаб қолдинг?

Гапнинг очигини айтсам чўчиб кетдим. Тўғри-да, уруш инва-лидига қарши бир нарсa деб бўладими? «Ўғлингиз ҳақида мақ-таб мақола ёзмоқчийдим», деганча кампирга тасалли бердим у жуфтакни ростладим. Уйга кела солиб Сотқин буванинг устидан қалин қилиб...

Кечага яқин Тўқбой полвоннинг уйига эниб бордим. Қара-сам, кураш тушгани етмагандай, бу сафар дарвозахонанинг бо-лорига илинган бир қоп увадани муштлаб ётибди. Бокс бўйича район мусобақасида қатнашармиш. Шу пайтгача уни ҳеч ҳам яланғоч кўрмагандим. Гавдасига қараб капалагим бошимдан учди-кетди. Ҳар билаги менинг сонимдан катта, кўкрагининг ёлига сичқон ораласа адашиб кетади. Ана энди ўзингиз айтинг, шундай жондорсифат одамга: «Нима учун отангдан кўра, ҳам-соянга ўхшаб кетасан?» — деб сўраб бўладими? Чақалоқнинг калласидек келадиган мушти билан бир уриб жағимни ушатиб қўяди-ку!

Полвоннинг елкасига қоқиб: «Маладец! Шундай, ўзим... Кат-та ўғилчани сизга шогирдликка гаплашгани келгандим...» де-ганча ортимга тисарила қочдим. Уйга келиб Тўқбойнинг тўғри-сига ўроқдек сўроқ белгисини қўйдим. Ҳозир фурсати эмас экан...

Хулласи калом, «қора дафтар»да Холчучук бригадирдан бо-шқа номзод қолмади... Тўғри... Холчучукка ҳам учрашиб «Ус-

тингдан шикоят бор! Мени биласанми, кимман...» дея энди гап бошлагандимки, бир қоши баланд, бир қоши паст бўлиб «талаб» ташласа бўладими!

— Биламан кимлигингни... Бориб турган ишёқмас, дангаса ва иғвогарсан! Хотинингни ҳасратидан-ку чанг чиқади. Уни рашк қилиб ишлатмаганинг етмагандай, ҳозир ўзинг ҳам бекорчихўжа бўлиб юрганмишсан. Уйда қоққани қозиқ, илгани хурмача топилмайди, дейди бояқиш. Бобой билан момайнинг пенсия пули корингга яраб турганмиш. Бу бир. Иккинчидан, шикоят қилган одамнинг ўзини тили, забони бордир. Керак бўлса, ўзи келиб гаплашсин. Мени бекорчи вақтим йўқ. Ҳозир ҳамма икки қўли, ўттиз икки тиши билан пахта териб ётибди-ю, сен нега гўнг қаргага ўхшаб ахлат титиб юрибсан? Далага чиқсанг, муртинг тўкиладими? Белингадаги белбоғми ёки иштонбоғ?!

Ана кўрдингни, бунинг заҳарлигини? Кундузи кўзойнак, кечаси чироқ ёқиб қидирсангиз ҳам бундан ортиқ пелитунбоп одамни излаб тополмайсиз. Бўлди, шу сочи узун, ақли калтани ёзганим бўлсин. Шошма, ўзи фактлар старлими?

4. «ПЕЛИТУНБОП» ХОТИН

Хотирамни супра қоқди қилиб кўрсам, Холчучук тўғрисида бир бўғча бўлгулик фактлар бор экан. Нега десангиз, мен бу жувонни ёшлигимданоқ биламан. Урта мактабда ҳам ўн йил бирга ўқиганмиз. Ёшлигида денг, ана шу Холчучук тол хивичдай нозиккина нарса эди. Кейин далада ишлаб юриб, нима бало, селитранинг устида ухлаб қолдим, кўп ўтмай чинордай бўй тортиди. Тан олиш керак, ўша пайтда ҳам юрганида товонидан ўт чақнарди. Қилиқларини айтинг, қилиқларини. Пахта пайкалининг четида қурилган шийпон ёнидан каттакон сой пишқириб оқиб ўтарди. Ўғил болалар шийпоннинг тоmidан туриб ўзини сойга отса, Холчучук томданам баландроқ тол шохига чиқиб сувга калла ташларди. Чиллак ўйнаганимизда-ку, қарсиллатиб урган чиллагини қасерга бориб тушганини тополмай тинкамиз тоза қурирди. Ўзингиз инсоф билан айтинг, мана шу қилиқлар қиз болага ярашадими? Ярашгани курсин, булар ҳали ҳолва экан. Юқори синфга ўтганда Холчучук кўпкари чопадиган одат чиқарди. Асли, отаси Ориф чавандознинг сиёғи йўқ-да. Бўлмаса нортудай-нортудай ўғиллари бу ёқда қолиб, отининг жловини рўмол ўраган шу қизига тутқазиб қўярмиди! Орияти бор йигитга

бу ишлар бигиздек ботаркан. Қаттиқ ботганлигидан шу қизга баҳс қиламан дедим-у, аммо сувни кўрсам сакрайдиган, отни кўрсам оқсайдиган бўлиб қолдим. Нега десангиз, сузишни кўрсатиб қўяй деб сойга калла ташлагандим, чўкиб кетишимга озгина қолди. Чавандозликда доғда қолдирай деб ният қилгандим, бу сафар ҳам омадим юришмади. От олиб қочиб ерга тоблаб урганди, гўнг уюмининг устига тушган бўлсам ҳам уч ойгача оёғимни босолмай юрдим.

Шу билан гафго тугадими дерсиз? Қайда, расвоси бошланди.

Ўрта мактабни тугатгач, Холчучук бир йил звенсвой, иккинчи йилга ўтиб эса бригадир бўлиб олди. Биз ҳам қолишганимиз йўқ, биринчи йили университетдан, иккинчи йили эса техникумдан «йиқилиб» келдик. Шундан сўнг бекорчиликдан кўра эрмак, деб знамизга пенсия пулини санашга ёрдамлашиб юргандим... Қаранг, томдан тараша тушгандай, тўсатдан Холчучукка уйлангим келиб қолса бўладими? Кўнгил-да! Мен сизга айтсам, кўнгил дегани кўрпишакдай нарсас бўларкан. Ожиз бўлсам, лаҳм гўштга кўнгли сусти кетаркан, бўлмаса, бориб, бориб... Балким, севиб қолгандирсиз деб ўйларсиз. Бе, қайда, сеvingнинг кўчасида танга йўқотган одам эмасман. Шунчаки ўзим, кўнларнинг бирида шифтдаги қалдирғоч уясига тикилганча шу қарорга келдим:

— Пўлатбой жўра, мана туядай бўйинг ҳам чўзилиб қолди. Энди ҳунарли бўлмасанг ҳам, хотинли бўлишнинг йўлини қилгин-да! Қачонгача юрасан ёстиқ қучоқлаб. Билсанг сўққабошлик давлат ҳам эмас, савлат ҳам. Қара, мана шу қалдирғочдаям қорагина бўлса-да, ўз жуфти ҳалоли бор. Яна десанг, хўрози бир хас ташиганда макиси тўрт марта бориб келаяпти. Сенгаям, ана шундай, ўзингдан кўра рўзғор учун, слиб-югурадиган бир эпчил хотин даркор. Менга қара, ёмон кўрсанг ҳам шу.... Холчучукка уйлансанг қандай бўларкин-а?

Хаёлимга келган бу даҳшатли фикрдан чўчиб, беихтиёр ўрнимдан туриб кетдим. Учук-пучук ўрмаламадим деб лаблунжимни ҳам ушлаб кўрдим.

— Ўтир, уккагарднинг ули! — деди шунда ҳалиги ички овозим буйруқ оҳангида. — Нега ноз қиласан. Қара, у қиз эмас, қайнаб турган қумғоннинг ўзи-ку! Тикилиб қарасанг, кипригинг қайрилиб кетади-я! Елкалари обкашдай, овози чанқовуздай, чиройи эса... Э-э, чиройига нон ботириб ермидинг, сен унинг бақувватлигига қара. Пўлат бўлсанг ҳам шу қиз сени бир урса-чи,

пўла қилиб қўяди. Ке, жўра, пулинг куйсаям шунга уйлан. Турган битгани наф. Айтайлик, баҳорда иккита гўсала оберсанг, икки елкасига икки боғдан ўт ташиб трама маҳалигача елини тирсиллаган иккита ғунажинга айлантириб беради. Беш йилда қарабсанки, гижинглатиб «Жигули» ҳайдаб юрибсанда. Айтишларича, Холчучукнинг ўтган йили пахта теримида ишлаган пулиям бир бўхчадан ошганмиш. Отни олдинроқ қамчиллаганинда, эҳтимол ким билади... Ҳозир бармоғингни тупукка булаб, ўша пулларни қарсиллатиб санаб ётган бўлармидинг?! Ке, жўра, хўп де!

Шу тариқа хийла пайтгача ўзимни-ўзим авраб ётдим. Бировга «йўқ» деб ўрганмаган, бўйни бўшгина одаммасманми, кўп таранг қилмай рози бўла қолдим. Ўзимни-ку бир амаллаб кўндирдим, аммо, момашкага бу гапни қандай қилиб тушунтирсам экан. Секин деразадан мўраласам, знам супада урчуқ йигириб ўтирибдилар. Фурсатни бой бермай тезда ёнларига бориб тиззаландимда қимтиниб-тортиниб бўлсада, ярим-ёрти қилиб дардимни ёрдим.

— Эна, ҳақкалакам-дуқкалакам ўйнагим келаяпти. Лекин, шу «Чори чанбар, бўри анбар» айтишга Ориф чавандознинг қизига, бу атрофда тенг келадигани йўқ-да! Нима дейсиз-а?

Момашка бир оз хаёлга толгач, сўнг урчуғига ияк тираб кулдилар.

— Энангди боласисан-да, чироғим! Дидинг чаккимас. Холчучукни айтасан-да? Тунов куни гузарда кўрувдим. Ўзиям сўпитўрғайдаккина қиз бўпти. Сочи ер супуриб иланг-биланг қилиб кетаётган экан. Оғзим очилиб орқасидан анграйиб челагим ерга тушиб кетганини ҳам сезмабман. Майли, мен рози. Бўлмаса, бориб, киндик кесган момонгни айтиб келай. Саксонга кирсаям, ҳали сақичи оғзида. Тили-жағи бутун. Йўқни йўндиради, ишни дўндиради. Совчилик десанг, сакраб югуради...

Шундан кейин вадаванг тўй бўлгандир, дерсиз? Қайда, шифтга термулиб сурилган хаёлнинг ҳаммаси ҳам амалга ошавермас экан. «Йўқни йўндирадиган» момом бу сафар ишни дўндиролмабди. Уни Холчучукнинг ўзи қарши олиб: «Ўша аммамнинг бузоғига бориб айтинг, олдин мишиғини артиб олсин», деб жавоб берганмиш. Ҳай, мени-ку зркалаб «бузоқ» дегани дуруст, лекин «мишиғи» нимаси экан. Ўлай агар тушуниб етган бўлсам. Асли кампирнинг қулоғи оғирлик қилиб гапни яхши илғаб олма-

ган кўринади! Энам бўлса бу гапга негадир қовоғидан қор ёғилганча: «Қизи борнинг нози бор-да, бўлмаса-ку, бориб юмма талардима!» деди-ю бошқа совчи излаб кетди.

Ишонасизми, етти марта совчи жўнатибмиз. Холчучук киндик кесган момонни ҳалиям ҳурмат қилиб сийлаганакан, қолган олти совчини ари талагандан баттар қилиб қувиб солибди. Бузоқча ноз қиламан деб тол шохини синдирган экан. Бу қиз эса менинг шохим... Йўғ-е, йигитлик қадримни оёқ ости қилди. Қадрим майлику-я, совчиларга кетган харажатга куяман! Эссиз, сувдай оққан сўлкавойларим... Шунча сарф-харажатга қайтага бозордан ҳангги эшак сотиб олганимда, ҳеч бўлмаса ҳозир сомон ташнишда нафи тегарди...

Лекин бир ҳисобда Холчучукка уйланмаганим дуруст бўлган экан. Нега десангиз, кейинчалик ўзи топиб, ўзи суйиб теккан эри сиқувдан бўлса керак, ҳозир ит ғажиган суякдай бўлиб қолган. Сабаби маълум. Холчучук далада кетмонни қандай ўйнатса, уйда эрининг бошида чўмични ҳам худди шундай ўйнатади. Ишонмайсизми? Ёлғон айтсам, ёнғоқ палла ҳовузда чўкиб кетай, тизза бўйи тепадан юмалаб ўлай... Ҳатто, бир марта ўз кўзим билан кўрганман, эри ариқ бўйида чўккалаганча қозон-товоқ ювиб ўтирганини. Эркак ҳам шундай мижғов бўладими? Бўлмаса, уйланишдан икки ҳафта бурун ўша куёв бўлмишнинг олдини тўсиб айтгандим: «Хў, биродар! Бу келин бўлмишнинг кимлигини биласанми ўзи? Ёки оҳ-воҳ қилиб менга ёзган хатларини кўрсатайми, а? Гап-сўз кўпаймасин деб ёқиб юбуровдим, бўлмаса-ку, олдинга дастурхон қилиб тўшаб ташлардим-а! Эсингни йиғ, ука... Шу қизга уйлансанг-чи, шернинг қафасига ташланган қўздан фарқинг қолмайди... Ҳа!».

Бошқа одам бўлса бу гапларга ёқамдан олган бўларди. Йўқ, бу киши тиржайганча индамай жўнаворди. Баччағар тезда тўй қилиб уйланишгаям улгурди. Бу-ку ҳали эри. Холчучук бригадасидаги эркакларнинг ҳам бурнини ерга ишқаб ишлатармиш. Бу гапгаям юз фоиз ишонаман. Рост бўлмаса, уч йилдан бери судралиб юрган бригада, бу киши бошлиқ бўлгач, бирдан план ошибтошиб кетадимми? Эркак одамнинг қўли баракали эканини бу хумпар аёл бўлсаям билади-да! Устма-устак, мукофотни қаторлаштириб олганини айтинг. Биринчи ўн кунликда рангли телевизор, иккинчисида кажавали мотоцикл, терим охирида эса «Москвич» машинаси... Ўша кунлари катта йўлда уч-тўрт марта олдини ке-

сиб ўтдим. Қайда, ўзини кўрмасликка олди. Бошқа диёнатлироқ аёл бўлганда айтарди: «Шу қорақўз ҳам кўчада бекорга қоқиниб юргани йўқдир. Нима қилсам биринчи муҳаббатим-ку! Бир пайтлар мени деб қанча соғлигу сўлкавойидан ажралганди. Ке, шу бечорадан энди қарзимни узай. Машина майли, мотоцикл шугинани бўйғинасидан айлансин», деб. Йўқ, қайтага йўлини кесиб чиқавериб, пошнамнинг узилгани қолди, холос.

Ана энди, айтинг, шундай аёлни пелитун қилмай бўладими? Аммо бу фактлар камлик қилар-ов, яна бир орқасидан пойлаб «свежий» далиллар билан қўлга тушириш керакка ўхшайди...

5. ШАПАЛОҚ

Мақсадимни амалга ошириш учун эртаси кунисёқ оқшом пайти Холчучукнинг бригадасига қараб йўл олдим. Шийпон яқинига бориб оҳиста мўраласам, каттакон гужум тагида Холчучук табелчися Полвонбой билан чўт қоқиб ўтирибди. Хирмонда эса якки-уч нафар колхозчи тележкага пахта ортиш билан овора...

Биров кўриб қолса, тагин туришимдан шубҳага тушмасин деган мақсадда яшириниш учун атрофга кўз югуртирдим. Сал нарироқдаги шарқираб оқиб ётган сой бўйида хашак ғарами босилган экан. Пусиб бориб... Мен сизга айтсам, бировнинг орқасидан пойлаб, сир ўғирлаш ҳам осон иш эмас экан. Ўзимга жой очаман деб ғарам ичига қўл тикқанимни биламан, бармоқларим оғриқдан жизиллаб кетди. Илон чақдиёв деб ўйлаб ҳушимдан кета қолаёзимман. Пайпаслаб кўрсам йўқ... хашакка чақиртиканак аралаштириб босилган экан. Хуллас, бир амаллаб жойлашиб олиб, тиззамга дафтарни қўйганча қулогимни динг қилиб кузатишда давом этдим.

Холчучук ўрнидан қўзғалиб, пайкал оралаб қизларга қарата қўлини карнай қилиб қичқирди:

— Қизларжону-у-ув! Бўлди, чарчадинглар, эртага нариги пайкалда биринчи теримга тушасизлар. Бугун эртароқ қайта қолинглар...

«Ана! — дедим гумоним тўғри чиқаётганлигидан қувониб. — Демак, йигитлар билан ўзи ёлғиз қолмоқчи. Ну, погоди!»

Холчучук дуррачасини ечиб қайта тангиркан, бу сафар тележка атрофида турганларга қарата қўл силтади.

— Ҳой, йигитлар... Бўлди, сизлар ҳам тезроқ пунктга жўнай қолинглар... Биз Полвонбой билан ҳали бир оз ишлаймиз...

— Ҳа, ана, — кўнглимдаги шубҳа баттар чўғланди, — демак, табелчи билан хилватда танҳо қолиб-а? Ну, погоди!

Хурсанд бўлган пайтим кайфим келиб, чекмасдан тура олмаيمان. Шу тобда ўзимни тутолмай, ҳовучимда яшириб папирос тутатдим.

— Опа, бир кўшиқ айтмайсизми? — деб қолди бир пайт табелчиси кўлини икки томонга ёзиб керишганча. — Мия озроқ дам оларди-да!

— Ҳа, — дедим ўзимча. — Ҳали сен хумпар, дўмбира чалиб опангни ўйнатсанг ҳам керак. Демак, олдиндан булар... Ну, погоди!.

Холчучук ҳам шу гапни кутиб турган эканми, овозини баралла кўйиб «Чаман ичра...»ни бошлаб юборди. Тан олиш керак, кургурнинг овози ёмонам ширали экан. Хурсанд бўлганда кайфим тутгандай, ашула эшитганда пинак қиладиган одатим бор. «Чаман ичра» авжига чиққанда сариеғдек эриб кетиб «хашак ичра» пинакка кетиб қолибман. Қаранг кўнглининг кенглигини, шу алфозда туш ҳам кўрибман... Тушимда каттакон боғ эмиш, булбуллар роз айтаётганимиш, мен Холчучукнинг кўлларида ушлаб... Бир пайт «яроқ» этиб яшин чанқабди-ю, бутун борлиққа ўт кетибди... Холчучукдан нажот кутиб унга қарасам, кўлида паншаха, бир гала хотин-қиз билан устимга бостириб келаётганимиш. «Ҳали сенми, — дермиш. Холчучук кўзларидан ўт чақнаб, — менинг ортимдан пойлаб, фисқу фасод билан шуғулланиб юрган?! Шунча фурсатгача индамадим, энди...»

Зум ўтмасдан қизлар оёқ-кўлимини боғлаб даст кўтаришибди-ю, ловуллаб ёниб турган оловнинг қоқ ўртасини мўлжаллаб...

Дод солиб уйғониб кетдим. Қарасам, хашак ғарами лов-лов ёняпти. Афтидан, ухлаб қолиб папиросни ўчирмаган кўринаман... Чопонимнинг этаги ёниб, костюмим энди тутаётган экан. Ҳушим бошимдан учиб дод солганча хирмонни айланиб чопа бошладим. Тарозида пахта ўлчатишаётган қизлар мени кўриб, ажинна деб ўйлашди шекилли, чинқирганларича ўзларини эгатта уришди. Табелчи Полвонбойни айтинг, полвон бўлмай ўл, жойида ссрайганча қотди-қолди... Биргина Холчучук, «Бу жинни тагин хирмонга ўзини урмасин!» — деди-ю, чопганча келиб, белбоғимдан даст кўтарганча пишқириб оқаётган сойга томон отиб юборса бўладими! Ўтда ёниб ўлдинг нима-ю, сувда чўкиб ўлдинг нима! Кошки сузишни билсам... Яхшиям «дод» дейдиган тилим бор.

Табелчи йигит қирғоқда уёқдан-буёққа югуради-ю, менга қўшилиб додлашдан нарига ўтмайди. Дунёдан энди умидимни узиб тургандим, яна ўша Холчучук... «кўрганимда афтим буришади-ган», «иқим суймайдиган», орқасидан пойлаб юрганим, ёмон кўрган одамим ўша Холчучукгина ўйлаб-нетиб ўтирмасдан ўзини сойга отди...

... Ҳушимдан кетган эканман, кўзимни очсам, нишолдага бо-тирилган жўжадай хирмоннинг қоқ ўртасида ялпайиб ётибман.

Дармоним қуриб-қақшаган бўлса-да, гура солиб, қулочим-нинг борича шапалоқ тортиб юборгим келди. Кимга дейсизми? Кимга бўларди... Ўзимга-да!

АЙБСИЗ АЙБДОР

(Қурувчилар латифаси)

Ш аҳарнинг киндигида кўркам ва салобатли «Гўзаллик са-лони» муддатидан олдин қуриб ишга туширилибди. Очи-лиш маросими ҳам рисолагидек ниҳоятда тантанали тус олибди. Лента қирқиш, гуллар, мусиқа, зиёфат дегандай...

Бахтга қарши ўша кун кечга яқин шундай қаттиқ шамол ту-рибдики... Эртаси кун туриб қарашса, ҳамду саноларга кўмил-ган «салобатли» бино ер билан битта бўлиб тукилиб ётибди!

Дарҳол нуфузли текшириш гуруҳи ташкил қилинибди. Сўроққа биринчи бўлиб Ғиштни таклиф қилишибди.

— Тўғри мўртроқман! — дебди Ғишт ранги оқариб-қизариб. — Лекин, айб мендами? Аввало, айтишим керакки, заводнинг маҳсулотни пиширадиган қозони яхши ишламайди. Бино дево-рининг нима сабабдан тўрт ғишт эмас, балки икки ғишт қилиб теришлигига келсак, бу ҳақда прораб билан участка бошлиғидан сўралсин. Чунки, ўшаларнинг ҳовлисидаги ҳаммом билан бад-рабхона ҳам «ўғирлик ғишт» ҳисобига...

Иккинчи бўлиб Михни сўроқ қилишибди.

— Айбимни қисман бўйнимга оламан! — дебди Мих ярим бу-килиб. — Чунки, қурилишда ярим жон бўлиб, мажбуран ишла-ганман. Очиқ ҳавода, қор-ёмғир тагида ойлаб ётганингдан сўнг, занглаб, мадоринг қочиб қоларкан! Ўша шамол бўлган кун ши-ферни қисаман дейман, қасрда, белда қувват бўлмагач...

Шундан сўнг навбати билан тахта, тунука, арматура... ва бошқаларни ҳам терговга чорлашибди. Барчалари бири қисир

лаб, бири ғижирлаб айбларини бўйнига олишибди. Ҳамма мулзам, ҳамманинг кайфияти хуржун эмиш-у, биргина цемент ҳеч қандай ҳодиса рўй бермагандек бепарво ҳолда, ҳавони чангитиб юрганмиш... Ниҳоят уни ҳам суҳбатга чорлашибди.

— Хўш, ўзинг айбнингни тан оласанми, ёки...

Цемент пинагини ҳам бузмабди.

— Менинг умуман айбим йўқ!

— Негга?

— Чунки, мен, умуман бу бино қурилишида қатнашмаганман!

ҲАЖВИА

(ҳажвия)

Мейлинор битирув имтихонларини деярли ҳаммасини қийналмай топширди-ю, фақат шу тарих фанига қолганда...

— Эҳтиёт бўл! — деди дугоналаридан бири уни огоҳлантириб. — Бу Бурунбой домла ўта «ухажёр». Айниқса, сенга ўхшаган чиройли қизларни кўрса...

Дугонасининг айтгани келди. Бурунбой домла тихирлик қилиб туриб олди.

— Барибир жавобингиздан қониқмаябман, яхши қиз... Ўҳ-ўҳ, сочингизни қўй қатигида ювганмисиз? Бирам приятни! Хўш, мен сизга айтсам тарих бу математика эмас. Менинг фаним ҳар куни янгиланиб туради. Шундай экан, сиз ҳеч қачон саволимга... Ёки, нозикроқ топшириқ берайми-а?

Домла бодрингсифат бурнини силаганча, кўзойнаги остидан қизга ғалати қараш қилди. Мейлинор ўнғайсизланиб ерга тикилди.

— Сўранг, домла...

— Сўрасам, гапнинг дангали шу. Қишлоқлик қизларни жуда яхши кўраман. Улар ҳалиги содда... Шоирлар тили билан айтганда нафосат ва назокат тимсоли... Ҳи-ҳи-ҳи... Қаранг, хонатлас сизга қандай ярашиб турибди.

— Мақсадга ўтинг домла!

Домла яна маънодор тарзда бурун силади.

— Ў-ў, боқса одам бўласиз, шекилли! Шунақа дангал қиз-жувонларга беш кетаман ва... беш ҳам қўйиб беришим мумкин... Хуллас, мақсадга ўтсам, эртага «Эргаш ота»ми, «Нарзулла ота»-

ми... Қасерга бўлса бир пиёла чойга таклиф қиламан. Шарти фақат атлас кўйлақда келасиз! Маъқулми? Нега рангингиз оқарди? Тагин гапимни бошқача тушунманг... Шунчаки, гўзаллик шайдоси сифатида атласга бир тўйсам дегандим... Ҳи-ҳи-ҳи!

Мейлинонор ўрнидан илкис қўзғалиб «Синон дафтарча»сини домлага узатди.

— Фақат шугинами? Гап бўлиши мумкин эмас. Фақат сиз олдин беш баҳонингизни кўйингчи!... Атласга тўйдириш бўлса, тўйдирамизда! Шуюм кўйлақми? Эртага жуҳуд атлас, қичиқ атлас, хон атлас дейсизми... Тўйдираман! Биз ҳам чапани қизлардан, домла!

Домла баҳони кўйиб қизга маҳлиё ҳолатда термулди.

— О-о! Ана... Тўмарис! Ў-ў, мана Кенагасбегим! Демак, эртага-а... Сой бўйидаги ресторанда-а... О-о, қанчалик бахтиёрман! Тонгнинг отишини сабрсизлик билан кутаман!

Мейлинонор сўзида турди. Ваъдани ошиғи билан бажарди. Ресторан эшигида турган домла хушбўй ҳид ва қувноқ қаҳқаҳадан сергак тортди. Ўгирилиб қараса, рўбарўсида Мейлинонор бошлиқ ўн беш нафар қиз барчаси атласларга бурканган ҳолда ёниб-ёлқинланиб туришарди...

НАТИЖА ЁМОЧ ЭМАС!

Дўнг қишлоқлик Тилов тракторчи ҳар нарсага қизиқадиган одам. Электр токида айланадиган «Чархпалак»ни ҳам, кўш алюмин товоқдан «антенна» ясашни ҳам, кўшимча ускуна ўрнатиб мотоциклни орқа «скорост»га солиш мумкинлигини ҳам ана шу ихтирочи ўйлаб топган.

Яқиндан бошлаб Тилов тракторчининг ҳовлисида итнинг ҳургани эшитилиб қолди. Кўшнис Овла овчи қизиқсиниб девор оша мўралади. Қараса, ростдан ҳам супанинг ёнида катта кўппак, рўпарасида Тиловбой ҳам тиззаялаб олган, ўртада бир коса ювиндиқ, бир ит ҳуради, бир эгаси...

— Ҳормасинлар! — азбаройи қизиқишдан Овла овчи девор ошди. — Нима қилаяпсан, оғайни?

Тилов тракторчи чанг юққан тиззаларини қоқди.

— Ҳа, шу... машғулот! Темир-терсак жонга тегди. Энди ҳайвонлар устида иш олиб бораёпман. Мана шу кучукни бир ҳафта бурун Деҳқонободлик бир чўпон жўрам ташлаб кетди... Иккала-миз бир ихтиро устида бош қотираяпмиз!

— Хўш-хўш, — ажабланди Овла овчи. — Билсак бўлами, бу қанақа ихтиро эканлигини?

Тилов тракторчи унга яқин келиб оҳиста шипшиди.

— Бу ҳозирча сир. Лекин, сен ҳамсоям... Айтмасам бўлмас. Хуллас, ит дегани ҳудда-беҳудда ҳуриб эгасини безовта қилмаслиги керак. Тўғрими? Шунинг учун мен, мава шу кучукни фақат қорни очгандагина ҳуришга машқ қилдирыпман!

Овла овчининг ҳамсоясига ҳурмати ошди.

— Баракалла! Демак, қишлоқни яна бир қойил қолдираркан-санда-а? Хўш, натижа қандай бўлаяпти?!

— Ёмон эмас! — талтайди Тилов тракторчи. — Натижа тузукку-я... Лекин, бу занғар қанжиқ бир ҳафталик машқдан сўнг, мен ҳурмасам, умуман овқат емаяпти!

ҲАЛИ, БОҶЛАЙДИ!

Жамол Жўшқин шитоб билан бош муҳаррир хонасига бос-тириб борди.

— Хўш... — у қизариб-бўзарганча манглайига бодраган тер доналарини гўштдор кафти билан сидирди. — Бу кварталга каминнага мукофот ёзилмабдими?! Йигирма йилдан ошпик редакция остонаси тупроғини ялаб келаётган жафокаш журналист, жўшқин шоирга-я...

Бош муҳаррир мийиғида кулди.

— Бу сафар шундай бўлиб қолди. Хафа бўлмайсиз...

Жамол Жўшқин қўлини манглайдан олиб ҳавода силкитди.

— Хафа бўлдим! Негаки, куни кеча келган мишиқи мухбир-чаларга мукофот бор-у, мендай... Ўзингиз гувоҳсиз, илгарилари «Жамол Жўшқин бораёбди!» деган мужда тарқалса, райком котиби-ю, хўжалик бошлиғига туман чегарасига чиқиб нон-туз билан каминани қарши олишарди! Шундай экан...

— Ҳа, балли! — бош муҳаррир унинг гапини ошпичоқдек чўрт кесди. — Бу илгари эди! Ҳақиқатан, илгари жафокаш журналист, жўшқин қалам соҳиб эдингиз!» Эндичи?! Айтингчи, яқин тўрт-беш йил ичида бирор-бир бундайроқ, ўқиганда юракка жиз этиб тармашадиган очеркми, фельстонми, лоақал лавҳами... Ёзганингизни эслоласизми? Ёзганларингизни ўқиб-ўрганиб, саводи чиққан ўша «мишиқи мухбирчалар», хафа бўлманг-у, ҳозир сиздан ўтиб кетишган. Ёки, айтаётганларим ёлғонми?!

Жамол Жўшқин муҳаррир хонасидан дами чиққан пуфакдек салқи тортиб чиқди. На фақат манглайи, балки тепакал боши, гўшгдор бўйнигача сизиб чиққан совуқ тер доналарини сидираркан, норози оҳангда пўнгиллади.

— Ҳали шунақами! Ёзиш қанақа бўлишини сенларга бир кўрсатиб қўймасамми! Шундай мавзулар топиб, қалам юдирайки... Бўлди, қарор қатъий, шикоятга ўрин йўқ! Энди хобхонамдан хуррак эмас, фақат қоғоз шитирлаши-ю, қалам қиртиллаши эшитилади, холос... Ҳа-ҳа... Ҳали, сенларни бир бопламасамми!

Эртаси дам олиш куни эди.

— Айни муддао! — деди Жамол Жўшқин кўрпага кираркан. — Демак, эртага қарға қағилламаси туриб иш столига ўтиради. Тушликкача тўрт қоғоз, кечки таомдан сўнг яна олти қоғоз... Нима ҳақда ёзишни эса, эрталаб мушоҳада юритади...

Бироқ, эртаси эрталабдан уни бемаврид уйғотишди.

— Туринг, ҳамсоёлар чақирिशяпти.

Жамол Жўшқин дарвозани очса, дарҳақиқат тўрт-беш қўшни қаторлашиб туришибди.

— Қани, бўлинг... Ҳув-в, кунжакдаги магазинчи тоға наҳорга ош беряпти!

Жамол Жўшқин ноилож қолди. Бир томондан маҳалла-қўйчилик, иккинчи томондан зиёфат, ўтириш, «базми-жамшид» деганлари унинг жони дили... Оғзи сув очганча дарҳол кийинишга тутинди. Ош ҳам ош бўлган экан. Ёки, масаллиғида бир гап борми?! Хуллас, икки сопол лаган бўшатилагач, таги сидирилиб бир дона седанали нонни нишолдага ботирилиб еб, устидан ҳазми таомига тўрт чойнак чойни сипқорганини сезмай қолди.

— Ҳар ҳолда ёмон бўлмади! — деди Жамол Жўшқин тўйхонадан чиқиб кекирганча қалпайган қорнини силаркан. — Чунки, ижод иши кишидан катта куч талаб қилади. Энди, столга ўтириб...

— Хў-ў, шоир... Қаерларда юрибсиз?

Қараса, дарвозасининг тагида нариги маҳаллалик жўраси Жомурод полвон жилмайганча шох ташлаб турибди. У салом-аликни насия қилганча дарҳол муддаога ўтди.

— Ҳозир мол бозорга борамиз! Чунки, сиз чорва ҳақида ёзариб мутахассис бўлиб кетгансиз. Хуллас, ўзи арзон-у, аммо гўшти пичоққа илашадиган иккитагина қўчқор сотиб олишга ёрдам берасиз! Йўқ, деманг, биздан ҳам қолиб кетмас...

Жамол Жушқин икки ўт орасида қолди. Борса, турган гап, чошгоҳгача «ижод»га ўтиролмайдди. Бормаса, улфати... Қурғурнинг қўли ҳам, дастурхони ҳам баб-баравар очик. Ундан кейин сени биров мақтаб «мутахассис» деб турса йўқ деб бўладими? Борайчи, балки барвақтроқ қайтармиз...

Харид қилинган қўш-қўчқорнинг ирғишлашини кўриб Жомурод полвоннинг кишти келди.

— Ў-ў! Айтдим-ку, мол танлашга устаси фарангсиз деб! Энди, жўра буни ювмаса инсофдан бўлмас. Бир сихдан кабобу...

Бироқ кабоб деганини ҳеч қачон «етим» ҳолда еб бўлмаскан. Полвоннинг айтишича, албатта, қаватиға яъни, газзигига «қултимиссин»дан қўшиш шарт экан. Жамол Жушқин ана шу тарздаги яйраб ўтиришдан илҳоми жўш урди:

— Йигит бўлсанг мустақил,

Канда қилмай, юзта қил!

— Қалай? Зўр-а... Ҳа, ҳали мен уларга ижод қилиш қанақа бўлишини кўрсатиб қўяман. Полвон, мени уйимга етказ... Зарур иш бор... Ижод қилишим керак... Йўқ, олдин куч йиғиб, мириқиб...

Жамол Жушқин «мириқиб» уйқудан уйғонганда тушлик аллақачон ортда қолганди. У бармоқларини қисирлатиб керишди, сўнг муздаккина сувда пишқириб ювинди. Бир пиёла қайноққина чой ичгач, ижодхона томон ўтди. Чанг босган ёзув машинкасини обдан артаркан қатъиятлик билан деди.

— Энди мени бу столдан тўп овози ҳам турғизолмайди. Хўш, қайси мавзуда қаламни йўрғалатсам...

Шу аснода эшик ғийқиллаб очилиб, хотинининг шодон муждаси янгради.

— Акам келдилар... меҳмонга! Қаранг, билгандай нўхат ивтиб қўйгандим-а... Тезроқ чиқа қолинг, характерларини биласиз-ку!

Ҳа, бу катта қайноғасининг феъл-атвори чатоқроқ. Мулозаматни хуш кўради. Ёнида қовоқ уйиб ўтирсанг, сўкиб юборишдан ҳам тоймайди. Лекин, дангаллиги ҳам бор... Жиянини тўйига бир ҳўкизни етаклаб келганди, валломат! Шундай бўлгач...

...Меҳмон қош қорайганда кетишга тараддудланди.

— Кайфиятингиз оғшимас-ку, кўёв! Илгари карта деганни титиб қўярдингиз! Бу сафар саккизгача погон олиб ўтирибсиз-а... Уят, яна бу киши...

Жамол Жўшқин изза бўлганча изига қайтди. Ижодхонасига кириб столда ястанди, ёзув машинкасини нарига суриб, бир ва- рақ қоғозни олиб, қаламни тишлаганча хаёлга толди:

— Сен «илонбош» меҳмонни боплардим, лекин ишларим борда. Хўш-ш, етар бўлмаса, ижодни бошладик. Мавзуимиз...

— Футбол! — айвонхонадан ўғилларининг қийқириғи янгра- ди. — Лекин зўр ўйин бўлади-да!

— Зўр ўйин бўлса кўриш керак! — Жамол Жўшқин беихтиёр ўрнидан кўзгалди. — Тўғри, футбол деб унча эти учаётгани йўқ. Лекин, эртага ҳамкасблари баҳслашаётганда, бу мум тишлаб ўтирадимми?! Йўқ, ҳамма жабҳада у устун туриши керак!

Ўйин қизитгандан қизиди. Жамол Жўшқин ўғилларига қўши- либ бақиравериб чарчади. Сўнг бироз нафасини ростлаш учун болишга ёнбошлади. Қачон пинакка кетганини сезмади... Хотинининг қистови билан жойига ўтиб ётаркан, ўзига- ўзи қатъият- лик билан деди:

— Бугун бўлмади. Лекин, эртадан бошлаб ижод қилиш қанақа бўлишини бошқаларга кўрсатиб қўяман. Ҳа, ҳали боп- лайман!

Зум ўтмай хобхона хуррақдан ларзага келди.

ҚАРИ БИЛТ АЧЧИ...

Шори чўпоннинг оғзи қулоғида. Ахир нега хурсанд бўлмасин: «Бу йилги баҳорнинг нашъу намоси ўзгача бўлаяпти-да! Кўм-кўк қирларга қараб кўзинг тўймайди. Ишқилиб қурғоқчи- ликдан асрасин! Йил яхши келди. Ана ҳавода хушбўй ҳидлар, осмонда тўрғайлар, сайҳонликда турналар, анови сўқмоқ йўлда эса... Машина сигналидан чўпон сергак тортди. Синчиклаб қараса директорнинг таниш «УАЗ»и...

Машинадан 3-4 киши тушишди. Директор Чори чўпонни чек- кага имлади.

— Шаҳри азимдан меҳмон бор! Катта олим. Экология маса- лалари билан шуғулланади! Хуллас, бу гаплар сизга ортиқча. Сизнинг қиладиган юмушингиз, ҳар галгидек... Ҳув, анови дўнгликка тўшамчи тўшайсиз, чўпон кабобни ўхшатасиз, қол- ган майда-чуйдани шофёрдан оласиз.

— Хўп, хўп... — Чори чўпон бош ирғади. — Меҳмонни берган ризқини ҳам беради. Қани, марҳамат!

... Шаҳри азимдан келган меҳмон анча сергап чиқиб қолди. Оғзи гўшт чайнаш баробарида гапдан ҳам бўшамасди.

— Оҳ-оҳ-оҳ! — деди у каттакон сўнгакни илигини кафтига уриб қоқаркан. — Ана табиат-у, мана табиат! Ҳавонинг тозалиги... Бай-бай... «Экологический чисто!» деганлари мана шуда! Мен сизларга айтсам, америкаликми, японияликми олимларнинг айтишича, «табиат гўзалликларидан бебаҳра инсон, она кўкрагидан бенасиб гўдакка» ўхшаркан! Мана биз ҳам ана шундай чақалоқлар сирасига кирамиз. Шу... қани директор бова, «култамиссин»дан яна бир ўз қўлингиз билан...

Меҳмон оғзидаги луқмани ютиб, тоза ҳаводан тўйиб-тўйиб симиргач, яна фалсафа сўқди.

— Бизнинг шаҳарда тоза ҳаво дефицит! Тўрт томонимиздан кўмир завод, цемент завод, асфальт завод ва яна бир бало заводлар ўраб туради. Яқинда денг, уйқум қочиб, ташқарига чиқиб, катта бир жиноятнинг ... шоҳиди бўлдим!

Даврадагиларнинг дами ичига тушди. Директоргина ботинмай сўради:

— Нима бирортасини бўғизлаб...

— Э, йўқ, — қўл силтади меҳмон. — Криминал менинг соҳамга кирмайди. Мен гувоҳи бўлган воқеа ҳам экологияга боғлиқ. Шу нарсани аниқ сездимки, ёнимиздаги завод кундузи билан чанг ва газини йиғиб, тунда ҳамма ухлаганда секин ҳавога қўйвораркан! Ахир бу жиноят эмасми?! Сизларда эса тоза ҳаво! Ажойиб... Ҳик-қ!

Тўсатдан кутилмаи ан ҳодиса рўй берди. Меҳмон икки марта ҳиқиллади-ю, кўзлари сузилганча ёнбошга қийшай бошлади.

— Нима бало, кайфи ошдими?! — директор ҳушёр тортди. — Ичгани икки пиёла-ю...

Даврада ўтирган «мол дўхтир» йигит меҳмоннинг томир уриши-ю, авзойига қараб ранги қумдек оқарди.

— Директор бова! Бунингиз нафас олмаяптими?! Сув сепинглар, сув...

Шошиб қолишганидан кимдир «Боноқува», кимдир «Кокакола» ҳатто, биттаси «Бўлингир» коньягидан ҳам сепиб юборди. Лекин, бу «сепишлар»нинг фойдаси бўлмади. Меҳмоннинг нафас олиши тобора секинлашиб борарди. Директор «ветврач»га буйруқ қилди.

— Қанақа дўхтирсан! Бир давосини топсангчи...

— Ака! — йиғлагудек ҳиқиллади «ветврач». — Меники мол дўхтир, ахир! Бунингиз кўчқор ёки ҳўкиз бўлсайкан...

— Қани, шошмангларчи! — даврага оҳиста одим отганча Чори чўпон кириб келди. — Меҳмон жигит ҳали «зовут-повут», чанг-газ... девдима?! Демак, тушунарли... Буям, бир гапида. Чиқмаган жондан умид... Қани, директор, буйруқ беринг, ҳой анови «УАЗ»ингизни бу ёққа ҳайдасин!

Топшириқ дарҳол бажарилди. «Қўймондон»ликни қўлга олган Чори чўпон галдаги кўрсатмани берди.

— Ҳой, шопир бола... Мошинни ўчирмай тур! Энди меҳмон жигитни кўтарамиз... Бундай жингил, нима бало, фақат манний каша еб ўсганим! Энди, оғайнилар, меҳмоннинг бурнини мошиннинг тутун чиқадиған трубасига яқин олиб борамиз... Ҳа, балли, ана шундай...

Тўсатдан мўъжиза рўй берди. Машина дудбўронидан ўрлаётган ачқимтил тутундан меҳмон аста-секин ўзига кела бошлади. Ниҳоят, олдин бир кўзини, сўнг иккинчисини оҳиста очди. Танасига жон кирган заҳоти, ўрнидан ирғиб турганча ёлворишга тушди.

— Жон акалар! Тезроқ мени шаҳарга элтинглар! Завод-фабрикаси бор жойга... Фақат тезроқ! Ҳе, ўша тоза ҳаволарингдан ўргилдим...

Директор снгил тин олди. Чори чўпоннинг елкасига қоқди.

— Баракалла! Қари билганим... деганларича бор экан. Мушкул аҳволдан қутқазганлигингиз учун сизга мукофот беришади. Биз эса, бу ердан тезроқ жўнадик. Бўлмаса...

Чори чўпон уларнинг ортидан кулганча қолаверди.

ШАҲАР КЎРТАЧ ШОДИҚУЛ

Мулла Мойлибойнинг кенжаси Шодиқул шаҳарда яшайди. Ўқитган ўқитувчилари: «Шу бола одам бўлмайди, ғирт чаласавод!» дейишарди. Йўқ, бинойидай... Ишқилиб, ҳафта ўн кун, айниқса, байрам, ҳайит кунлари «иномарка» машинасини «бип-бип»латиб келиб, қишлоқдошларнинг кўзини ўйнатиб кетади. «Нима иш қиласан, шаҳарда?!» деб сўраганларга эса кўкрак кериб: «Бизнес!» деб жавоб беради, холос.

Шодиқул бу сафар қишлоққа катта акасининг «Бобойнинг касали кўзиди... Дори-пори обке!» деган гапини эшитибок йўлга

чиқди. Келса, алдашмабди — «Бобой» чорпояда инқиллаб ётибди, ёнида эса қўшни қишлоқлик «фронтовой» жўраси Болта бақироқ шанғиллаганча ундан ҳол-аҳвол сўраяпти:

— Ҳа, буйтиб, бутти кериб, чўзала тушиб қобсан мулла? Ёки, контужинг яна қўзидими?!

— Бақирма-э! — Мойли бобо ёстиқнинг гилофидан увада пахта олиб қулоғига тикди. — Ҳали, даёвман! Отам биласанми юз ёшида нима қилган...

— Биламан, биламан! — яна шанғиллади Болта бова. — Отанг Жовли бова ошнинг тагида қолган зиғир ёғга чой қўшмасдан ичган, ўлишидан ярим соат олдин знангта бир қозон кесган ош қилдириб, орқасидан олтига моякни хомлай...

— Ҳа-а, ана! — Мулла Мойлибой кафтини чорпоя қиррасига тираб ўмганини кўтарди. — Ана шу нафси бузуқлик, жўражон, менга ҳам отамдан ўтган. Касал бўлишимга сабаб, кеча Файбулла ғужала бор-ку... Эски «актив»лардан! Қадрдонда энди... Ўшанинг неварасими-эварасими, ишқилиб бир чурвақаси армиядан келган экан. Эй-й... ҳозирги замоннинг жигитларига нима бўлган-а?! Бир дошқозон паловнинг ярми, мантининг тўрт-беш қасқони, икки товоқча яхна... шундайгина қўл урилмасдан қоб кетса бўлама! Ўлай агар, шу жигитларни қўшга қўшсанг ўн метр юрмай бути пишиб қолади-ёв?! Лекин, қутаймағурлардан қирқ бутилка, ҳалиги «шайтоннинг суви» бор-ку, ўшандан томчи ҳам қолмабди!

— Нима?! — бақириб юборди Болта бақироқ. — Мулла бўла туриб, ўша «ноғуфта»дан ютдингми?!

Мулла Мойлибой ўзини қайта ёстиққа ташлаб, беҳол бош чайқади.

— Томчи ҳам қолмаган бўлса, балони ютаманми? Қайтага исроф бўлмасин деб, Файбулла ғужала билан қолган ош, манти, яхнани... Қуруқ ўзини тушираверибмиз, лаппа-лаппа ютаверибмиз...

Беморнинг хасталиги эсига тушиб кетдими, бу сафар кўзини юмганча инқиллади.

— Вой-й, жонимай! Вой, энажоной... Файбулла ғужала фирромлик қилдима, ё ўша кунлари мазам йўқмикан, ишқилиб, иннакейин чатоғим чиқиб қолди-да, жўражон! Ўшанга давлениям кўтарилиб... Нечаво... Мана шахардан Шодиқулим келди, ўзи тузатади! Аканг айтган дорини обкелдингми, тойчоқ?!

«Тойчоқ» — тўрт болалик шаҳарлик ўғил Шодиқул кисса кавлади.

— Ҳейи, ота! Мони, ўзиям импортниси...

Болта бобо Шодиқулнинг елкасига қоқди.

— Баракалла! Мулла... Шу улинг сенга кўп меҳрибонда-а? Бир марта мени ҳам мошинида истансагача чиқариб қўйганди. Қани, Шодиқул отангга дорни ичир... Бизди гурунгимиз кейин кизийди.

Шодиқул олиб келган дорисининг «ёрлиғи»ни ўқиб, ичиришга тадорик кўра бошлади.

— Ота... Бу шишачадаги суюқликни «овқатдан ярим соат олдин ичиш» керак экан. «Рецепт»ида шундай ёзишган. Шўрва-ям пишиб қолди. Хўш-ш, ош қошиқда... Болта бова, анови алюмин қошиқни узатворинг... Ота, энди оғизни катта очинг! Йўқ, шошмай туринг. Бу ерда ёзилишича... Болта бова қошиқни ушлаб турингчи!..

Шодиқул шитоб билан эгилиб отасининг елкасидан тутганча уч маротаба қаттиқ-қаттиқ силкилади. Мулла Мойлининг бошидаги қалпоғи учиб гиламга тушди. Оғзи ланг очилиб қолган Болта бақироқ шоша-пиша Шодиқулнинг билагига тармашди.

— Э-э-э! Эсинг жойидами, сен баччани! Касал одамни-я?! Нега силкилаяпсан?! Мени буни, отасига меҳрибон десам...

Шодиқул Болта бовага таънали боқди.

— Қишлоқилигингизга борасиз-да, а, отамнинг оғайниси? Керак бўлгандан кейин силкилайманда... Мана, дорининг «рецепти»да отнинг калласидай қилиб ёзиб қўйибди: «ичишдан олдин уч-тўрт маротаба силкитилсин!» деб. Энди тушунгандирсиз?! Қани, ота оғизни очиб, энди ютингчи...

Мулла Мойли дорини ичгач, дўстига марсинганнома, ўғлига эса меҳр билан қараб қўйди. Болта бова ҳам қойил қолганини яширолмади.

— Ҳа-а... Бежизга шаҳар кўрмаганда-а!

МУЛЛАДАН МУТМУЛМАДИ

«Машғал» хўжалигининг қишлоқ ва чорвачилик бўйича директор ўринбосари Малласев кўп аломат ва ажойиб киши. Аломатлиги аввало, у ўз касбининг устаси фаранги. Айтайлик, қўйнинг қулоғига қараб нечта қўзилашини башорат қил-

са, бугдойнинг бўй тортишига бир боқиб сомони билан донини олдиндан ажратиб бера олади. Бунинг устига қишлоқнинг энг олди, маданиятли зиёлиси ҳисобланади. Ҳамиша бўйнидан бўйинбоғ, бошидан шляпа, қўлтиғидан папка тушмайди. Дала бошида исириқ тутаттиради, молхона-қўйхоналарга вақти-вақти билан одеколон септиради. Хотинини «сизлаб» гапиради...

Аммо ҳар тўқисда бир айб деганларидек Малласевнинг феъл-атвориға мос келмайдиган нуқсони ҳам бор. У ҳам бўлса тили сал чучукроқ. Айниқса, бояқиш «Р» ҳарфи қўшилиб келадиган сўзларни айтишда қийналарди... Трактор — «тлактил», карам — «калам», кўмир — «кўмил»... қабилида талаффуз этилганидан ён-атрофдагиларнинг мазах-кулгисига сабаб бўларди. Тўғри, унинг ёши ва «мансаби»ни инобатга олганлар мийиғида ёки ерга қараб пиқ-пиқ этишса, тенгқурлари, айниқса, улфатлари — хўжалик директори, бош бухгалтер, бош иқтисодчи, бош муҳандис... каби «бош»лар эса бемалол, мазза қилиб, роҳатланиб қаҳқаҳа отишарди.

Охир-оқибат «Р»нинг касофатидан бешиб, чўчиб қолган мушфиқ Малласев ана шу ҳарф билан боғлиқ барча ҳузур-ҳаловатлардан ўзини-ўзи маҳрум қилганди: «шўрва» ичмасди, паловни «шакароб»сиз тановул қиларди, «Телевизор»га қарамасди, «Чоршанби» куни ҳамқишлоқларининг кўзига кўп ташланмасди...

Бироқ инсон боласи қасдланса ҳар қандай қусурдан қутулишининг имконини топаркан. Малласев ҳам хўжалик директориға муовин бўлган кундан бошлаб, унинг тилидаги ғализлик йўқолди-қолди! Дўхтирга бормади, табибға учрашмади, шунчаки йўлини топди... Энди Малласев ҳар қандай илмоқли-илмоқсиз саволларға бурро-бурро жавоб қайтарар, аммо тилидан «томаётган» ҳар қандай жумлада «Р» ҳарфи ишлатилмасди, вассалом!

Малласевнинг бу тарзда тўсатдан «дарддан фориг топгани» табиийки, яна ўша «Бош»лар — директор, бош бухгалтер, бош муҳандис...ларға маъқул тушмади. Боисики, улар мажлис-машварат, гап-гаштакда «Р» ҳарфини айтолмайдиган муовинни мазах қилишга кўникиб қолишган, эндиликда эса ўзларини бу «тай-ёр томоша»дан маҳрум қилишни ишашмасди. Тўғри, «Бош»лар тарки одат амри маҳол қабилида Малласевни яна тилидан «чандиш»га ҳаракат қилиб кўришаверди, бироқ муовин қурмағур

ҳам ҳар гал уларни чув тушириб, сувдан қуруқ чиқиб кетаверди...

Ниҳоят, «Бош»ларга омад кулиб боққандек бўлди. «Машъал»га туман қишлоқ хўжалик бошқармасига янгитдан тайинланган бошлиқ Боқи Бақоев ташриф буюрди. Меҳмоннинг пойқадамига салқингина сой бўйида дастурхон тузатилди. Боқи Бақоев гапга тўн кийгизиб, белбоғ боғлаб, истаса қанот қоқтириб, учириб юбора оладиган ўта сўзамол киши экан. Хўжалик директори унга умид кўзи билан термуларкан, зиёфат айни қисмига етган маҳали шартта елкасига қўл ташлади.

— Боқи Бақоевич... Сиздан зарур илтимос бор?!

Меҳмоннавозликдан кўнгли сув ичиб ўтирган меҳмон қўлини кўксига қўйди.

— Бемалол... Хўжаликнинг сув лимитини ошириш керами? Ёки, ўғит муаммоси... селитра-а?

Директор атрофга аланглаб олгач оҳиста бош чайқади.

— Селитрангиз ўзингизга сийлов! Менга... Эҳм, умуман бизга муовиним Малласвини...

Бошқарма бошлиғи сергакланди.

— Нима, баҳридан ўтаизми?!

Директорнинг бу галги бош чайқаши тезлашди.

— Йўқ, йўқ... Бунақа мутахассисни «лоторез»да ютиш ҳам қийин-у...

— Унда тушунмадим?

— Ҳозир, тушунтираман-да. Ўзи эшитса хафа бўлади! Гап шундаки... Қани қулоқнинг қулфини очинг-чи...

Салкам ярим соатлик «шипшиш»дан сўнг Боқи Бақоев бош силкиганча кўкрак керди.

— Тушундим! Демак, тилига тушов солиш лозим?! Э-э, бундай бепул томошаларни бошлаймиз! Ўша Малласвингизга шундай саволлар ёғдираманки... Фақат илтимос «Р» ҳарфини айтолмай дудуқланиб қолганда ҳамма баробар кулсин... Ўзим ҳам ахир мазза қилайин-да! Энди гап бундай...

Бошқарма бошлиғининг фикридан келиб чиққан ҳолда, ўша заҳотиёқ «синов»дан ўтишлари учун хўжаликдаги барча бош мутахассислар «мажлислар зали»га таклиф қилинди.

Боқи Бақоев йиғилганларга кўз қирини югуртираркан, таҳдидона томоқ қирди.

— Қани кимдан бошлаймиз «аттестация»мизни?! Хўш-ш, олдин хеш, кейин дарвеш деганларидай... Ўзим ваколатим бўлган қишлоқ хўжалик соҳасидан бошлай қолай-а?! Унда... ўртоқ Малласев бу ёққа марҳамат қилсин!

Малласев бўйинбоғини тўғрилади, бармоқлари билан соч таради, ён дафтарчаси қатига қаламини қистирганча бошқарма бошлиғи рўбарўсидан жой олди.

— Хўш-ш, — Боқи Бақоев қоғозга нималарнидир ёзиб-чизаркан, бошни кўтармасдан дастлабки саволни берди. — Демак... сиз директорга ўринбосарсиз-а?

Малласев ияк силтади.

— Ҳа, бошлиғимизга муовинман.

Боқи Бақоев мийиғида жилмайди.

— Дуруст... Дуруст! Демак, умуман қишлоқ хўжалик соҳаси, қолаверса, чорва, зироатчиликка ҳам раҳбарлик қиласиз?

— Худди шундай... Сиз айтган ҳамма соҳага масъулман!

Дастлабки уринишлари зое кетган бўлса-да, Боқи Бақоев юзидаги табассумни сидириб ташламасдан савол беришда давом этди, Малласев ҳам пинак бузмасдан пахтавон ўқдек тезликда жавоб қайтараверди.

— Хўш-ш... Ўр-р-р-ртоқ Малласев... Унда карам, помидор, редиска, бодринг, булғор қалампир, зкиндан тарвуз... Хўш-ш, буларнинг парвариши қандай? Режа-топшириқлар бажарилганми?

— Кўнглингиз тўқ бўлсин, катта... Бизда полиз ҳам, сабзавот плани ҳам ошиғи билан адо этилади.

— Лекин, бунинг учун тайёргар-р-ргарлик кер-р-рак! Хўш, унда трактор, борона... ремонт қай даражада?

— Хўжалигимизда аллақачон техника мавсумга шай. Шунинг учун номи ҳам «Машъал»!

— Ремонт учун, пайкал оралаб тариллаб юриш учун тракторга солярка керак, керосин зарур-р...

— Бу ёғидан ҳам ташвиш чекманг, катта... Ёқилғи бизда доимо ошиғи билан олинади!

Залдагилар аллақачон «синов» сиридан хабар топишган шекилли, у ер-бу ердан «пиқ-пиқ» кулги кўкка ўрлай бошлади. Бошқарма бошлиғи жаҳл билан «Жим! Тинчлик сақлансин... Яна икки-уч савол билан суҳбатни тугатаман!» деди-ю, Малласевга қараб хунук жилмайди.

— Оббо! Шунақа денг... Унда чорвадан галиринг, чор-р-рвадан! Бу тармоқ зарар келтирмаяптими?

Малласев ширингина жилмайди.

— Йўқ, бу соҳа ҳам хўжаликда кони фойда!

— Йирик шохли сигир, қўчқор, қорабайир аргумоқлари...

— Йўқ, катта. Бизнинг хўжалик асосан молнинг ушоғига ихтисослашган. Қўй-қўзи, совлиқ дегандай...

— Қўзи?! Йўқ, сиз менга паррандадан гапир-р-ринг! Хўроз, курка, сесарка...

Малласев бошқарма бошлиғининг сўзини ийманибгина бўлди.

— Ҳаммаси мавжуд. Ҳатто, ғул-ғул товугидан ҳам топилади! Умуман олганда «етти хазина»дан кўнглингиз тўқ бўлсин!

«Пиқ-пиқ»лар ошкора «ҳи-ҳи-ҳи»га айланди. Бошқарма бошлиғининг пешонасини тер босди. Ўрнидан сакраб туриб кетганини сезмади. Малласевга қараб ўдағайлади.

— Ҳали шунақами? Хўш-ш... Узр... Сигаретдан борми?

Малласев бамайлихотир чўнтак кавлади.

— Чекишдан деяпсизда-а? Бошлиғимиз эса нуқул «Тутундан ол!» дейди. Менинг ўзим эса аслида чекувчимасман. Аммо меҳмон учун ҳамниша топилади...

— Бас-с! — Боқи Бақоев Малласевнинг қўлидан сигарет қутисини юлқиб олди. — Ҳозир-р-р-р-р... Перескур-р-р!

Бошқарма бошлиғи минбарда тамаки буруқситганча узоқ ўйlandи, ниҳоят чеҳраси ёришди, хушнудлигини қаватида ўтирган хўжалик директори билан баҳам кўришга ҳам улгурди: «миямга ажойиб савол келди. Жавобига келганда эса «Р» ҳарфисиз асло мумкин эмас... Қараб туринг!»

Директор «кўрамин!» дегандай сўзга учирди. Бошқарма бошлиғи лаб-лунжини артиб саволга тараддудланди.

— Охирги савол... Ўртоқ Малласев шунга ҳам қониқарли жавоб берсангиз, бўлди. Синовдан ўтган ҳисобланасиз. Қани айтинг-чи, чорвачилик соҳасида тери тайёрлаш режаси бажариладими ёки йўқми? Қайтараман, тер-ри... Гўшт плани бажарилибди, жун бажарилибди... Терричи?! Тер-ри.

Малласев бундай саволни қутмаган эканини, илк маротаба чеҳраси жиддийлашди. Боқи Бақоев маккорона илжайди. Хўжалик директори чапак чалмоқчи бўлгандек бармоқларини силкитиб қўйди. Залга оғир сукунат чўкди...

Малласев ниҳоят, ўрнидан илкис қўзғаларкан негадир, бошини баланд кўтарди.

— Катта... Сиз айтган ўша... Пўстак планини ҳам ошиғи билан адо этамиз!

Бошқарма бошлиғи орзиқиб кутган кулги, ниҳоят залда портлади. Аммо бундан Боқи Бақоев мулзам тортди, холос.

ШАФТОЛИ

Курбон қассоб хастахона палатасида, билагига бошини қўйганча мудраётганди, мушук тирнагандек эшик қиртилди. Бемор ҳушёр тортди: «Ким кўргани келдийкин? Каттаси бўлса, шартта очиб. Ёки супрақоқдисимикин? Ким келса ҳам дуруст бўлди. Қорни таталаётганди...»

— Ким у? Кир-киравер...

Эшик табақаси қия очилиб, олдин қийшиқ гардишли яғир чикқан шляпа, сўнг икки яноғи қип-қизил башара кўзга ташланди. Қассоб «келган киши»ни кўриб таажжубланди, ҳайратдан уйқуси қочди, беихтиёр қадди ростланди.

— Иби... Қурим-м... Қулмуродмисан?! Бахай... Қандай шамол учирди?!

Қулмурод қурумсоқ бепарво тарзда палатага кўз югуртирди, нигоҳи бир зумда дераза раҳидаги дори-дармон қутилири, тумбочка устидаги чойнак-пиела, деворда осиглиқ манзарали суврат ва ниҳоят хона бурчагида турган қоғоз халта... узра сузиб чиқди. Шундан сўнг остона ҳатлади. Орқасида «бекитиб» келган тутунчани оёқлари орасига қўяркан, кроватнинг четига омонатгина ўтириб ҳол-аҳвол сўрашга тутинди.

— Ҳм-м... Қассоб! Қалайсан, жўражон? Тузалиб қолдингми? Сенинг касалинг билсам-билмасам суқдан. Пичоғинг доим ёғ устида бўлгандан сўнг суқ-кинна киради-да! Бу дўхтирлар суяк-сиз лаҳм сўраб гаранг қилаётгандир?

Қурбон қассоб мийиғида кулганча жўраси олиб келган «тутунча»га кўз қирини ташлади.

— Ҳа, энди дорбозники дордан, морбозники мордан... Ўзингдан гапир. Нималар кўтариб, ташвиш-тадорик қилиб юрибсан? Қуруқ келсанг ҳам... Менга қара касалхонага тушганимдан қандай хабар топдинг?

Қулмурод қурумсоқ ўз навбатида хона буржидаги қоғоз халтадан кўз узмай жавобга юзланди.

— Шу десанг... Кенжа ўғилдан хабарлашай деб паст қишлоққа оралагандим. Ҳовлисини кўрсанг, мева тўкилиб ер билан

битта бўлиб ётибди. Гапни очиги хафа бўлдим. Сабаби, уз пушти камарингдан бўлган бола манзират учун ҳам: «Отавой, ҳеч бўлмаса мана бу чумчуқ чўқилаганидан енг!» демади-я! Қайтага соғ бошимга сақич ёпиштирди. «Келинингиз бачча топган. Дармонга иници учун қўй гўштидан шўрва керак. Қани, пенсия пулидан чўзинг!» деди-я! Ҳа, энди фарзанд ноқобил бўлсам жигарнинг жазиллама жойидан бўларкан. Шошма, дедим, Қурбон қассоб офтобда қатиқ, салқинда сариёғ ялашган жўрам бўлса... Болаликда сомон ўғирликка, колхоз боғидан мева ўмаришга бирга бориб, мазасини ҳам, азобини ҳам баҳам кўрганмиз! Шундай экан, бир сафар икки сафарга бир кило, икки кило... гўштни шуннай текинга «подарка» ҳам қилиб юборади, деб сени йўқлагандим. Борсам, дўконингга қўзининг калласидек қулф! Ҳалиги алкаш куёвинг бор-ку... Ўша шу атрофда иккита улфати билан... Хуллас, адресингни ўша жияндан олиб, бу ёққа қараб йўртдим. Уф-ф, обед пайти ҳам бўп қолди-я! Менга қара касалинг оғирмасми, иштаҳанг қандай?

Қурбон қассобнинг юзига қон югурди.

— Ҳа-а, энди бизди касал бор-йўғи белангида! Ошқозонга алоқаси йўқ. Иштаҳам сенга айтсам бўрдоқига боқилаётган буқаникидай...

Қулмурод қурумсоқ хурсанд бўлиб кетди, кафтларини бир-бирига ишқалади.

— Ўҳ-ў! Унда бир мазза қиларканмизда... Ёғли овқат ҳам-а?

— Еяверамиз...

— Қатиқлисини-чи?

— Унисидан ҳам нишхўрд чиқармаймиз...

Шундан сўнг икки жўра дастлаб бир-бирларига мўлтираб тикилишди, сўнг қассоб тугунчага, қурумсоқ эса қоғоз халтага қараб тамшанишди. Орадан бир пиёла чой совуғулик фурсат ўтди. Оғир сукунатни яна Қулмурод қурумсоқ бузди.

— Бу ҳалиги... Шунақа қилиб... Эҳм, мева-чевачи? Айтайлик, мен яхши кўрадиган шафтолига... таъбинг қалай?

Қассоб энди туриб ўтирди.

— Ёғлидан кўра-ку, мева-чева ҳам дуруст... Раҳмат, жўра... Ташвиш чекиб-а?

— Қулмурод қурумсоқ қўл силтади.

— Қизиқмисан, таом ейиш ҳам ташвиш бўлди-ю! Сенга айтсам меваларнинг шоҳи шу — шафтоли! Ўзи сен шафтолини қандай сийшни биласанми, оғайни?

Қурбон қассоб қилқ қилиб ютинди — томоғидаги туршақдай тугун кириб-чиқди.

— Ҳа, энди... Шафтолихўрликка ўғирликка борганимизни эслай дебсан-да, а... Болаликда энди мазза бўлганди-да!

Қулмурод қурумсоқ лабларини чапиллатди.

— Болаликни қўй, сен шафтолидан гапир! Эй-й, умри суяк ғажиги билан ўтган сендай одамга мева хайф! Мана қулоқ сол... Шафтолини сийиш учун ҳеч қачон сувда ювма таъми қочади. Олдин туклари сидирилади, сўнг пўсти оҳиста, авайлабгина шилинади... Ис, тупугинг соқолингга тўкилдими?

— Оҳ-оҳ-оҳ! — Қурбон қассоб оғзидан сўлакайи тошганча тебранди. — Ум-м-м... Иштаҳани ҳам ўчоқ қилиб юбординг-ку, жўражон!

— Ҳовлиқма! — Қулмурод қурумсоқ ҳам икки-уч ютиниб олгач, кўзини юмиб олди. — Шафтолининг пўсти арчилгач, бир тўйиб чуқур нафас оласанда, оғзингга олиб борасан...

— Оҳ-оҳ-оҳ!

— Оғзингга олиб боргач, сескингина тилинг билан танглайингга босасан... Ўшанда шарбати сизиб чиқади...

— Воҳ-воҳҳ-воҳ...

— «Оҳ-воҳ»ламай тургин!... Мен сенга айтсам шафтоли сганингдан сўнг ҳеч қачон хом сув ичма...

— Ичмайман! Ичмайман!! — жон ҳолатда бақирди Қурбон қассоб. — Жон жўра, бўлди... Бу ёғига сабрим чидмайди. То-моқ ҳам ўпирилиб кетди. Ол, ўша шафтолингни!

Қулмурод қурумсоқнинг юмуқ кўзлари чарақлаб очилди.

— Қанақа... шафтоли?!

— Қанақа бўларди?! — Қурбон қассоб жўрасининг оёқлари орасидаги тугунчага имо қилди. — Анови олиб келган, ярим со-атдан буён мақтаётган матоҳингни-да! Қани бу ёққа узатчи...

Қулмурод қурумсоқ тутилиниқиради.

— Мен... ҳалиги.. Сен касал бўлсанг... Сени кўргани ул-бул нарса олиб келишган бўлса... Тағин исроф бўлмасин, бирга ба-ҳам кўрамиз деб келгандим... Эҳм, менга қара жўра, ҳув анави, хона буржидаги қоғоз халтангга нима бор?!

Қурбон қассоб ҳамон «тугунча»дан кўз узмасдан жавоб қайтарди.

— Ҳа-а... Уми? Қотган-қутган нон бўлаклари. Уйдагилар келишса олиб кетишади, товуқ-мовуққа ивитиби беришади. Менга

қара, жұра... Гапни алаҳситма! Анови тугунда нима олиб келгансан, айтасанми ёки...

Қулмурод қурумсоқ қафсаласи пир бўлгандек ўрнидан кўзгалди.

— Тугунчада нима бўларди... Бўш банка! Тумбочканг тўлиб-тошиб, овқатинг ортиб-мортиб ётган бўлса, олиб кетарман десам... Ҳе, яна бу киши оғайни эмиш. Эпласанг, касал бўлда, баччагар!

Палата эшиги тарақлаб ёпилди. Қурбон қассоб ўзини беҳол сезд...

СОЛДАМ «ОВИ»

(Ҳажвия)

Мирикчилик-тирриқчилик... деганлари рост экан. Бўлмаса Шерқўзи гулдай ҳунари — ўқитувчиликни ташлаб «таксичилик»ка ўтармиди! Сабаби маълум. Қуруқ ойлик қисир кўйга ҳам етмайди. Раҳматли отасидан эскироқ бўлсада «Москвич» мошин қолган экан, ишқилиб шу «матоҳ» тирикчиликка яраб турибди. Лекин, кейинги пайтда «Маршрутное»ларнинг бола-лаб кетгани ишнинг белига тепди. Шўрлик Шерқўзига ўхшаганларга жабр бўлди. Машина эшигини ланг очиб кўйиб, «мижоз пойлаб» ўтириб эснашдан нарига ўтмай кўйди...

Эрининг ранги синиқиб, киссасида шамол ўйнаб қолганини сездими, хотини маслаҳат берди.

— Хўжайин, ҳозир «солдат ови» мода бўлган. Божангиз, катта опамнинг эри шундай деди. У киши ҳам қирқ йиллик таксистку! Тушуми ёмон эмасмиш. Ҳозир, кақраз сезон маҳали. Вокзал-покзалга чиқинг-чи... Адабиёт ўқитувчисисиз, худо тил-жағдан берган бўлса! Гавдангиздан ҳам туя ҳуркса... Нима, тўртта таксистнинг орасидан ўзингизни ризқингизни тортиб ололмайсизми?!

Бу жўяли фикр Шерқўзига маъқул тушди. «Ушбу дамдир, ўзга дамни дам дема!» дея, «Балогардон» дostonидан икки қатор байтни хиргойи қилганча, дарҳол вокзалга қараб қичаб жўнади. Бориб қараса, эҳе... ҳақиқатан бекатда ундан бошқа ҳам «хотинидан маслаҳат олганлар» кўпчилик экан! Шерқўзи руҳан тушкунликка тушмади. Ёввойи мушукдек пайт пойлади. Вагондан тушган тўрт-беш солдат болаларнинг иккитасига чанг солди —

енгидан маҳкам ушлаб олди. Қараса, бошқа таксистлар ҳам калхатдек теграсида гирдикапалак бўлишмоқда. Бундан чўчидими:

— Укалар! Мошин тайёр... Энагиналаринг интизор, изларингга илҳақ бўлиб кўз ёши тўкиб ўтиргандир. Волидаи мушфиқни куттириш ярамайди. Қани кетдик! — деди-ю, иккала солдатни икки қўлтиғига қисиб жўнади. Қолганлар унга тармашишга жаҳд қилишди-ю, бироқ «туя ҳуркадиган» савлатидан чўчишди. Омадни қарангки, солдатлар борадиган манзил бир йўналишда экан. Дастлаб Яккабоғ томонга бурилишди. Солдат болани уйдагила-ри қувонч йиғи-сиғиси билан кутиб олишди. Оёғининг пойига аталган қўчқорни ётқизиб бўғизлашди. Турган гап Шерқўзи зиёфатга қолмади. «Суюнчини каттароқ қилсангиз бўлди!» деди ишшайиб. Солдат отаси — одмигина кийинган киши «бинойи улим, бинойи... Хўп, хўп!» деди-ю, бир тахлам пулни санамай узатди... Ундан сўнг Чироқчига ўтишди. Лекин, бу сафар Шерқўзининг омади унча чопқиламади. Мезбон чол невараси билан совуққина кўришаркан «такси»га қараб ёв қараш қилди.

— Ҳе, энагарди боласи! Автобусда келсанг нима, путинг жиртилиб қолайдими?! Отанг Чиял бозорга кетган. Келса расчўтлашади... Сени кўриб келганимизга ҳали икки ой бўлгани жўқ, бу бойвачча... эса мошинда керилиб... Ҳе-е, боди!

Шерқўзининг «Бозорчи ота»ни кутишга фурсати йўқроқ эди. Шу боис бова билан савдолашишга тушиб кетди. Униси у деди, буниси бу деди, ниҳоят чорак соат қўл силташлардан сўнг, суюнчининг нарли «Бир товук, йигирмата тухум...»га бичилди. Мазахўрак бўлган Шерқўзи эртаси яна барвақтроқ бекатга чиқди. Энди поезднинг қораси кўрингандики, кимдир енгидан тортди. Ўгирилиб қараса тижораттўй қайнонаси — тўрт халта тугун билан иршайиб турибди.

— Вой, меҳрибон куёвгинамдан айланай. Сафардан келишимни билган улимдан-да! Қани багажни очинг, болам... Эртанги бозордан кечикмай!

Шерқўзининг икки кўзи вагонларда — «пашша кўриди».

— Қочинг, хола! Тошкендан катталарим келяпти. «Минтакситранс» вазирлигидан! Ие, ана...

Қайнона «вой, каттанг ҳали мендан азиз бўлдими! Қизимга айтиб, терингга сомон тикмасам!» деганча қолаверди. Шерқўзи

лапанглаганча олдинга интилди. Йўқ, барибир, кечикди. Амал-тақал қилиб, зўрға биттагина солдатни тўрига илинтирди.

Тақдирга тан бериб, айтилган манзил — Баҳористон томон жўнади. Лекин, бекорга хафа бўлган экан. Э-э, бу дашт одами куп сахий бўларкан. «Ширбоз» гўшти, қимиз-қатиққа бўккани устига, суюнчига аталган иккитагина қўзичани «багажга босиб» хуш-хандон ҳолатда уйига қайтди.

Шу тариқа ҳафта ўн кун Шерқўзининг пичоғи мой устида силлиққина юрди. Сўнг тўсатдан «солдат болагиналар» кўринмай қолишди. Ўша кунни ҳам Шерқўзи анча маҳалгача акация соясида чивин кўриб ўтирди. Бир пайт бундай қараса, перроннинг на-риги тарафидан солдат формада, барваста, шоп мўйловли, қўлда тугун, бир киши ҳуштак чалганча оҳиста кетиб борапти.

Шерқўзи якки сакрашда унинг йўлини тўсди.

— Йўл бўлсин, укагинам... Йўт-е!

Шерқўзи синчиклаб назар солса, «солдат бола»нинг ёши ундан каттароқ, устига-устак мўйлови ҳам бор. Шундай бўлса ҳам, у ўзини йўқотиб қўймади.

— Акагинам! Қани мошин тайёр... Физ этиб олиб бориб қўяман!

«Акагина» мўйлов силади.

— Уй яқин эди-ку?! Ҳа, майли... Биров илтимос қилса, ҳечам йўқ деёлмайман...

Шерқўзи «овнинг қуруқ бўлмаганлигидан» оғзи қулоғида, машина чамбарагини айланттираркан ҳазил оҳангида сўради.

— Акагинам, бу дейман... Роса мижиғини чиқазиб хизмат қилиб келаяпсизми, дейман-а?

Яна мўйлов силанди.

— Нимасини айтасиз, ука... Роппа-роса ўттиз йил бўлди шу хизматни бошлаганимизга!

— Ўхў! — Шерқўзининг ҳайрати ошди. — Биз ҳам моряк бўлганмиз, армияда, лекин хизмат уч йилдан ошмаган...

Шу жойга етганда Шерқўзи «солдат амаки»га шубҳа билан тикилди.

— Формангиз ҳам бошқачароқми? Ўзи армия хизматида келаяпсизми?

Бу сафар ажабланиш «мўйловга» юқди.

— Қанақа армия?! Солдат бўлганимизга йигирма йилдан ошди-ку... Мен ҳозир пожарникман. Ўт ўчириш командасида ишлайман.

Шерқўзининг чамбарак тутган қўллари чангак бўлди, ранги қум ўчди, тили гапга келмади. У шу тобда машинани тўхтатишни ҳам, юрғазишни ҳам билмай карахт қолга тушганди...

КУЁВ

Ой тўлган паллада, сой бўйида, кўкка термулиб, юлдуз санаб улфатчилик қилишга нима етсин?! Бироқ гурунг қизиб, кўзни сузиб, сархуш бўлган маҳалнинг ҳалиги... «Қултимиссин»нинг тугаб қолгани чатоқда!... Ўт-ўлан устида ястанган беш улфат бир-бирларига умидворлик билан тикилишди: «Бундай жўмардлик қайси биримизнинг қўлимиздан келаркин-а?!»

Ниҳоят, Бердиқобил дегани керилганча ўрнидан турди.

— Мен бўлмасам, баринг очдан ўласан, сен баччағарлар! Кутинглар, ярим соатдан сўнг бир сетка ароқ ариқ бўлиб оёқларинг тагида оқади...

Кимдир ҳомуза тортди, сўнг хоҳламайгина эътироз билдирди.

— Балки етар-а?! Хўроз ахир, икки қичқирди. Кейин шаҳар эмас, бу бир дашт қишлоқ бўлса...

Бердиқобил ҳуштакни узун олди.

— Нима бўпти?! Қим пишагимни пишт дейди? Шу совхоз директорининг эрка куёви бўлсам! Тушунарлими? Кутинглар... Идоранинг биқинида Норжон момо деганга шаҳарлик ули «Тижорат дўкон» очиб берган. Ўшанга борсам...

Бердиқобил чайқалганча бориб «Нексия»сини ўт олдирди. ... Дарҳақиқат, Норжон кампирнинг «дўкони» тирқишдан чироқ ёғдуси сизиб турарди. Бердиқобил машинадан тушмай устма-устига сигнал босди. Ниҳоят, дўкон даричаси ярим очилиб момо овоз берди.

— Ким у?! Бемаҳалда нима керак сенга?

— Қўрқманг, момошка... Бу менман! Тўрт-беш сўм ишлаб олинг деб келдим.

Норжон кампир қўлини манглайига соябон қилди.

— Танимадим-ку, сени? Кимнинг ули бўласан, деяпман?! Ўзингни таништир. Бўлмаса дарчани ёпаман!

Бердиқобил бир оёғини шошиб ерга қўйди.

— Оббо, момосей... Танимадингизми? Ўғлингизни оғайниси, совхоз директорининг куёвиман-ку!

Норжон кампир даричани кенг очди.

— Совхоз директорининг куёви дейсанми? Қайси куёви? —
Ҳа-а, ўзи битта қизи борда-а? Унда Улжонини хўжайини Берди-
қовулсан-да сен?! Отангни ҳам яхши танирдим. Раҳматли Эшқо-
вил тракторчи кўп дуруст одам эди.

Бердиқобилнинг аччиғи чиқиб кабинадан иккинчи оёғини ҳам
шошиб чиқазди.

— Мия ишлайдими момо! Отамни нега раҳматли дейсиз...
Ҳали тирик-ку?

Норжон кампир бир оз жим қолди. Сўнг ярим қоронғида унинг
кулгуси эшитилди.

— Мени кечир, ўғлим! Отанг қолиб, қайнотангни отини тут-
ганингга... Энди, қаричиликда неварам!

Бердиқобил жойида тахта бўлиб қотди. Машинага ўтиришга
унинг мажоли қолмаганди...

ЛАҚАБ

«Л ақаб» деганлари ҳам зулукка ўхшаш ёпишқоқ келар-
кан... Турсоат отасидан ажралиб, қишлоқнинг нариги че-
тидаги баланд тепаликда ўзига иморат солди-ю, лақаб орттирди-
қолди:

— Эшитдингларми? Хотинчаси ғинғир-ғинғир қилавергач,
Турсоат отасидан рўзғорини бўлак қилиб чиқиб кетибди!

— Қайси, Турсоат?

— Қайси Турсоат бўларди. Ҳов, анови тепаликда уй солган
Турсоат дўнгда!

Шундай қилиб Турсоатнинг илк лақаби «Дўнг» бўлди. Бу ном
унга ёқмади. Аччиғи чиқди. Шу қадар жаҳли жунбушга келди-
ки, бола-чақасини қаватига олиб шундай катта дўнгликни бир
ҳафта ичида «чуқурча» қилиб қўйди. Ўрадан чиққан тупроқ эса
иморатни ўраган деворга кетди. Бироқ, бундан Турсоатнинг муш-
кули осон кечмади. Ҳамқишлоқлари унга янги лақаб тиркашди:

— Бугун гаштак кимникида?

— Кимникида бўларди... Анови тепаликдан ҳовуз ясаган бор-
ку... Ҳа-а, ўша Турсоат чуқурникида!

Янги лақаб унга баттар оғир ботди. Дарҳол ишга киришди.
Янги қурган оғилхонасини йиқитиб чуқурга солди, ҳовузча теп-
текис бўлди. Турсоат боладимми, дегандай манглай терини си-
дириб енгил тин олди. Бунга ҳам қониқмай елкасига кетмонини
қўйганча пастликка энди. Қоронғиликда ғўнғир-ғўнғир қилиб кели-
шадган икки нафар ҳамқишлоғининг гал-сўзига қулоқ тутди.

— Қаёққа бунча судрайсан? Кимникига кетаяпмиз ўзи?!

— Кимникига бўларди... Анови, шундай катта чуқурни тўлдирган овсар оғайнимиз бор-ку...

— Ҳа-а... Турсоат текисникига демайсанми!

Турсоатнинг кетмони елкасидан сирғалиб ерга тушди...

DAFDU UMUDA

Эшмамат Эшбўриевичникига қишлоқдан кўргани опаси келди. Жигарини кўриб, рости, уй эгаси суюнди. Қуюқ-суюқдан сўнг ёлғиз қолишгач опаси гина-кудуратга кўчди.

— Бизлар ҳаммамиз соғ-саломат! Поччанг ҳам, жияларинг ҳам, қишлоқ ҳам тинч. Шу фақат энам сени соғинган! Жуда ёмон соғинган. Бир йилдан ошди Эшшижонимни кўрмаганимга дейди! Ўзи келаман дейди-ю, оёқ оғриғи қўймайди. Бирровга борсанг бўлмайдимиз, оғажон?!

«Оғажон» ўзини оқлаган бўлди:

— Шофёримни юбориб турибман-ку! Каникулда келини, болаларим ҳам... Бирон камчилик бўлса, айтинглар?

Опасининг манглайи бодрезак боғлади.

— Сен укагинам, болалигингда бир маротаба эшакнинг устидан йиқилиб тушиб, сал мазанг қочганди... Ҳалиям тузалмабсанда! Шопир, хотининг сенинг ўрнингни боса оладими-а?! Мошининг, мартабанг бўлса! Майли, олтитанинг олди, саккизтанинг саркаси бўлиб юривер. Лекин, қишлоққаям бориб тур, укажон! Минг қўйли бойдай мошинда керилиб борсанг, биздиям обрўйимиз. Поччангни олдида мени ҳам тилим беш қарич бўлади...

Эшмамат Эшбўриевич бу сафар қизаринқиради.

— Ҳа, энди гапирасизда, опажон! Кундуз кунни иш. Байрам, бозор кунлари минг ташвиш. Каллани қашлашга...

Опасининг жаҳли чиққани сезилди.

— Каллани қашлама, ишлат! Шуям баҳонами? Кечқурунлари нима қиласан? Нима поччангга ўхшаб кечалари қўй боқиб чиқасанми? Ёки, келинга ўсма сиқтириб, ўзинг бола эмизасанми? Тагингда мошин, қаватингда шопир, гир этиб энангни кўриб келсанг мартабанг пасаядими? Ёки, кап-катта одам чурранг тушиб қоладими? Бошқа дардинг бўлса, уни айт укажон?

Эшмат Эшбўриевич каловланди. Оғир ўйга ботди: «Эҳ, дардини дастурхон қилган билан бу қишлоқи опаси тушунармикин?! Кечқурунлари нима иш қиласан эмиш? Ахир, ишдан чарчаб ке-

либ маданият хордиқ олиш учун телевизор муруватини бурайсан-
ми... Оҳ-оҳ... Ундан уёғи мазза. Шу телевизорни чиқаргани ота-
сига минг раҳмат! Ишдан итдай чарчаб келиб, бундай молга
ўхшаб чўзилиб дам олишга етадигани йўқ. Газета-китоб бўлмай-
ди, мудроқ бостиради. Айниқса, телевизорда «Дуторчи қизлар»
чиққан кун унинг учун байрам. Уларнинг орасида биттаси бор...
Ниҳоятда, кўҳлик! «биринчи муҳаббат»ни эсга солади, қурма-
гур! Индийский кинолар берилган кун-ку — тў... Тўғри фильм
бошланишида болишини бағрига босиб, ранги қутинг ўчиб ўти-
расан. Лекин барибир, киносини охири яхши тугайди. Бироқ, ро-
стини айтиш керак, шу кейинги вақтларда мексикаликлар ҳинд
ҳамкасбларини бир чўқишда қочиришяпти. Ҳеч унутмайди,
«Бойлар ҳам йиғлайди» киноси кетаётганда унинг ўзи ҳам бир
йилдан ошиқ ҳиқиллаб юргандиёв?! Сўнг яхши кўрган пишагига
Роза, ёмон кўрган қўшнисининг қанжигига Сора деб ном тақа-
гач, бироз кўнгли таскин топганди. «Энангни кўриб кел» эмиш!
Телевизорда «Чархпалак»ни берган кезларда бу ёқда унинг ўзи
энасини кўраётганди! Ишхонасини солиқлар босди... Бир ёқда
текширувчилар ваҳимаси, иккинчи томонда лўли Марямнинг
ташвиш-тақдири... Айб унда эмас, кечаги ҳафта энасини кўрга-
ни бормоқчийди... Бирдан «Шайтанат»ни қайта кўйиб қолса бўла-
дими! Оббо, соат неччи бўлдикин-а? Ҳадемай шу кино бошла-
нади. Тугаши билан «Муҳаббат қаҳваси»дан мазза қиласан.
Гапнинг очиғи шу кунларда у куннинг кеч бўлишига зор. Келган
меҳмон ҳам кўзга бемаҳалда чиққан говмижжадай юракни бе-
ҳаловат қилади. Шундай экан, энаси тугул, отаси тирик бўлган-
да ҳам кўришга фурсат топа олармиди?! Шанба-бозорни-ку қўяве-
ринг... Кўзни юмишга вақт йўқ. «Ринг қироллари», «Интер-
спорт», «Олам футболли», «Келин-куёв» шоуси... Оёқ-қўлингни
силкитиб, ёки куёвлик дамларингни эслаб шундай томошаларни
кўришга нима етсин! Эҳ, дарди ичида... Кун кеча хабар топди,
яқинда тўп тепиш бўйича Европа чемпионати бошланаркан. Ал-
батта, бундай жаҳоншумул воқеаларни телевизорда олиб бери-
шади-да! Шундай экан, яна икки-уч ойга энасини кўролмайдиган
бўлди-да... Бундан манави серчакак опасига қандай тушунтир-
са экан?! Тушунармакин-а...

Эшмамат Эшбўриевич оғир сўлиш олди. Бошини кўтарди.
Опаси унга ҳамон мўлтираганча тикилиб турарди...

ЛАЙЛАК. КЕЛДИ, ЁЗ БУЛДИ

(«Турфа ёзишмалар» туркумидан)

Терактепа туман халқ таълими
бўлимига «Қорақуйруқ» хўжалиги
ҳудудидаги 13-сон ўрта таълим мак-
таби жамоасидан

ИЛТИМОС ХАТИ

№ 1 5 сентябр

Қорақуйруқ қишлоғи

Маълумот учун маълум қиламизки, мактабимиз қутлуг
50 ёшда!

Бироқ, таассуфимиз биз бу «таваллуд»ни тасдиқлайдиган би-
рор-бир зарурий ҳужжатга эга эмасмиз. Электр симлари эскир-
ганлиги боис (физика фани ўқитувчиси Фармонов фикри), ке-
либ чиққан ёнғин оқибатида узоқ йиллар муқаддам мактаб «ар-
хив»и куйиб кул бўлган. Аммо жонли гувоҳлардан олтмиш ба-
ҳордан «олма терган» отахон, хўжалик боғбони Мичуринбек
Мойлиевнинг шоҳидлик беришича, у ўн ёшлигида мазкур мак-
таб биноси учун гувалак қўйганларнинг олдинги сафида бўлган
экан.

Ўтган тарихан қисқа муддат мобайнида билим масканимиз-
ни қатор раислар, бухгалтерлар, омбор мудирлари, бир шоир,
бир полвон, тўртта чавандоз, беш экстрасенс-табиб, бир неча
«бензинколонка» бошлиқлари, ҳатто қобилиятли қассоблар сти-
шиб чиққанлигидан албатта, жамоамиз фахр туйғусида. Сизлар-
га мурожаат қилишдан мақсад эса асло «юбилей» қайғуси эмас.
Бизни чуқур ташвишга солаётган муаммо, бу қиш фаслига тай-
ёргарлик кўриш масаласидир.

Тўғри, куз ва ўқиш мавсуми эндигина бошланди. Қиш-қиров-
ли кунларга ҳали икки-уч ойча бор. Бироқ ушбу хат муаллифла-
ридан бири, адабиёт ўқитувчиси Алласевнинг айтишича, адиб
Абдулла Каҳҳор: «Эртага қичийдиган жойингни, бутун қашлаб
қўй!» деган ажойиб ҳикматни кейинги авлодларга ёзиб қолдир-

ган экан. Қолаверса, мактабимиз тоғ оралиғи ҳудудида жойлашганлигини ҳам эслатиб ўтмоқчимиз. Ундан ҳам ташвишлиси, география ўқитувчиси Гадоевнинг «прогнози»ча бу йили қиш ўта қаҳрли, қорга сероб, таъбир жоиз бўлса — яғир эшакни ҳам яхладиган даражада «даҳшатли» келармиш! Бу совуқ мужда ҳушёр тортишимизни талаб қилади, албатта. Физкультура фани ўқитувчиси, қишлоқ олишувларининг олти марта «олача белбоғи» соҳиби Самадовнинг мактаб биноси деворларини тепиб кўриб чиқарган хулосасига қараганда — таълим масканимиз қишки мавсумга тайёр эмас. Эллик йил орасида унинг оҳағи ҳам, оҳори ҳам тўкилиб бўлябди...

Илтимосимиз, юқорида келтирилган ҳаётий далилларни инобатга олган ҳолда, қолаверса, ҳар қандай аёз, изғиринда ҳам ўқув машғулотларини юқори савияда ўтказиш, қоровул қариямиз Қорабоев таъбири билан айтганда — телпак-чопонга бурканмасдан, қулоқ-бурунни ишқаламасдан, бурунни тортмасдан «сабоқ олиш» учун мактабимизга тегишли миқдорда тошқўмир (топилмаса ўтин) ажратишда кўмак кўрсатишингизни сўраймиз.

Мактаб директори _____

имзо

Илмий мудир _____

имзо

Синф раҳбарлари _____

имзо

Жами 15 имзо.

13-сон ўрта таълим мактаби
жамоасига туман халқ таълими
бўлими «назорат-ишчи гуруҳи»
дан

БИЛДИРИШ ХАТИ

№ 16 29 сентябр

Терактепа туман маркази

«Илтимос хати»ингизни олдик. Айни пайтда халқ таълими педагогик жамоаси «Мактаб — жамият кўзгуси» илмий-амалий конференциясига жиддий тайёрланаётганлиги боис хатингизга кечикиб жавоб йўллаётганлигимиздан хижолатдамиз. Аммо «Эзгу ишнинг — кечи йўқ!» Шу сабабдан хатингизга масъулият ҳисси билан ёндашдик. Хусусан, шахсан мудиримиз кўрсатмасидан келиб чиқилган ҳолда махсус «Назорат-ишчи гуруҳи» ташкил этилди. Унинг таркибига эса тажрибали маорифчилар, методистлар-инспекторлар киритилди.

Қуйида ана шу «гуруҳ» мутахассисларининг хатингиз бўйича чиқарган хулосаси билан танишасиз:

Биринчидан, айтиш лозимки хатнинг «Илтимос...» тариқасида баён этилиши маориф мудиримизни бироз ранжитди. Чунки у кишининг хоналарига кираверишда пештоққа «Ҳаргиз илтимосга кунинг қолмасин!...» деган битик илиб қўйилган. «Ариза», «Мурожаатнома», «Билдиришнома», лоақал «Илтимоснома» шаклида ёзилса педагогик ақидага мос келармиди?!

Хатнинг ижобий жиҳатлари ҳам йўқ эмас. Адабиёт ўқитувчиси иштироки таъминланганлиги учун «Таваллуд», «Шоҳид», «Гувалак» каби архаик, «Экстрасенс», «Прогноз» каби замонавий атамалар, шунингдек «оҳори ҳам, оҳаги ҳам тўкилган», «яғир эшакни ҳам яхлатадиган» каби тавзеъ ва ташбеҳлардан ўринли фойдаланилган. Аммо фольклор бўйича фан номзоди бўлмиш маориф мудиримизнинг таъкидлашича «Ўзинг учун ўл етим», «Сабр қилсанг ғўрадан холва битар», «Ёзда ёпинчиғинг ташлама, қишда ўзинг биласан»

сингари мақол, матал ва афоризимлар ҳам қўлланилганда эди, хатингизнинг таъсирчанлиги янада ошган бўларди. Умуман олганда бундан буён маориф мудиримиз ҳурмати — хат, мактуб, расмий ҳужжат тайёрлашда, албатта, ёнингизда «Ўзбек халқ мақоллари» китоби муқим турсин! (Ёки бу қўлланма мактаб кутубхонасида йўқми?!)

Хат бўйича муқим эътирозимиз, айрим ўринларда «Олтмиш баҳордан олма терган» қабилдаги мавҳум жумлалар ҳам учрайди. Шунинг билан, олма баҳорда «таррак», жавпазак, ғўра ҳолда бўлади, кузга борибгина ёноқ, қирмизи, «қил-қил» ҳолда пишади.

Хатда, албатта муқим мавзу ҳатто, айтиш мумкин ҳаётий мавзу) — қаҳратон қишга тайёргарлик кўриш муаммоси кўтарилган. Хўш, бу борада мактаб педагогик маъмурияти томонидан аниқ дастур ва йўлланма-тадбирлар ишлаб чиқилганми? Ҳолбуки, хатингизда бу ҳақда лом-мим дейилмаган. («Дело»га тиркаш учун дастур нусхаси юборилсин!)

Хат бўйича тавсия ва кўрсатмаларимиз эса қуйидагилардан иборат:

Ҳозир — бозор иқтисоди даври! Аввало, сопини ўзидан чиқариш лозим. Айтмоқчимизки, юз эллик чақиримга хат йўллаб, «кўмак» сўрашдан кўра шундоққина «бурун тагидан» хомий излаш мақсадга мувофиқ эмасми?!

Наҳотки, мактаб ўқувчилари орасида хўжалик мутасадди раҳбарлари, нуфузли ташкилот-корхона бошлиқлари, бизнесмен-тадбиркорларнинг болалари топилмаса?! (Дарвоқе, ҳудудингизга қўшни — «Қора қалб» кўмир кони директори-нинг бирор-бир фарзанди сизнинг мактабингизда ўқимайдими?! Бу масала, шахсан маориф мудиримизни қизиқтирмоқда!)

Яна бир таклифимиз шароитдан келиб чиқиб айрим дарс жадвалларига ўзгартириш киритиш ҳам мумкин. Масалан, дейлик, тана, бош, қўл-оёқ ҳамиша ҳаракатда бўладиган «сабоқ»лар сонини узайтириш лозим. Айтмоқчимизки, меҳнат, жисмоний тарбия, рақс, шунингдек турли тажрибалар ўтказиладиган химия, биология, физика каби дарсларда наҳотки қизишиб олишнинг имкони туғилмаса?!

Якуний хулосамиз :са мудиримизнинг муътабар фикрларидан келиб чиқилса — «Қаловини топсанг, қор ҳам ёнади!» Шундай экан, берилган маслаҳат ва кўрсатмаларимиз қандай бажарилгани хусусида маълумот бериб борасиз, деган умиддамиз.

P.S. Ҳа, дарвоқе, «Поладан олдин чанг чиқариб», нотўғри «прогноз» бергани, жамоа ўртасида совуқ хабар тарқатгани боис, география муаллими Гадоевга шароитдан келиб чиқилиб, жазо берилсин!

*«Назорат-ишчи» гуруҳи аъзолари
Жами 7 имзо*

МАЪЛУМОТНОМА

№5 18 октябрь

Қорақўйруқ қишлоғи

Маълумот учун маълум қиламиз. Хўжалик почтачиси Поч-
таевнинг айби билан хатингизни кечикиб қўлга киритдик. Бу му-
нофиқ кимса мактубни яшириб келганлигининг сабабини макта-
бимиз директорига бўлган ўз шахсий хусумати билан боғламоқ-
да. Унинг изоҳича, ўтган йили унинг қайинсинглисига қасддан
«Фахрий ёрлиқ» берилмаган. Бу эса қизнинг мактабни тугатгач,
турмушга чиқиш имконияти (рейтинги)ни чеклаб қўйганмиш!
Шундай қаршиликларга қарамасдан педагогик жамоа «хат»ни
қўлга киритишнинг тезкор чораларини ишлаб чиқди. Изланиши-
миз бесамара кечмади. Почтачи Почтаевнинг поччаси, педагог
Пардаевнинг жонбозлиги билан «туғилган кун» баҳонасида «мак-
туб ўғриси» маст ҳолга келтирилиб, ниҳоят ундан ўша кунисқ,
мазкур расмий хат — педагогик ҳужжат тортиб олинди. Ушбу
мактаб Кенгашимизда атрофлича таҳлил қилинди. Фикр-муло-
ҳазалар алмашилди. Хусусан, адабиёт муаллими Алласев Халқ
таълимидан келган хат асосида «Маориф мудиримиз — меҳри-
бон ғамхўримиз!» мавзусида иншо ёздиритиш таклифини киритди.
Умуман олганда эса сизлар юборган «Билдириш хати»дан те-
гишли хулоса чиқариб қуйидаги тадбирлар амалга оширилди:

Айни кезде мактаб ўқувчиларининг пахта терими ҳамда боғ-
дорчилик ишларига жалб этилганлигидан фойдаланиб баҳордан
қолган «ягана», «чопиқ» ва ҳозирда тўланиши лозим бўлган «че-
канка» ва «терим» пуллари эвазига «бартер» усулида қовун-тар-
вуз, мош-ловия, хас-хашак, мева қоқи, гўзалоя ўтини, тўнка-таппи
каби мол-маҳсулотлар ажратилиши сўралиб хўжалик маъмури-
ятига «расмий хат» ташкил қилинди. Ушбу хатнинг ижроси ва
жавобгарлиги хўжалик раисининг 10 «а» синфида ўқиётган ўғли,
аълочи Аълоев зиммасига юклатилди;

Ашула муаллими Алибоев таклифи инобатга олиниб қиш
мавсуми олдидан «Совуқ сонатаси» жамғармаси ташкил этил-

ди. Ота-оналардан мазкур жамғармага келиб тушган маблағ ҳисобидан ҳозирча мактаб директори хонасига «Голланд печи», юқори синф ўқувчилари учун «Темир печь», бошланғич синф болакайлари учун эса «Танча» (сандал печь) ўрнатилди;

«Ўзбек халқ мақоллари» китобини топиш борасидаги топшириғингиз илмий мудир Мўминовга (туман марказидаги марказий кутубхонада қизи ишлайди) юклатилди;

Кўрсатмадан келиб чиққан ҳолда география муаллими Гадовска «танбех» тариқасида дарс соатлари қисқартирилди;

Ҳомийлар топиш борасидаги топшириғингизга ҳам яқдиллик билан киришилган. Хусусан, қайси ўқувчининг ота-онаси ёхуд қариндоши қаерда ва қандай лавозимда ишлашлигини аниқлаш, тўла маълумот олиш мақсадида сўров «анкета»си тўлдирилмоқда;

Сўровингизга жавобан маълум қиламизки, «Қора қалб» кўмир кони бошлиғининг ягона қиз фарзанди бўлиб, афсуски у бизнинг ҳудуддан ташқарида — вилоят маҳсус мактаб-интернатида таълим оларкан.

Р.С. Хулоса ўрнида илтимосимиз... (узр) таклифимиз, аллақачон совуқ бошланганлиги боис, барибир тошкўмир ёқилғисига эҳтиёж сезмоқдамиз. Бу борада кўмак ва янги таклифларингизни кутиб қоламиз.

Мактаб директори _____

ИМЗО

Синф раҳбари _____

ИМЗО

Ўқитувчилар _____

ИМЗО

Жами 12 имзо.

(Изоҳ: Гадоев «аразлаб», икки нафар ўқитувчи «грипп»га чалинганлиги сабаб имзолар сони 3 тага камайган).

БИЛДИРИШНОМА

№ 99 10 ноябр

Терактепа туман маркази

Бу сафар ҳам хатингизга кечикиб жавоб йўллаётганимиздан афсусдамиз. Сабаби, «Мактаб: муаммо, изланиш ва счим!» туман семинар кенгашига тайёргарлик кўриш билан банд эдик. Бироқ ҳар қандай хат ортида одамлар тақдири ётганлиги бизни бир дақиқага бўлса-да ёдимиздан кўтарилганча йўқ. Шу боис бу гал ҳам «маълумотнома»нгиз ишчи-гуруҳимиз томонидан, шахсан маориф мудиримиз бошчилигида атрофлича ўрганилиб, таҳлил қилиб чиқилди. Аввало, бизни (биринчи ўринда мудиримизни) мамнун қилган «маълумот» бу — маслаҳат ва кўрсатмаларимизга амал қилган ҳолда иш юритаётганларингиздир! Хусусан, танча (сандал-печ) борасидаги ташаббусингизни қўллаб-қувватлаймиз. Умуман олганда бу «янгилик» — қолган мактаб ҳатто боғча-ясилларда ҳам кенг жорий қилинса айни муддао бўлармиди?! Шу хусусда яна бир таклиф-ихтирони ўртага ташламоқчимиз. Қани, айтинглар-чи «Оғзи қаро-аломат, ичи қизил-қисмат, буни топинг, дилбарим!» Хўш-ш, жавоби нима? Албатта — тандир! (Агар сизларда «Ўзбек халқ мақоллари» бўлганда эди, ана шундай афоризмлардан кенг фойдаланиш имкони туғиларди). Айтмоқчи бўлганимиз, катта синфхоналар (фақат лаборатория ва омборларда мумкин эмас), ҳатто мажлис залларида танчага ҳамоҳанг ҳолатда тандирлар ҳам ўрнатилса, бир томондан бозиллаган олов тафтида болакайлар бемалол ўқув машғулоти билан машғул бўлишар, иккинчи томондан ҳовури кўкка ўрлаган нон, патир, сомса... дегандай! Тасаввур қилишнинг ўзиёқ танага иссиқ ҳарорат бағишламаяптими?!

Адабиёт муаллими Аллаев, ашула муаллими Алибоев ҳамда хўжалик раиси фарзанди, аълочи Аълоевнинг қиш мавсумини муносиб кутиб олиш борасидаги жонбозликлари, қилаётган хизматлари бизни (ва мудиримизни) беҳад мамнун қилди. Уларга миннатдорчилигимизни етказган ҳолда, айни пайтда қилмишига

яраша жазо олган географ Гадоевнинг хатти-ҳаракатлари қатъий назоратга олинишини сўраймиз. (Тағин, у юқори раҳбариятга «шикоят хати» йўллаш пайида юрган бўлмасин!)

«Бола йиғламаса — онаси кўкрак бермайди». Шу мақолга амал қилган ҳолда ўқувчиларнинг ота-оналари, ташкилот раҳбарлари билан бошлаган самарали ҳамкорлигини янада «мазмунлироқ» давом этказишингизни талаб қиламиз. Ҳа, дарвоқе, мош-ловия қишда иссиқлик тариқасида тарқатилишига қарши-лигимиз йўқ. Бироқ изғирин-аёз изиллаб турганда болаларга қовун-тарвуз беришни тавсия қилолмаймиз. Чунки ҳадеб ташқарига чопиб чиқаверса ёш бола тугул, катта ёшдагилар ҳам шамоллаб-нетиб қолишлари мумкин!

Тошкўмир ёқилғиси борасидаги муаммони яна кун тартибига қўйиб, кўмак сўрабсизлар. Тошдан қаттиқ, ҳаммасқни қора зулматга бўёвчи бу топилмас «анқонинг уруғи»ни бошга урасизларми?! Ҳа, ана «таппи-тезак»... ваъда қилинибди-ку! Ҳа, хўп ёнганда синфхона сасиб кетади десанглар, маслаҳатимиз галмагал исириқни ҳам қўшиб тугатинглар. Бир йўла гриппнинг ҳам олди олинади...

Хўш, бизга яна қандай талаб ва таклифлар бор? Бемалол хатмактуб орқали мурожаат қилишларингиз мумкин.

Р.С. Маориф мудиримизни яна бир муҳим «масала» қизиқтирмоқда. У ҳам бўлса нега мактабингиз шу пайтгача бирор-бир номдор кишининг исм-шарифи билан номланмаган? Ёки, қишлоғингиздан нуфузлироқ одам чиқмаганми? Агар шундай бўлса, марҳамат, маориф мудиримизнинг йиғирма беш йил муқаддам қазо қилган падари бузрукворларининг исмини қўйишларингиз мумкин. Тағин, кўнглингизга бошқа фикр келмасин, айтмоқчимизки, мудиримиз таъкидича «13» сони кўп нохуш ҳолларни келтириб чиқарармиш! Бу ҳақда аниқ маълумот берасиз, деган умиддамиз.

*«Назорат-ишчи» гуруҳи
Жами 7 имзо.*

МАЪЛУМОТНОМА

№ 7 5 март

Қорақуёруқ қишлоғи

Маълумот учун маълум қиламизки, уч ойдан ошиқ мобайнида қор, бўрон ва кўчки билан курашмоқдамиз! Довонни қор босиб транспорт ва одам қатнови тўхтатилганига ҳам анча муддат бўлди. Шу боис «Билдиришнома»нгизга ўз фурсатида жавоб ёзиш имкониятидан маҳрум бўлдик. Мана ниҳоят, баҳор тафти бироз бўлса-да, сизилиб қолди. Кўрсатмаларингиздан келиб чиққан ҳолда ўз муддатида хўжалик маъмуриятидан «ундирган» ғўза-поя ўтини, тўнка, тезак, таппи, чалма, қуришиб олинган шох-шаббалар жонимизга аро кирди. Бошқа ҳомийлар кўмаги ҳам чакки бўлмади. Хусусан, мактабимизда олти фарзанди таълим оладиган (икки нафар боласи иккинчи хотинидан) хўжалик омбор мудири Овлаевнинг саховати ҳар қанча таҳсинга лойиқ бўлди. Бу мурувватпеша инсон хўжалик омборидан «списат» қилинган, сал куя ва заха еган бўлсада олти дона «телогрейка», тўққиз дона телпак (бештаси куён терисидан, қолгани қоракўли), ўн жуфт кирзавой этик, 20 дона простине-чойшаб (пайтава учун), ўн беш дона одеяло (ўртаси тешилиб, елкага ташланса тайёр «поли-пальто» бўларкан), шунингдек, қурилиш юмушларида ишлатиладиган ўттиз жуфт брезент кўлқоп ҳадя қилди. Яна бир ҳомий-хўжалик раисининг маданий ишлари бўйича муовини Маллаев ташаббуси билан қишлоқ тўйларида мактабимиз ўқитувчи ва ўқувчилари учун алоҳида зиёфат дастурхони тузатиш ҳам анъана тусини олган. Кўрсатмангиздан келиб чиққан ҳолда «Ўзбек халқ мақоллари» ниҳоят топиб келинди! Китобнинг 3,13,33 ва ҳоказо саҳифалари йиртиб олинган бўлсада, ўқитувчиларимиз ҳозирда мамнуният билан ўқиб-ўрганмоқдалар.

Муаммоларимиздан муҳимроғи, қиш қаттиқ келганидан қувонган географ Гадоев «башоратим тўғри чиқди!» дея қариллаб юрибди. Шу боис дарс соатларини қайтариб беришга мажбур бўлдик. Бироқ, у «ойлигимни ҳам оширасанлар!» деган та-

лабни ҳам қўймоқда. Бу ҳақда сизлар яъни — бошланғич ташкилот маслаҳатига муҳтожмиз.

Мактабимизга ҳурматли маориф мудиримизнинг раҳматли отасининг отини бериш имкониятига чамамда... эга эмасмиз. Сабаби, шикоят хатлари ёзиш бўйича туманда ном қозонган тарих муаллими Тархашев ҳозирда нафақада бўлсада таълим масканимизга тез-тез ташриф буюриб туради. Унинг талабига кўра «Қачонки қазоси етиб ўлса, тарихда ном қолдириш учун Тархашевнинг номи мактабга берилиши шарт эмиш! Акс ҳолда «талабгор тарихчи» узоқ муддат танаффусдан сўнг яна «шикоят хати», «арзнома»лар жабҳасида ижод машғулотларига муккасидан кетаркан... Шу боис узримизни тўғри тушунган ҳолда қабул қиласизлар деган умиддамиз!

P.S. Математика муаллими Марқасевнинг «ҳисоб-китоби»га кўра мактабда ўтин захираси тугаш арафасида (афсус, зўр тўнкалар, тандирбоп тарашалар зовучимиз Зиёдовнинг «худойи оши»да қозон тагига киритилиб, қайтиб чиқмади!) Географ Гадоев аразлагани сабаб, биолог Боқиев «башпорати» қиш мавсуми тоғли ҳудудимизда ҳали яна бир-икки ойча чўзиларкан...

Шу боис, яна тошқўмир ёқилғисида... Хуллас, сизлардан янгича таклиф, кўрсатма ва кўмак кутиб қоламиз.

Мактаб директори

имзо

Синф раҳбарлари

имзо

Жами 5 имзо.

(Изоҳ: Имзо чекувчилар сонининг кескин камайганлиги сабаби Гадоев аразли, илмий мудир — таътилда, икки аёл педагог «декрет»да, қолганлар қаттиқ грипп...)

ТАБРИКНОМА

№ 108 28 май

Терактепа шахри

Бардошингизга бадли, биродарлар! «Қозик устида қор тур-мас» деганларидек илимилиқ кунларга ҳам эсон-омон етиб келганлигингиз билан (шахсан маориф мудиримиз номидан) қизгин табриклаймиз! Афсус, қатор анжуманлар, кенгашлар, катта-ки-чик йиғилишлар туфайли бирозга булса-да ўртадаги «ёзишмалари-миз» узилиб қолди. Аммо нима бўлсада сизлар қиш мавсуми-ни муносиб кутиб олиш борасида бой тажриба мактабини ўта-дингизлар. Ҳа, муҳтарам ҳамкасблар! Қийинчиликлар энди орт-да қолди. Бу ёғи энди «Лайлак келди, ёз бўлди...!» Ҳадемай таъ-тил дамлари, саратон ташвишлари бошланади. Биз эса «Мактаб ва ҳаёт!» семинар-кенгашига тайёргарлик кўришимиз лозим! Шундай экан, сизлардан илтимос ва талабимиз кейинги мактаб мавсумига қадар ҳар қандай ёзишмаларни тўхтатиб турсангиз-лар...

*Сизларга педагогик салом билан:
Туман Халқ таълими бўлими мудир
ва «назорат-ишчи гуруҳи» аъзолари*

P.S. Шундай шодиёна дамларда кўнгли ўксик географ Гадо-евга бизнинг узримизни етказиш ҳам сўралади. Ундан сўранг-ларчи бу йилги ёзги ҳарорат қандай бўлади ва «қон босими»га таъсири (маориф мудиримизнинг «давленияси» безовта қилмоқ-да) хавфли эмасми? Хат-хабарларда «кўришгунча».. хайр!

КУЛМУРОД ҚУРУМСОҚ ҲАҚИДОМАЛАРИ

1. ТАНИШУВ

Қорақурумлик Қулмуруднинг соқи-сумбати суқ киргудек: баркашдек бет, белдаста бўйин, пахса слкали, қорувли қорин, кетмон палла оёқлар...

Аммо тан олмоқ керак, феъл-атворлари савлатига нисбатан бироз «қўримсизроқ»: олган омонатини эгасига қайтаришда ориятсиз овсар, ўзидан қарз сўралса ҳамиша кўру кар. Оч маҳалда ошқозони «қўшнаё», текин томоқ учраганда иштаҳа карнай. Меҳмондорчиликда ўтирганда ўзгаларга сахий ва меҳрлари мўл-кўл, рўзғорида қозон қайнатишга келганда ўтинлари ҳўл...

Қишлоқ подачиси Қулмуруднинг кўчасидан ўтмай қўйганига анча бўлган. Сабаби, уй эгаси яримта қотган нон бериб, эвазига подачининг оши-ҳалолидан бир коса-ярим коса ундириб олишидан бояқиш безор бўлган.

Қорамол боқишни Қулмуруд унча иқи суймайди. Бироқ, ён қўшниси Беғали «полиз бригад» бўлган кезларида, унинг ҳовлисида ҳам узун-қисқа ситир мўъраши эшитилиб қолганди.

Сирасини айтганда, тан олиш лозим Қулмуруд бир маротаба сахийлик қилишга — яқин жўрасининг тўйида ўйинчига пул қис-тиришга мажбур бўлган. Аммо ўшанда ҳам ютуқ чиқмаган лотерей чиптасини йирикроқ сўлкавойга алмаштириб олганди холос...

Ана шу феъл-хўйлари боис, ҳамқишлоқлари уни ўзларига яқин олиб орқаворотдан унга «хасис» деган бемазароқ лақабни тиркашган. Келинг, биз уни ўзини бўлмаса-да, лоақал соқи сумбатини эътиборга олиб «қурумсоқ» дея атай қолайлик.

Юқоридаги таъриф у ташбеҳларимизни «ғийбат» дея қабул қилмасликларингиз боис Қулмуруд қурумсоқнинг ҳаётидан олинган айрим лавҳаларни ҳикоя қилиб, унинг «қулоғини қиздириш»ни лозим топдик.

Кулгиси сизга, қалам ҳақи эса... мабодо, эшитиб қолса, албатта, Қулмуруд қурумсоққа!

2. ЧОРАСИНИ ТОПДИ

Саратоннинг тафтида сариёғдек эрийдиган пайтлар. Қулму-род қурумсоқ биққилигидан базўр нафас олаётган бўлсада,

қайрағочнинг соясига пўстак ташлаб, нафсига таскин бериш мақсадида, даладан олиб келган маккажўхори сўтасини ситиб, донасини капалаб ўтирарди. Тўсатдан тапина томоққа таом ҳиди урилди. Қурумсоқ бошини илкис кўтариб қараса хотини Бибинор катта карсон косани кўтариб келаяпти:

— Мони... шўрва! Бегали ҳамсоянғиз сизга илинди! Бешик тўйидан тугунча деб... Мен ҳозир қотган нон обчиқай. Иссиққинасида ича қолинг.

Қурумсоқнинг баркаш бети офтоб шуъласи тушгандек ёришиб кетди, оғзи қулоғи билан ўпишганча бодринг нусха бурни коса устига эгилди.

— Оҳ-оҳ-оҳ! Бувнор, бу ҳамсоя Бегали қургур қўй боқишни биладида-а?! Шўрванинг бетигаги ёғини кўраялсанми? Ўҳў, қара, бармоғимнинг иккинчи бўғинигача ботди-я! Йўқ, бу овқатни шундай ичиш гуноҳ. Хотин, бор, каттароқ пиёла обчиқ! Шўрвани совутиб, ёғи тўнглагандан кейин идишга йиғиб оламиз...

Бибинор опа «маъқул» дегандай бош ирғаб, ичкарига йўл олди. Қулмурад қурумсоқ эса тиззаларига кафт тираб, косага термулганча таомнинг тўнглашини кута бошлади. Шу аснода қайрағочнинг тепа томонидан шохларнинг шатир-шутури-ю, «вағ-ғ-вуғ-ғ!» деган товуш эшитилди. Лаҳза ўтмай, жунлари ҳурпайган бир жонивор учиб келиб шалоплаганча косага тушди. Ён-атрофга суюқлик сачради. Қулмурад қурумсоқ эт-бети куйган бўлса-да, ўзини йўқотиб қўймади. Илкис ҳаракат қилиб шартта махлуқнинг гирибонидан тутди. Сўнг ерга тоблаб уриш учун «жундор жонивор»ни азот кўтараркан, алаmidан қаттиқ сўкинди.

— Ҳе, бемаҳалда мов бўлган сендай пишакни! Эрсирамай ўл, ризқимни қийиб... Ие, бу нимаси?!

Шу аснода қурумсоқ шўрва ёғи мушук жунида ялтираётганини англаб қолганди. Бу ҳолдан унинг эси оғиб, ҳаволанаётган қўли жойида қотди. Бироз гангиб тургач, сўнг кўзини чирт юмди. Мушукни ҳафсала билан обдан ялаб... қўйиб юборди.

3. ТЎЙ КЎЧИРИЛДИ

Қулмурад қурумсоқнинг катта фарзанди Элмурад Қорақурум қишлоғидан анча олис... Қарши шаҳрида олий даргоҳда ўқийди. Қурумсоқнинг ўғлидан кўнгли тўқ. Бонси, пухта-пи-

шиқлиги худди ўзи! Ҳар ҳолда, мана тўрт йилдан ошиқки, отасини безовта қилмай, яъни, пул-мул сўрамай, ярим кун сабоқда, ярим кун «Янги бозор»дан тирикчилигини бинойидай ўтказиб юрибди. Бу ўринда Қулмурод қурумсоқнинг бирдан-бир ташвиши ўғлининг «келажагидан» хавотирдалиги! Тўғрида, пухта-пишиқ боланинг харидори ҳамиша қўп бўлади. Шаҳар жой бўлса?! Боши очиқ қиз-жувондан бирининг нози-карашмасига учиб, бегона жойда «ичкуёв-иткуёв» бўлиб қолиб кетса нима бўлади?! Бундан ортиқ кўргилик борми?

Қурумсоқ эса эрта қичийдиган жойини бугун қашлаб қўядиган тоифасидан. Ана шу боис, ҳалитдан эҳтимоли бор «хавф»нинг олдини олиш пайига тушди. Аёли билан елиб-югуриб, бошқа қизнинг сувратини кўрсатиб бўлса-да, ўғлига обрўлироқ хонадондан нон ушатиб қўйишди. Катта тўй эса, икки томоннинг ўзаро келишувига мувофиқ куёвнинг «диплом ювдиси» билан қўшиб ўтказиладиган бўлди. Аммо, унғача ҳали бир қовун пишиғича фурсат бор. Турган гап, шу лаҳзадан бошлаб қурумсоқнинг кўзидан уйқу қочди:

«Эй-й, ҳозирда тўй қилишнинг ўзи бўларканми?! Ҳай, келганлар, ароқ ичмаса «бармотуха» ичишар, мева-чева деганинг колхоз боғидан чиқар... Лекия, гўшти-чи?! Ахир, тўйнинг масаллиғига... Шошма, ҳозир айни баҳор фасли. Кеч кузгача иккита бундайроқ совлиқни арзон гаровга олиб, ўт-пўт бериб боқса тўй маҳалигача бўрдоқига айланиб қолар-ов! Қурумсоқ шу ниятда соғтишини суғургандек қилиб бўлсада, бир жуфтгина тиррақи қўй олди. Ўйлагани тўғри чиқди. Ой ўтар-ўтмас жониворлар этга кириб қолди.

... Ўша тонгда ҳам Қулмурод қурумсоқ ҳар кунги одатича совлиқларини сой томонга ҳайдади. Ширин-шакар хаёлларга ғарқ бўлган қўйи қўйларини қирма-қир ўрлатганча жилдиратиб боқди. Чошгоҳга яқинлашганда эса очиққанидан қорни қулдирагач, жовдираганча ён-атрофга термулди. Кўрдики, сал нарида тутзор. Меваси қонталаш ҳолда қизариб-пишиб ер билан битта бўлиб тўкилиб ётибди. Қурумсоқ нафсини жиловлолмай қолди. Оғзи сув очганча ёш боладек диканглаб тутзор томон чопқиллади. Қўйлар ҳам анойи эмаскан. Бебошвоқ қолишганини сезишгач, анчадан буён «кўз остига олиб қўйишганми», яқинроқдаги яшнаб турган йўнғичқазорга ўзларини уришди.

Қулмурод қурумсоқ тутзордан кекириб, қорнини силаб чиқса, кўрдик, кўйлари ҳам шиширилган пуфақдек тап-таранг, дамба, оёғи осмондан бўлиб ётишибди. Қурумсоқнинг ҳуши бошидан учди. «Дод» деганча беихтиёр белбоғидаги пичоққа тармашди. Хайрият-ки, улгурди. Иккала совлиқни ҳам сўйиб саранжомлагач, манглайда ажин ўрнига пайдо бўлган муздек терни сидирди:

— Бу ёғига энди нима қилди?! Қандай қилиб улов топади-ю, қандай қилиб бу матоҳни гузарга элтиб сотади? Сотгандаям тиррақи кўйнинг гўшtidан ҳамён тўлармиди? Сув тскинга кетиши тайин... Оббо, бу ёғи расво... Шошма!

Қурумсоқ миясига келган фикрдан чеҳраси ёришди. Йўнғичқазорнинг ўртасида тик турган кўйи, бор овозда бақирришга тутинди:

— Ҳой, хотин! Кенжа ўғил Дилмуродни топ... Биринг раисга чоп, биринг оқсоқолларга! Қаршибой тоғанга айт, Қаршига сим қоқсин. Элмурод тез етиб келсин! Халойиқ, эшитмадим деманглар, катта ўғил Элмуроднинг уйланиш тўйи шу бугун!..

Қурумсоқнинг айтгани бўлди — тўй ўша кун ўтказилди. Эса қоладигани, сал бўлмаса куёвнинг ўзи тўйдан қолиб кетаёзди.

4. ИТНИНГ УЛУШИ

Қорақурум улусининг тўй-маъракаси Овлиёкул ошпазнинг хизматисиз ўтмайди. Нафсиламбирини айтганда, ошпаз нонини ҳалоллаб ейди. Айримларга ўхшаб, «касбимиз фақат капгир айлантириш» деб қўл қовуштириб ўтирмайди. Сабзиям тўғрайверади, қозон-ўчоқниям ўзи қазиб, ўзи ўрнатади. Қолаверса ўтин ёришниям қойил қилади...

Овлиёкул ошпазнинг ғалати «хобби»си бор, у ҳам бўлса ит боқиш.

Эҳтимолки, унинг бу хислати касбу корига боғлиқдир. Нега десангиз, тўй-ҳашам, сайил-маъракадан чиқадиган суякларнинг биринчи галдаги эгаси — ошпаз бўлади-да!

Аммо мана бир ҳафтадан ошиқдирки, ошпазнинг дилида ғашлик, кўнгли қозоннинг кетидек қора, ичига чироқ тугул, каттакон тўнкани ёриб ёқса ҳам ёришмайди. Ҳаммасига сабаб, ўзини «сен»лаб, уни «сиз» атаб юрган Олапар номли итининг бедарак йўқолганлиги... Кучук жонивор кўримсизроқ бўлгандаям ошпаз-

га алам қилмасди. Чайнагани ёғлиқ суяк, егани ичак-қорин бўлгандан кейин ҳар қандай махлуқнинг чўчқадан фарқи қолмаскан. Бироқ, шундай сўлоқмонлиги устига чаққонгина эди. «Ол!» деса, «ола қопни» олиб қочарди. Бошқаларнинг ити кўчага бир бурда нон илинжида чиқса, ошпазнинг Олапари эса ҳазми таом учун, туни билан изғиб, кўча-кўйдан «Бир парча гиштми», «бир бўлак арматурами», лоақал иккита занглаган михми топиб, хонадонига таширди. Эҳтимол, маҳобатдир, лекин айтишларича, ошпазнинг қўшқаватли, хўроз карнайли иморатини қад кўтаришига Олапар ҳам ўз «улуши»ни қўшган дейишади. Суқ кирдими, кўз тегдими, хуллас, ана шу бебаҳо ит тўсатдан беиз йўқолди. Ошпаз Олапарини кўп излатди. Фолбин ҳам, ромчи ҳам, экстрасенс ҳам қолмади... Бирови: «Шаҳардан маёвкага келган бизнесменлар бозорга чиқариб пуллаш учун итни ўмаришган», бошқаси эса: «Йўқ, жониворгина семиз — тайёр бир халта гўшт бўлганлиги сабаб, ҳар йили келиб колхоз даласига пиёз экадиганларнинг қозонига тушгандир-ов!» деган, турли қабилдаги, бир-биридан хунук хабарлардан огоҳ этишди, холос. Аммо нима бўлгандаям бу тахминларнинг нафи бўлмади, қайтага шундай хушчақчақ ошпазнинг тилдан қолгани кўпчиликка таъсир қилди. Фақат «ит-кучук»дан гап очсангиз чеҳраси ёришади, қолган маҳалда бамисоли гунг-соқов...

Колхоз ҳосилотининг «қиз чиқарди»сида ҳам Овлиёқул ошпаз ўйин-кулги, даранг-дурунглاردан бепарво тарзда ғам-андуҳга ботган кўйи кул титкиларди. Шу аснода биқин тарафида кимнингдир бурун тортаётганини англаб қолди. Бошини кўтариб қараса — Қулмурод қурумсоқ тоғорадай товоқни тутганча тиржайиб турибди.

— Ҳм-м?! — деди ошпазнинг тутуни чиқиб. — Нега оч қолган тозидай думингни ликиллатаяпсан? Эл қатори единг, бўлди-да! Уйга беришга ош йўқ!

Қурумсоқ танглайини тақиллатди.

— Т-т-э! Ошинг керакмас, менга суякдан сол... Кучугимга!

Ошпазнинг ғамдан қорайган юзига олов шуъласи тушгандек бўлди.

— Кучугимга?! Э-э, ҳали ит ҳам боқаяпсанми? Вой, уккағарди улияй! Ўзиям кўппак дейсанми? Баракалла! Қани косангни тутчи... Жўражон, мен сенга айтсам, ит вафо, хотин ҳалиги...

— Биламан, биламан! — қурумсоқ ияк силтаб тамшанди. — Сен суякни иликлисидан сол. Иннайксийин, сал-пал ғўшт-пўшт ҳам ёпишганидан... хўп, мен кетдим.

— Кўппагингга салом айтиб қўй! — ошпазнинг хўрлиги келиб киприклариди ёш йилтиради. — Фурсат бўлса бир кўргани ўтарман, суяк-пуякдан тугунча қилиб...

Тўй тугаб, Овлиёқул ошпаз уйи томон йўл оларкан, хаёли яна Қулмурод қурумсоққа оғди:

— Кесақдан ўт чиқибдида-а?! Шу хасисни ит боқади деб сира-сира ўйламагандим. Ўзиям «кўппак» дейдими?! Бир кўриш керакмиди? Эҳтимол, менинг Олапаримга ўхшар! Ие, қўлимда қўш тугун бўлса, бошқа маҳал деб юраманми... Йўл усти, ҳозир кириб кўриб ўтаман!

Ошпаз шу ниятда остона ҳатларкан, даҳлизда қурумсоқнинг кенжаси Дилмуродга рўбарў келди.

— Отанг уйдами, полвон?

«Полвон» келгувчининг қўлидаги тугунчаларга суқланиб боқаркан, хушнуд оҳангда жавоб берди.

— Бугун байрам эканда-а, ошпаз тоға? Ўтаверинг, отам супада сизни кутиб ўтирибдилар...

Ошпаз ичкарига тўрт-беш одим ошаркан, ғалати «манзара»-га кўзи тушди. Қурумсоқ супада чордона қуриб ўтириб олганча, ҳали ўзи «тўлдириб берган тоғора товоқ»қа энгашган кўйи ҳафсала билан сўнгак кемирарди.

Ошпаз кўзи олма териб атрофга аланглади.

— Ие, итгачи? Қулмурод, кўппагинг қани?!

Қурумсоқ ёғ юқи бармоқларини шилпиллатиб шимаркан, иягини чўзиб кескирди, сўнг кўкрагига нуқиди.

— Мана ит! Қарачи, қайси кўппакдан камман?! Энди жўра хафа бўлиш йўқ. Тирикчилик! Тушундингми? Тирикчилик, бу — тирриқчилик. Сен итингга қанчалик аза очсанг, мен қорним учун шунчалик қайғураман! Эҳ, қўлингга капгир ош тўла қозон устида чарх уриб, пичоғинг ёғ кесаркан, сен бемаза тирикчиликнинг маза-матрисини тушунарымдинг?! Энди ошна, Олапаринг топилгунга қадар сўнгак-суякларни бировга бегона қилмай турасанда-а?!

Ошпазнинг қўлидаги қўш тугун ерга тушди. Шиқирлашига қараганда, афтидан суяк мўл эди...

5. УЧ НУҚТА

Ниҳоят, Қулмурод қурумсоқнинг «супрақоқдиси» Дилмуродни ҳам ҳарбий хизматга оладиган бўлишди. Сафар олдидан ота ўғлини бир четга тортди.

— Аниқладим... анови Самарқанд толвининг нариёғи, водий томонга тушайкансан. Менга қара, тагин яқин жойакан деб, ҳуда-беҳудага хат ёзиб, мениям, энангниям, Элмурод акангниям безовта қилма. Менчи Владивостокдай, дуненинг нариги чеккасида хизмат қилган бўлсам ҳам, ҳалиги... пул-мул сўраб бовангниям-момонгниям кўп гаранг қилмаганман! Тушундингми? Сенам, мендай ота ули бўгин, улим...

— Хўп! — Дилмурод отасига таскин-тасалли бериш учун анчадан буён кўнглида тугиб юрган ниятини ошкор этди. — Энди, пахан, гап шундай! Арқоннинг узун, гапнинг калтаси яхши, деб ўзингиз ўргатгансиз. Ана шу тиллога тенг маслаҳатингиздан келиб чиқиб, мен ҳуда-беҳудага қоғоз қоралаб, кўзимнинг нуруни бекордан-бекорга сарфлаб ётмайман. Хуллас, хат юборганимда конвертнинг ичини очиб секин... қарайсиз...

— Секин-а?! — ҳовлиқиб қолди қурумсоқ. — Хўш, хўш... Конвертнинг ичига бирор нарса солиб а?

— Йўғ-е, — бош чайқади ўғил. — Конвертнинг ичида бир парча қоғоз бўлади, холос. Агар, ўша қоғозда бор-йўғи битта нуқта қўйган бўлсам, демак, димоғим чоғ, вақтим хуш, соғ-саломат юрган чиқаман. Агар нуқта иккита бўлса... Унда солдатчилик ота! Эҳм, пул-мулга зорнққанам деб тушунинглар... Мабодо, ўша бир парча қоғозда учта нуқта бўлса... Билингки, соғлиғим ёмон, аҳволим танг! Дарҳол, акам Элмурод билан сафар жабдуғини тайёрлайсиз. Ҳа, хатимнинг мазмуни шундай бўлишдан момашкани ҳам билдириб қўйинг!

Қурумсоқ кенжаси пухталиқда ўзиниям аро йўлда қолдираётганини сезиб, ичида тан берса-да, аммо ташида қовоқ уйганча, панд-насиҳат беришни лозим топди.

— Бор-йўғи... Нуқта қўяман дейсанми? Ҳим-м, қоғозни исроф қилмаслигинг яхши. Бироқ, сезиб турибман сен боланинг ҳийласини. Хат қилиб ёзсам, биров-миров айниқса, анови «кўз остига олиб қўйганинг» — Беғали ҳамсоянинг қизини қўлига тушиб қолса, чаласаводлигимни билиб қолади деб, хавотирланаялсан! Топдимми? Майли, майли... Ишқилиб, тежамкор бўлгин. Иложи бўлса, нуқтани то хизматинг тутагунча биттадан оширма, хўпми?

Билиб қўй, нуқтанг иккита бўлса «инфаркт», учта қўйсанг «отам-лаб» қолишинг ҳеч гапмас, улим! Эсингдан чиқармайсан-а?!

Дилмурод панжаларини жуфтлаштириб тап-тақир бошига теккизиб «чест» берди.

— Ҳаракат қиламан, ота!

... Ўғил шу тариқа ҳарбийга жўнаб кетди. Қурумсоқнинг эса эндиги туриш-турмуши, ҳовлига кирар-кирмас сўрайдиган сўроғи яккаш шундан иборат бўлди:

— Бувнор, улингдан хат борми?

— Бор!

— Ўқидингми? Хўш, нечта нуқта қўйибди, солдат?

— Битта...

— Баракалла, ота ули! Э-э, хайрият-э!

Хизмат шу тарзда давом этаверди. Аммо кунлардан бир кун... Қулмурод қурумсоқ уйига қайтса аёли остонада кўзёши тўкиб ўтирибди.

— Ҳа-ҳа, тинчликми? — ҳовлиқиб сўради эр. — Нима, яна товуқ-мовуқ йўқолдимми?!

— Э-э... Саллотингиздан хат келди! — ҳиқиллади аёли — Жигит ўлмагур, бу сафар хатида учта нуқта қўйибди!

— Воҳ! — юрагини чангаллади ота. — Яхшилаб қарадингми, ҳеч бўлмаса иккитадир?! Қани ўша матоҳ...

Қурумсоқ хатни хотинидан юлқиб олиб кўз югуртирди: «Ҳмм... Ҳақиқатан бу сафар учта нуқта! Тагин, иккитаси майда, учинчиси эса семиз, йўғонроқ... Оббо, энди нима қилди?! Тезда Элмуродни топиш керак...

...Катта ўғил босиқлик билан солдат укасидан келган «мактуб»ни қуёшга тутиб, сиёчковлик билан айлантириб кўраркан, хуштагини узун қилиб чалди.

— Ваҳима қиласиз-да, ота! Хатда нуқта иккита... Учинчиси қаранг, ана йўғон ёйилиб кетгани сиёҳнинг томгани. Ҳа-ҳа, аниқ биламан. Чунки, укам ручкасининг ранги қолмайверса, тежаш учун силкитиб-силкитиб ёзарди. Шунинг учун...

Қурумсоқнинг кўнгли жойига тушди. Бироқ, қовоқ тумтайиши очилмади. Аламини катта ўғлидан олди.

— Бу уканг одам бўлмади! Мен унга айтгандим... Нуқтани иккита қўйгани пул сўраганида-а, у бемазани?! Ўзим тирноғимнинг кирини сўриб ўтирган бўлсам, нима ҳаққи бор унинг нуқтани иккита қўйишга? Бор, келиннинг ҳалиги, ойлик пулидан оп-

чиқ! Бегонанинг пули кетса, ишқилиб, одамнинг ичи кўп ачимайди... Вой, юрагим-эй!

6. ШИНЕЛ

Терим мавсуми оёқлагач, икки-уч ихтиёрий «соҳловчилар» қаторида Қулмурод қурумсоққа ҳам, туман марказида очилган «олти ойлик механизаторлар тайёрлаш курси»га йўлланма беришди.

Қурумсоқнинг оғзи қулоғида: «Ўқишга олиб бориб, олиб келиш колхоз ҳисобидан, устама-устак, тайёр тушлик, стипендияси ҳам бор дейишаяпти. Ана, курсни битиришгач бошдан-оёқ механизаторлар кийим-бошини ҳам беришмоқчи. Фақат шу, қиш тушиб қолгани кайфиятининг белига тепятиди-да! Чунки, совуқда одам тез очқайди. Уларнинг берадиган таомидан кўнгил тўладими, йўқми?...»

Қурумсоқ ана шундай хаёллар гирдобида сандиқ титкилади. Излаб-излаб, ниҳоят, раҳматли отаси Гулмурод бовадан қолган солдатча шинелни топди. Бошда қулоқчин, оёқда кирза этик кўчага чиқди. Идора ёнида кутиб ўтирган ҳамроҳлари уни бу «форма»да кўриб хоҳолаб кулишганча пичинг отишди.

— Ўҳў, сал кам генерал-ку!

— Тўғри, қани автобуснинг олдига ўтир. Йўлда милиса-пилиса тўхтатса, сени кўриб бир «чест» берсин!

Аммо ҳамроҳларига «ёққан» бу «фасон» эртаси куни сабоққа кирган ўқитувчига ёқинқирамади. Курс талабалари билан танишиш жараёнида, у навбати келганда Қулмурод қурумсоқни ўрнидан турғазиб танбеҳ берди.

— Ким памилянгиз? Ҳм-м, ўртоқ Гулмуродов... Бу қанақа чикин турқи тароват? Манови устингиздаги, отам замонидан қолган шинелни қайнатса, бир бочка ёғ чиқар-ов! Уят, ака... уят! Ёш бола бўлсангиз экан, қулоғингиздан чўзиб... Сизга топшириқ, эртадан бошлаб дурустроқ кийиниб келинг!

Қурумсоқ «дурустроқ» сўзини ҳазм қилолмади. Шериклари берган маслаҳатга кўра шенелни «химчистка»га элтди. «Қабул қилиш бўлими»да ўтирган татар кампир ҳам, худонинг эринмаган бандаси эканми, «матоҳ»ни тарозида торгди. Сўнг афтини буриштириб, бош чайқади.

— Эй, малай! Шинелингни шулай оғирлиги ўн бир кило-ю, йина етти юз грамм чиқа! Ўзи чиқа етти-саккиз кило, қолгани,

значит, масло билан гряз.. Рози бўлсангда, двойной платит этасан. Бўлмаса, шулайнинг ужис... Аппаратимни буза...

Қурумсоқнинг хуши бошидан учди. Шинелини қўлтиқлаб изига қайтди. Кутганидек, эртанги кун сабоғи яна Гулмуродовни турғизишдан бошланди.

— Нега мен айтган топшириқ бажарилмади?! — зуғум қилди ўқитувчи. — Эгни-бошингиз кир десам, қулоғингизга ҳам сув юқмайдиган қўтир одам экансиз-да, ўзиям! Пулингиз бўлмаса айтинг, мен берай...

Шунда умуман ўқитувчи кутмаган воқеа содир бўлди. Қулмурод қурумсоқ қўлини шартта олдинга чўзди:

— Пул керак! Қани беринг... одам бир сўзли бўлиш керак, домудла!

«Домудла» шошиб қолди. Айтган гапига мункир келгуси келмадини ёки «тилимга боғла» қабилдами, қизариб-бўзарганча беихтиёр чўнтак кавлашга тутинди...

... Бироз фурсатдан сўнг, Қулмурод қурумсоқ пиёда, туман марказидан лўкиллаб қишлоғига қайтаркан, тиржайганча ўй суриб кетарди:

— Ўқишни энди елкамни чуқури кўрсин! Ишқилиб, нима бўлгандаям, домудланинг икки ойлик маошини шилиб олдим-ку! Фақирга палов ҳам ош... Берган пулига янги уст-бош сотиб олармишман... Устим ҳали очиқ қолган йўқ. Ёнғоқнинг тагида ҳам ухламаганман! Гулмурод бовадан қолган бу шинелни, ҳали-ку Қулмурод ота, керак бўлса Элмурод-Дилмурод деган уллар ҳам кийиб эскиртиролмайди! Хай, оҳой бола, жон бола! Пул деганинг қўйнимга қўлтиқ, белимга белбоғ, бошимга болиш бола...

БОЗОРТА ҲАШАЙДИ БУ ДУҲЁ...

(Туркум ҳажвиялар)

1. БИР СИҚИМ СЎЗБОШИ

...Устоз ҳажвчилар ёзишга ҳамиртуруш тополмай қолган кезларида, албатта, бозорга... ошиқишаркан.

Алломаи адиб Фафур Фуломни Бешёғоч бозорида бот-бот кўрганлар, бу ҳақда ёзилган ҳикоялар қанчадан-қанча.

Ҳажвчилар сардори Саид Аҳмад домла эса ўз «қаҳрамонлари»ни олдин бозорда, сўнг тушида кўриб, алқисса Дўрмондаги боғида боқарканлар.

Халқ ёзувчиси Неъмат Аминни айтинг. Неча бор унга холироқ жойни «таклиф» қилишди. Аммо ул зот «Фарҳод бозори»дан нари кетишни истамайди. Сабаби сўралди: «Маънавият ва маърифатни аввало, бозордан бошлаш дуруст...» дея лутф қилади.

Яна бир устоз Саъдулла Снёевни олинг. «Даҳрий»ликлари тутиб қолса, яккаш «Бозор кўрмаган йигит» ... асло, йигит эмас дея оёқ тираб оладилар. Айрим, «ғийбат»ларга қараганда Анвар Обиджонни ҳам бозорда «Безгакшамол» чалиб кетгандан бўён, эл орасида машҳури олам бўлиб қолибди.

Шу тарзда аниқ «факт»лардан сўнг хулоса шулки, демак бозор даврида бозори чаққон бўлишни истаган қаламкашлар тез-тез бозорга тушиб туришса, нафақат тўрхалталари, балки қўйин дафтарлари ҳам қаппаярди. Бойси, мол-матохларни мижозларга манзур қилишда бу манзилгоҳдагилардан ҳар қанча ўргансак арийдим.

Шундай қилиб бозор дарвозаси даҳлизидамиз. Чўчимай, остона ҳатлайверинг. Лоақал, тишнинг оқини кўрсатсангиз ҳам сиздан асло «патта» олинмайди. Кулолсангиз кулгиси сизга, савоби эса бизга...

II. «МАНГУ ЖАНГ»

(Диалог)

— Майиз қанча бўлди?

— Ҳеч қанча! Олдин татиб кўринг, ака... Пажалиска!

— Йўқ, раҳмат. Аллергиям бор. Нархини айтинг.

— Нархи арзон... Энди қўл қайтмасин, сухан синмасин...

Мана шу биттагинасини... Шошманг, думчасини олиб... Ана энди «самка» бўлди! Қалай, ширинми? Ёқмаса, пулингиз ўзингизга сийлов...

— Яхши, яхши... Баҳосини айтмайсизми?

— Айтаман... Мабодо чўнтагингизга тўғри келмаса... Ками бор, конечно... Айтаман!

— Хўш-ш, неча пул?

— Ўзи бебаҳо, бироқ сизга почти бепул! Лекин, майиз эмас, мураббо... мисоли мумиё — минг дардга даво! Қани халтани очинг ... Ёки, яна бир кафтгина ейсизми?

— Йўқ, олдин нархини эшитайлик-чи?!

— Нархи сув текин ... Обрўйингизга, мана бу савлатингизга мос келадиган майиз. Қани тортайми?

— Сиз майизфурушми ё масхарабозми? Савлатнинг майизга нима алоқаси бор! Нархини...

— Нима десангиз, ака... Биз рози! Харидор ҳамиша ҳақ. Шу майизгинани еб, эртага яна қўмсаб, қидириб келмасангиз мен беноват! Бўлди энди, очинг тўрвани... Бошланишига ўн киломи, ўттиз кило?

— Уф-ф! Олдин чўнтакка қараб фол очишим керакми, ахир? Килоси неча пул деяпман?

— Мен ҳам арзон деяпман-ку! Тупроқбаҳо, сув текин... Ажойиб хосияти бор, бу меванинг... Лекин, акахон, бунинг учун майизнинг ёнига ёнғоқ қўшиб, майиз билан мағизни иккаласини «бхай-бхай» қилиб қовуштириб, сўнг «сангам» қилиб есангиз...

— Хў-ў, биродар! Мен маъруза эшитгани эмас, майиз олгани келганман. Мана, келингиз тузиб берган «рўйхат»да яна етти-саккиз хил масаллиқ турибди... Сотиш ният борми, ўзи? Нархи...

— Нархи ... ничево! Туриш-тароватингиздан уч-тўрт сўлкавойнинг бетига қарамайдиган марду майдонга ўхшайсиз-да. Яна нархни сўрайсиз. Ҳа, от билан туя бўлармиди... Гўсала бўлар, бўталоқ бўлар... Бўлди, қопни очинг... Тоға!

— Тоға?! Соқолингиз киндикка тушиб, олдин мени «ака» дедингиз, ҳай... Энди «тоға» бўлдикми?! Бу нархини...

— Хў-ў, ука... Тоға нима?! Агар молимнинг нархини тош босадиган қилиб берсангиз, «почча» дейишдан ҳам тилимизга тирсак тошмайди! Билдингиз... Қани, сумкани...

— Йў-ўқ! Шохида юрсангиз, мен керак бўлса баргида... Нархини айтинг?!

— Нархи, арзон... Тўрвани...

— Йўқ, нархи...

III. «ГЎШТ СУЯКСИЗ БЎЛМАС!»

(Манзара)

Қассоблик растаси. Қўлтиғида папка, оҳори тўкилганроқ бўлса-да шляпа кийган киши гўшт илинган чангакка яқинлашади. Халатининг устидан қора лас чопон кийган, қўш белқарс боғлаган қассоб уни кўриб қайроқ-пичоғини четга итқитади. Қўллари икки биқинига артади, сўнг кўксига қўяди.

— Келсинлар, катта... Келсинлар!

— Ҳа, шу озгинагина лаҳм...

— Тушундим. Озгина-ю, созгина... демоқчисиз-да! Қани олдин ўша чучвара сўйдиган қўлларингизни тутиб... Э-э, бу қон юқидан бурунни жийирманг! Кеча сўйган танача сал шўхроқ экан. Бўғзига пичоқни мана шундай тортиб... Қўрқманг, қўрқманг! Мен ҳув, анови Қўзи қассобга ўхшаб шишиб ўлган, ҳаром қотган, тўғри келган... Кечирасиз, катта... Сиз молиядансиз-а?!

— Йўқ, молияданмас. Менга гўшт...

— Ҳозир, ҳозир... Лекинчи, катта, гўшт учун менга келиб тўғри қилибсиз. Мен ҳалиги, айрим... Сизчи, анови Қўзи қассобдан гўшт тугул, чандир ҳам ола кўрманг! Нега дейсизми? Э-э, у қаллоб қўй сўйса, қорнини дам билан дўппайтириш учун, оғзи билан пуфламайди... Беномус, валасапед насоси билан ел уради. Ана кўрдингиз?! Бу лаби жириқни тартибга оладиганлар ҳам бордир... Катта, сиз налогдан-а?!

— Йўғ-е?! Мен...

— Ҳа, майли, майли... Аттанг! Агар налогдан бўлсангиз ана ўша Қўзи қассоб устидан бир бўхча факт тўплагандим-да! Афсус... Сизга сон гўшти, менга ҳеч бўлмаса қайроқ-қундаси тегарди... Сабаби, Қўзи қассоб эмас, қаллоб, шайтонга қариндош! Олибсотар... Ҳа, ҳа... Кулманг. Ибот керакми? Мана свежий факт. Кеча жума бозордан танаси терисига ёпишган ғунажин сотиб олганини ўзим кўрганман. Ўша жониворгинани жума оқшом, шанба кун бўйи соғринига ковуш билан шапатилаб «смиртириб» якшанба бозор бир ярим бараварига сотса бўладими? Икки килогина кунжараси кетсаям одамга алам қилмасди... Катта, сиз, ҳалиги типографияда ишлайсиз-а? Келинг, шу ковуш бардорнинг ковушини тўғрилашга менга ёрдам...

— Йўқ. Мен мухбир эмасман. Менга гўшт...

— Шошманг, катта! Шошманг. Гўшт ҳам бўлади, тўш ҳам... Шошган пишак, кўр туғар, кўр одамгина Қўзи қассобдан гўшт олади. Мен уни, энаси этагини кўтариб, тўғнағич қадаб қўйган маҳалдан бери биламан. Ёшлигида товуқни калгир билан уриб сўярди, бемаза. Энди эса гап бермайди, боди... Мақтанишларига куяйми? «Қўзи эмас, қассобларнинг «қўчқори» эмиш!» Қўчқор-а? Биламиз, бебилиска пул бобовлатаётганини... Катта, сиз органдан-а? Шу бетовфиқнинг тарози тошини бир текширинг... Эгов билан ишқалаб ғозини қочирган. Ҳам тошдан, ҳам

тарозидан, ҳам палладан, ҳам «калла»дан уради... Орган бўлсангиз бундай...

— Йўғ-е, органда-ям ишламайман! Нима танимаяпсизми? Гўштан...

— Танияпман, катта, танияпман! Танитаним учун дардимни дастурхон қиляпманда! Сиз... телеведениядан... Топдимми? Лекинчи, шу Қўзининг башпарасини қоп-қора қилиб... Йўқ деманг... Шу Қўзини гўштини менга майдалаб...

— Оббо, барибир танимадингиз! Наҳотки, эслолмасангиз... Ун йилча олдин шу шаҳардаги институтда ўқиганда, сизникида ижарада турардим. Ҳозир қишлоқда мактабда... Қани эски танишлик ҳурмати, ошга тош босадиган қилиб...

— Ҳм-м... Ошнинг гўшти суякли бўлади-да, иноға! Мен сизни чучвара... Тавба, қассобхонага ҳам папка қўлтиқлаб... Ҳм-м, хайр... хайр... Ҳой, шляпа! Шошма, сен ахир ўшанда икки ойлик квартира ҳақини бермай... Ҳў-ў, Қўзига ўхшамай...

IV. «АЛДАБ БЎПСАН!»

— ...Бойбува, бу нима?

— Бодринг, улим...

— Иби, бундай кичкина! Мен кўксултоним дебман.

— Ҳой, ҳой... Молга тупроқ, эгасига шалалоқми?! Кичкина-я! Мановисини-ку, оғзингизга тиксам, ярми сўланглаб ташқарида қоладиёв...

— Ҳа, энди бу бозор бова! Сиз молянгизни мақтайсиз, мен ерга ураман... Ё, хафа бўлдингизми?

— Хапа бўламанда! Оппоқ соқолим билан ёлғон гапираманми, улим!

— Энди, соқолни аралаштирманг. Соқолни пеш қилсангиз, соқол эчкида ҳам бор. Лекин, бу бодрингизни эчки ҳам емайди... Лекин ёшингизни ҳурмат қилиб, майли, оламан... териб... териб...

— Жў-ўқ... Теришга бермайман! Ай, мендан кетса кетсин. Мони, овириминан олинг-е!

— Ҳой-ҳой... нима қиляпсиз?! Айбимиз шаҳарликми?! Отам айтган мевани пишгани ё қизил ёки сариқ бўлади, деб. Сиз бўлсангиз, нукул кўкмагини... Қани, пишган-пишган, сап-саригидан тортинг! Ҳо-о, алдаб бўлсиз...

У. ЙЎЛИ ТОПИЛДИ

Икки ошна — Салим ва Ҳалим бозорлигини қилишмоқда. Салим сомон тикилган қопдек юм-юмалоқ. Ҳалим эса «ем тегмагандек» озғин ва новча. Салимнинг икки қўлтиғида харид қилинган маҳсулот-масаллиқлар. Ҳалимнинг қўлида эса бор-йўғи бир варақ қоғоз. Салим юз-кўзидан шаррос қуйилаётган терни қийшайганча елкасига артаркан, толиққан товушда деди:

— Қўлингдаги рўйхатга қара-чи... Яна нималар қолибди... Уф-ф!

Ҳалим ярим гижимланган қоғознинг таҳини ёзиб дижжалайди:

— Олма ... олинди. Сабзи ... солинди. Шолғом, турп, кўкат... Демак, ша-а... бўялиб кетибди. Ша-а-ф..

Салим бетоқатланди.

— Шап-шап демай, шафтоли демайсанми, найнов! Қўл толди-ку...

— Шошма... ша-а... Қара, ҳақиқатан шафтоли билан анжир қолибди...

— Анжир билан шафтоли?! Халтада ахир, жой қолмади-ку! Ҳаммол қилиб ўлдираркансан-да мени...

Ҳалим «рўйхат» билан оғзини беркитиб хомуза тортди.

— Бошида келишдик-а? Савдолашим мендан, бозорликни кўтариб юриш сендан... Лекин, яна битта қоғозхалта олсак, қандай қилиб кўтараркансан...

Салим ҳансираганча оғирлигини бир оёғидан иккинчисига солади.

— Шошма... шу, каллага бир фикр келди.

Ҳалим эснаганча қўл силтайди.

— Хўш? Халтанинг биттасини кўтарасан демоқчимисан?! Бекорларнинг бештасига бештош ўйнабсан! Қани юр! Олдин анжир, сўнг шафтоли оламиз.

— Йў-ўқ, — Салим қашингиси келди шекилли, қийшангланча елка учирди. Шу, айтмоқчиман-ки...

Шундай дея Салим мева-чвалар растасига бир муддат тикилиб қолди.

— Шу, айтмоқчиманки... Анжир, шафтоли... деб майда-чуйда қилиб юрамизми! Ундан кейин халтада ҳам жой оз қолган. Ке, шунинг учун биратўласига анжиршафтоли харид қилиб қўя қоламиз! Нима дединг?! Ана, ҳув момода бор экан...

«Халта кўтариш хавфи»дан чўчиб турган Ҳалимга бу тақлиф ҳалимдек ёқдими бармоғини осмонга нуқиди.

— Во-о! Қойил... Қорнинг семиз десам, калланг ҳам қолишмаскан. Ана топқирлик... Ҳам ҳамён тежалади, ҳам халта... Қани кетди жўражон! Иқтисод қилган пулга эса... майли яримта биздан!

VI. БОЗОРБОЙ

Бозорбойни энаси бозор куни, бозорнинг қоқ ўртасида туғиб қўйган дейишади. Бу қанчалик ўтрик ёки рост билмадигу, аммо Бозорбой туриш-турмушини бозорсиз тасаввур ҳам қилолмайди. Ундан чорбозорчилик ҳам, далоллик ҳам, паттачилик ҳам қолмаган. Хуллас, савдонинг савдойиси... Шунданми, танглайи танга билан кўтарилган, дунёда жамияки жонли-жонсиз нарсани пулга чақади.

Айтайлик, унга рўбарў келиб қолдингиз. Таомилга кўра сўрасасиз.

— Аҳволлар қалай?

Бозорбойнинг жавоби тайёр.

— Э-э, савдонинг мазаси йўқ! Шунинг учун ёғжимланган сўлкавойдай...

Бозорбойдан вақтни сўраб кўринг-чи:

— Соат неччи бўлди?

Бозорбой билагига кўз ташлаганча жавобни қотиради.

— Тўрт манат... Аммо ёғгирма тангаси кам!

Баъзан унинг қитиқ парига ҳам тегишамиз.

— Озиб қолибсизми Бозоркул? Тўрт-беш йил олдин бирам бар-васта, дўрсиллабгина юрардингиз?!

Бозорбой қўл силтайди.

— Ҳа, энди... Ёшлик сўм-купондай ўтди-кетди-да!

Кимдир унинг юриш-туриши билан қизиқади.

— А, бу бозорга нимада келиб, нимада кетаяпсиз?

Бозорбой кўкрак керади.

— Ҳа, энди... Шу обрўга «олти сўмлик» ярашмас. Шунинг учун «ўн сўмлик»да гириллаб бориб, гириллаб келаяпмиз.

Кимдир яна суҳбатни чўғлантирмоқчи бўлади.

— Бозорбой, ҳамсоянгиизнинг тўйида бир кўриндингиз-у, ғойиб бўлдингиз? Ёқмадими?

Бозорбой афтини бужмайтиради.

— Ёқмади! Бир тангага қиммат тўй бўлди. Яна ярим соат ўтирсам ўйинчи қиз бор пулимни шилиб оларди.

Бозорбойга таъна тошини отадиганлар ҳам топилиб қолади.

— Бозорда жой талашиб Салим сабзифуруш билан тепишиб қолибсизми? Ахир у сизга қариндош...

Бозорбой бошини мағрур кўтарди.

— Қариндошлиги менга капейка!

Яқинда Бозорбой бозорнинг ўртасида ўзидан икки баробар келадиган қопни кўтараётганда, кўз олди қоронғилашиб йиқилиб қолибди. Ёнида турганлар сув пуркашиб, у ёқ-бу ёғини уқалашгач, Бозорбой оҳиста кўзини очибди.

— Бозорбой бетобмисиз?

Бозорбой бошини кўтаролмасдан, кўкрагини чангалларкан, синиқ илжайибди.

— Ҳа, шу... Долларимизнинг курси ўзгариб туради. Ишқилиб, бир кун қалбаки чиқмаса бўлди...

VII. СОДДА

(Бозорда эшитилган латифа)

Бир даштлик дўлвор илк маротаба шаҳарга тушибди. Болаларнинг «буюртмаси» — ширатор олиш учун бозор оралабди. Бозорнинг кунда-шундаларидан бири унинг соддалигини сезиб қолиб, алмисоқдан қолган майиз-данагини мақтаб-мақтаб унга пуллабди. Даштлик харидидан кўнгли сув ичганча қишлоғига қайтибди. Даҳлизидан ҳатлаган кўйи, болаларини хурсанд қилиш учун, хуржундан икки ҳовуч майизни олганча кигиз устига сочиб юборибди.

— Мони... Бир шуйтиб жиб, мазза қилинглар!

Майиз эски эмасми, ҳовучга илашиб чиққан қумурсқалар кигиз бўйлаб югуриб қолишибди. Даштлик дўлвор бироз ҳайрон бўлиб қараб қолгач, сўнг соддаи-сиполик билан дебди:

— Ҳай, баччагиналар! Майизни олдин журиб кетаётганини жёнглар, иннайкейин жотганини жейсизлар!

VIII. БОЗОРИЙ «БАЁТ»ЛАР

— Кеб қолинг, об қолинг! Сотаман-у кетаман. Яккабоғнинг якка боғида битган ялтироқ олма. Кўрмай ўтиб кетиб, мазасидан қуп-қуруқ қолма. Тишлаб-тишлаб кўргин, айтасан, оҳ-оҳ-асал-

ма, болма?! Чўнтакда бўлмаса мулла-жиринг, йўлингдан қолма... Ҳой, момо... Бунда келинг, олмасангиз ҳам еб кўринг. Ичингизни муздек қилади, ўзингизни қиздек қилади...

* * *

— Бодом, бодо-о-о-м! Бети чинни тобоқ, кўзи бодом қабоқ қизлар учун бодом. Семизни пишнатадиган, озғинни кишнатадиган бодом. Қаймоқ, пишлоқ, сариёғнинг пули ёнга қолади. Майманоқнинг мойга тўла бодоми. Ширини тилга дори, аччиғи «давления»нинг кори. Ҳей, бўламан десангиз одам, еб туринг тез-тез бодом!

* * *

— Анорни кўринг, анорни! Очмай туринг ҳали қопу қанорни. Меваларнинг момоси шу. Спирт қўшсанг шарбати — «Шаҳри-сабзнинг шароби»дан зўр. Фойдангни билмасанг, ўзингдан кўр. Увайсийни шоир қилган ҳам шу анор, Зухраҳоннинг ошиғини Тоҳир қилган ҳам шу анор. Ҳой, анови, тоғамнинг бетининг қизиқлиғи ҳам шу анордан, манови холамининг кўзини сузуклиғи ҳам шу анордан, кўнгилни айламанг хор, бўлсин десангиз баҳор, қопчиқни шайламанг тор, тоға... еб кетинг анор!

* * *

— Товуқ! Ола товуқ, қора товуқ... Кинначилар қидириб юрган кулранг товуқ. Хўрознинг дийдорига тўймаган товуқ. Етти етимчага стов бўлган товуқ. Калхатнинг чанғалидан, олапарнинг ошқозонидан омон қолган товуқ. Тўғри келса, какиллаб ўйнаб берадиган товуқ, ўғри келса қақиллаб уйғотадиган товуқ. Дон бермасангиз бўтанагини тутадиган, кўнгилни олсангиз, кунига иккитадан туғадиган товуқ. Тухуми тош босадиган, гўшти-ни ошга босадиган товуқ. Етти хазина, кетди хазина! Ҳо, ошно... Олмайсизми товуқ? Айтдима, рангингиз бунча совуқ!...

БОЛАЛИГИМ-ЮШШОЛИГИМ

(Туркум)

Муаллифдан

Умр — тутқич бермас тулпор. Елдирим мисол славеради. Соат капгирига тош осиб қўйинг ҳам барибир вақт сониялари олға қараб чопаверади.

Умр дақиқаларини ортга қайтаришининг фақатгина бир «йўли» бор. У ҳам бўлса, айтайлик, кўз юмганча хаёлнинг парқув булутларида чордана қуриб, болалик дамларни тамшаниб-тамшаниб эслаш... Аммо шундай дейсиз-у, бозор даврида ҳам-манинг ташвиши бошидан ошиб-тошган, ҳатто хаёл суришга ҳам фурсат тополмайсан киши. Унда болалар билан суҳбат қилиб туринг, уларнинг гап-сўзларига қулоқ осинг, лоақал, ўз фарзандларингизнинг кундалик ташвишлари билан қизиқинг. Шунда табиийки, болалик беихтиёр қалбингизга қайтадан ташриф буюради.

Айтайлик, ишдан ҳориб қайтдингиз. Ҳали даҳлиз ҳатлама-сингиздан аёлингиз икки яшар ўғилчангиз устидан «шикоят» қилишга тутинади:

— Ана арзандангизга қаранг! Бугун яна иштонини ҳўл қилибди... Буям майли, боғча опасини «Ҳе, энангни!» деб сўкиб қочибди!

Бу «хабар»дан хафа бўлиш ўрнига, хурсанд бўлганча кўкрак керасиз.

— Ҳа, энди ота ўғилда! Менам болалигимда ўзимдан катталарни авра-астарини ағдариб сўкардим. Ҳей, хотин... Буничи сен эмас, ўзим туққанман!

Шунда табиийки, аёлингиз ҳам бўш келмайди.

— Кўп мақтаманг шу камшигингизни... Қизалоғим ҳам ўғлингиздан кам эмас. Ана, ҳали мактаб борганча, йўғ-у, аммо балодай «Ламбада» билан «Мадонна»нинг фарқига боради... Буёғини сўрасангиз, кеча байрамга олиб берган «Қора шаҳзода»нгизга ҳам аллақачон, эга чиқиб ўтирибди!

Шундай, болали уй-бозор. Қолаверса, қўнғиз ҳам боласини «оппоғим» дея суярган. Не ажабки, болаларнинг катталарга тақлидан ҳатти-ҳаракатлари, гап-сўзлари, қилиқлари, ҳатто, бозор «қилғилиқлари» беихтиёр кишида қувноқлик уйғотиши, кай-

фиятингизни кўтариши табиий ҳол. Камина кўп йиллар мобайнида турли хил ёшдаги кичкинтойларнинг дилқувнатар гап-сўзларини қўйин дафтаримга қайд этиб қўйган эканман, мана фурсат етиб, «Кулги кун» шарофати билан сизларга инъом этмоқчиман. Мақсад бир ҳовучгина бўлса-да, катталарга қувноқлик бағишлаш. Зеро, бу оламда болаликнинг бокира кулгисидан тотлироқ неъматнинг ўзи бўлмаса керак...

1. «ҚЎШИҚЧИ»

«Қарши-Китоб» поездида икки-уч нотаниш йўловчилар ҳамроҳлигида кетиб борардим. Кун лоҳас қиладиган даражада иссиқ бўлганлигиданми ёхуд бир-биримизга бегоналик боисими суҳбатимиз унча қовушмасди. Иш сабабданми бироз ўтгач, ҳаммамиз беихтиёр «мудрай» бошладик. Навбатдаги бекатдан яна янги йўловчилар чиқишди. Улар якки нафар эди. Ўттиз ёшлар чамасидаги зиёлинамо киши, беш-олти ёшлик болакайнинг қўлидан етаклаб олганди. Йўл таомилига кўра бош ирғаб саломлашиб, ўрин ажратиш учун сал сурилишган бўлди. Поезд оғир «уф» тортгандек оҳиста қўзғалди. Яна эснаш, яна мудраш, карахтлик... Бироз фурсат ўтди. Болакай «сукунат»ни ҳам қилолмادими, ҳаммамизга бирма-бир разм солиб чипқач, тўсатдан тилга кирди:

— Амакилар! Сизларга қўшиқ айтиб берайми? Зўр... блатнойларидан бор!

Ҳаммамизга жон кирди. Бараварига болага тикилдик.

— Қани... Эшитайлик! Шералиданми ёки Ортиқданми?

Бола киноямизни сезмаган қўйи ўрнидан енгил қўзғалди. Зиёлинамо киши эса қизаринқираганча изоҳ берган бўлди.

— Ҳа-а, бизди ўғилча қўшиқни қойил қилади! Эркада... «Эрка ўғилча» пинагини бузмасдан отасининг ён чўнтагидан тароғини олиб, тупуги билан ҳўллаганча сочини таради. Сўнг буклама стол устидаги чой қошиқни оғзига «сигарет» қилиб тишлади, ниҳоят қорнига шапатилаганча қўшиғини бошлади.

— Қўлимда тароғи,
Оғзимда сигара.
Чўнтагимда семичка
Иди сюда девочка!

Болакай охирги жумлани бармоғини «илгак» қилганча, ўзи томон кимнидир имлаб, шундай муқом қилиб айтдики, ҳаммамиз беихтиёр кулиб юбордик. Қаҳқаҳа орасида кимдир луқма ташлади:

— «Бог аро»ни-ям биласанми?

Бола танглайини тақиллатди.

— Т-э! Биздики, эстрадный...

Шундай дея у отасига ўтирилганча «Янгисини бошлади».

— Дада, бодиринг

Хотин обберинг!

Қанақасидан?

«Стилчаси»дан...

Бу сафар кулиш қаторида чапак чалишга ҳам мажбур бўлдик. Бундан илҳомландими, «артист» таъзим қилганча, ўзининг навбатдаги «номери»ни эълон қилди.

— Энди амакиларнинг талабларига биноан... Азим бахши куйлайди!

Шундай дея болакай қўлларини бирпасда «Дўмбирага» мослаштирди.

— Хе-ей... Хе-ей... Ха-а... Хе-ей!

Қуччи қиз-ай, қуччи қиз,

Сўзингай бунча чуччи қиз?

Бировларга-йй, билдирмай

Бера қолгин, муччи қиз...

Ҳей-й, Ҳей-й... Ха-а... Говмишим-а!

Кулги зарбидан купе ларзага келди. Энди ҳамроҳлар ўртасидаги сиполик соқит бўлган, мудроқ босган қовоқларнинг тархи ёзилган, қизгин гурунг чўғ олганди...

2. «ШАҲАРЛИК»

Қамашилик Болта бованикига Тошкентдек шаҳри-азимда турадиган ўғли, келини ва олти яшарли Марат деган набираси меҳмон бўлиб келишди. Отанинг оғзи қулоғида. «Мағзидан данаги» дегандек набирасини қўйнидан чиқаргиси келмайди. Набира эса ўт-олов. Шаҳарликларга хос маҳмадона. Коптокдек сакрагани-

сақраган. Бир зумда эшик қолиб, тешикдан чорбоққа қараб югуради. Ҳаял ўтмай, уст-боши чанг, юз-қўли тирналган кўйи инқиллаганча туғилганига икки кун бўлган улоқчани кўтариб келади.

— Оппоқ дада... Э-э, бова! Манови эчкича ҳой, анатда, девор тагида бир ўзлари қўрқиб ўтирвотдилар... Мана кўтариб кевобман!

Бова соқолини силкиллади мириқиб кулади.

— Ҳа, шаҳарлик боди болама! Бу эчкича эмас, улоқ. Иннай-кейин, улоқ қўрққан эмас, сояда салқинлаб ётган. Бўлди... Энди кўп чопма, чарчаб қоласан... Ҳозирчи, қўй сўямиз!

Марат кафтига-кафтини қўйиб қийқиради.

— Ур-ре! Қўй сўямиз! Пих-х қилиб-а?!

— Қўй сўйишдан қўрқмайсанми, улим?!

Марат чўзиб ҳуштак чалди.

— Нима девоссиз... Мана шунақа «ужас» кассеталар борки, аям қирқсалар ҳам, қурайман.

Болта бова бостирма тагидан совлиқни етаклаб чиқаркан, Марат болаларга хос тарзда қизиқсинди.

— Бова, қўйни нимага ўзи сўйвобмиза?!

Болта бова дастлаб унга: «Набираси ва унинг ота-онаси азиз меҳмонлар эканини, кечкурун уларни қўргани ҳамсоялар чиқиш-лигини, шу боис зиёфат учун жонлиқ сўйиш зарурлигини» обдан тушунтирмоқчи бўлди. Бироқ, бованинг ҳам болалиги тутдими, ёхуд шаҳарлик набирасига хос гап айтмоқчи бўлдими, хуллас, фикрини шундай тушунтирди.

— Энди, мен сенга айтсам, набирам бу қўй кўп бақироқ!

«Ба-а, ба-а»лаб бақириб кечаси сени ухлатгани қўймайди. Ана шунинг учун сўямизда, улим! Тушундингми?

Марат «тушундим!» дея энди бошини лиқиллатаётган эдики, шу аснода оғилхона томондан ҳангининг ҳанграгани эшитилди.

Набира кафтига-кафтини урганча қийқирди.

— Ур-ре! Эшак ҳам бақирвотди... Бова, униям сўямиз-а?!

3. «ОҒРИҚ»

Уч яшар Бобур кўчадан йиғлаб уйига кирди. Жўжасини калхатдан ҳимоя қилмоқчи бўлгандек онаси дарҳол унга пешвоз югурди.

— Ҳа-а, қўзичоғим... Ким урди?!

— Анови... анови... — ҳиқиллади Бобур. — Акам Бахи билан «уруш-уруш» ўйнагандик калламдан тортди. Иннайкейин, сочим оғриди...

4. «АЛДАШ»

Хонада ёлғиз китоб ўқиб ўтирардим. Беш яшар қизалоғим Нодира боғчадан қайтгач, менга бироз тикилиб қолди. Индамай мутулаа қилавердим. Нодира келиб енгимга оҳиста туртди.

— Нима қилаяпсиз, дада?

— Кўрмаяпсанми, китоб ўқияпман.

Қизимнинг лаблари чўччайди.

— Ҳо-о, алдаяпсиз-а?!

— Нега алдар эканман. Мана кўлимда китоб, ўқияпман-ку!

Нодира кўли билан пўписа қилди.

— Алдаяпсиз! Нега китоб ўқиётган бўлсангиз, унда оғзингиз қимирлаб, овозингиз чиқмаяпти?!

5. СУҒОРДИ

Салқин тушгач ҳозиргина экилган помидор ниҳолларини суғоришга тутиндим. Шу пайт тўрт яшар Анварбек келиб ёнимга тиззаланди.

— Дада, сув ичиб олай...

— Бор, ана ошхонага... Менга халақит қилма, суғораяпман. Анварбек қизиксинди.

— Нима учун суғоряпсиз? Суғормаса нима қилади?

Иссиқдан сўлий бошлаган ниҳол баргини унга кўрсатдим.

— Суғормаса, мана қара... Ана шундай шалпайиб қолади...

Анвар индамай нари кетди. Юмушни тугатиб, кўлимни чайиш учун ошхона томон ўтдим. Қарасам, ўғлим бир ҳафталик кучук боласини устига сархумда сув қуйиб ўтирибди.

— Нима қилаяпсан, ҳой?

Анвар кучукваччанинг узун қулоқларини кўтариб кўрсатди.

— Сув қуймасам... Қаранг қулоқлари сўлиб, шалпайиб қолибди!

6. БАҚАЛОҚ

Ботиржон ёшига нисбатан жуда семиз. Юрса гўёки, копток юмалаб кетаётганга ўхшайди. Шу боисми, ҳамма уни «Ҳой, бақалоқ!» деб чақиради. Бақалоқнинг эса парвойифалак. Дастурхон ёзилди дегунча, укасининг кўзини шамғалат қилиб, ёғ суртилган нонини «туя қилиш» пайига тушади. Мактабда ҳам сабоқ пайтида папкасидан «адашиб» китоб-дафтар ўрнига, бирор-бир сгулик «чиқиб келади».

Ёз маҳали Ботиржон ишком тағидаги сўрида, бир қўлида чивин ҳайдагич — «шап-шап», иккинчи қўлида пичоқ, уст-боши ширага тўла, ёлғиз ҳолда ёстикдек катталикидаги қовунни тушириб ўтирарди.

Эшикдан кириб келган тоғаси шаҳарлик талаба йигит жиянига бироз қараб тургач, сўнг олдига келиб оҳиста томоқ қирди.

— Бақалоқжон! Менга қара... Сен ҳам ҳеч физкултура-мизкултура билан шуғуллансанг бўлмайдимиз? А?!

Ботиржон лунжидагини бир амаллаб ютгач, кўзларини очганча, қўлидаги «шап-шап»ни ҳавода силкитди.

— Мони тоға... Пяскултура қилиб, чивин ўлдираяпман-ку!

7. «АДАШМА!»

Журналист ва шоир Қаюм Раҳимнинг эндигина аттак-чечак қиладиган набираси Шоҳруҳ — жония-дили. Ҳатто, тушлик маҳалида ҳам «Жигули»сида гир этиб келиб, бирров кўриб кетмаса кўнгли жойига тушмайди. Меҳри шу даражадаки, шеърларининг энг ширинини шу набирасига атаган, ҳатто, суратини ҳам «Камолот»нинг илк нишона сониди бостирган.

Қаюм Раҳим остона ҳатламасданоқ, бўсағада уни Шоҳруҳ оғзидан сўлакай оққанча қарши олади. (Чунки, бобосининг чўнтагида доимо набирасига аталган ширинлик бўлади-да!)

Қаюм Раҳим даҳлизда тик турганча қучоғини кенг очиб ҳайқиради.

— Болажон!

Шоҳруҳ ҳам ўз навбатида дўмбоқ қўлчаларини кенг ёзиб унга талпинади.

— Бобожон!

Ана шу тарздаги «Болажон» ва «Бобожон»лар қарийб олти-етти ой такрорланди. Кунларнинг бирида Қаюм Раҳим қулоччини кенг ёзаркан, набирасини атайин «удум»ни бузганча чақирди.

— Бобожон!

Шоҳруҳ чопқиллаб келаётган кўйи таққа тўхтади. Бироз фикр қилиб олгач, бобосига қарата бармоғини бигиз қилди.

— Адашма! Мен — Болажон. Сен — Боважон!..

8. ШОИРНИНГ ҚИЗИ

Шоир Холмамат Ҳасаннинг қизи Маҳзуна ниҳоятда бийрон. Устига-устак «Қонида борми» ўзича шеър ҳам тўқийди. «Ўрис забони»даги боғчага қатнаётганда табиийки, Маҳзунанинг шеърлари ҳам ўрисча янграрди.

— *Лисая башка
Дай, пирожка.
Пирожка горячая
Пять копеек сдачая!*

Дадаси бозордан ширинлик олиб келиб қолса, унга ҳам албатта, шеър тўқиларди.

— *Менинг дадам дайис (раис демоқчи — М.О.),
Обкелади, майиз.
Обкелмаса майиз,
Ну, погоди... Заяц!*

Ёши бироз улғайгач, Маҳзунани ёзги таътилда қишлоққа юборишди. Шоирнинг боласи эмасми, «ҳаётга синчковлик билан боққан» қизалоқ қишлоқда кўрган-эшитганлари таъсирида соф ўзбекона шеър тўқиб қайтди.

— *Эй, она!
Мақтабимиз молхона
Ўқитувчимиз — «подачи»
Биз ўқиймиз — «аълочи»!*

9. СИГИРНИ ҲАЙДАШ ЙЎЛИ

Қувончбекнинг ота-онаси аслида қишлоқдан бўлишса-да, ўзи тақдир тақозоси билан шаҳарда туғилган. Аксарият тенгқурлари қатори кўпқаватли «дом»да туради. Дарахтлардан микроту-

манда ўсадиган акацияни, қушлардан, одамлардан қўлам чўчи-майдиган ҳаккани, паррандадан эса биринчи қават ертўласида қўшни кампир боқадиган товуқ-хўрозларнинггина билади. Қувончбек бироз катта бўлганда Абдулла амакиси уни қишлоққа олиб кетди.

...Эрталаб Қувончбек ярим пиёла қаймоқни энди тушириб бўлгандики, амакиси боғ томондан каттаков говмиш сигирни ҳайдаб келиб қолди. Бола бурма шохли, думининг учи сочвоқли бу махлуққа ярим ҳадик, ярим ҳайратда тикилиб қолди. Унинг қизиқсинганини сезгандек амакиси жиянининг қўлига хивич тут-қазди.

— Қани, ҳой шаҳарлик! Молни подага ҳайдачи! Қани, нима деб ҳайдаш керак?

«Шаҳарлик» анчагача ўйланиб турди, сўнг товуқ-хўроз боқадиган қўшни кампир едига тушдимиз, сигирга қараб қўл силтади.

— Кишт... Кишт-э!

10. САБАБИНИ БИЛДИ

Оқшом маҳали оила аъзолари жам бўлишиб телевизорда «Ҳайвонот олами»ни кўришарди. Экранда фил тасвири пайдо бўлди. Шу аснода эшиттиришни олиб борувчи изох бера бошлади.

— Фил — дунёдаги энг йирик жониворлардан. Гавдасига ва ёшига қараб улар ўта хўра бўлишади. Масалан, ўрта яшар бир фил кунига 50 килограммгача озуқа ейди. Умуман олганда ҳайвонларнинг организми ҳажмига қараб...

Шу жойга етганда олти ёшли Олмосбек чуқур хўрсинди.

— Ҳм-м... Ана энди билдим!

— Нимани билдинг? — дастурхон атрофида ўтирган катталар бир оғиздан ундан қизиқиб сўраша бошлашди. — Айт-чи, нимани билдинг?

Олмосбек ўрнидан туриб лунжини шиширганча, қулочини кенг ёйди.

— Боғча опамлар мана мунноқ семизлар! Ошпаз хола ҳам зўрға пишиллаб юрадилар... Ўшани-чун, ўзлари кўп еб қўйишганидан, бизга овқатни оз-озгинадан беришар эканда! Энди билдим...

ШАЙҲОҶИ ШОҶИРЛАРИ

ёхуд

ТОВАЛАМАЧИЛИКНИНГ ТОВАЛАНИШЛАРИ

МУҚАДДИМА ЁРНИДА

*Алданишдан сақланинг! Сақланинг!
Нажмиддин Ал-Кубро*

Кундузи кўзойнак, кечаси қўшчиरोқда қидирсангиз ҳам бирор-бир лугат ёхуд «энциклопедия»дан, имоним комилки, «Товламачи» атамасининг тузук-қуруқ, тўлақонлироқ маъносини қидириб топа олмайсиз. Яхшиси, бундай кезде кўпчиликнинг фикрига таянган маъқул. Айтмоқчи бўлганим бирор-бир «касби»га таъриф тавсиф беришга ҳалқимизнинг ўзи устаси фаранг. Мисол тариқасида оласак, «Кисавур» дейилганда «кисса» тили чўнтакни «урувчи» тушунтиради. «Фирибгар» дегани фириб берувчи, «Олғир» — «Ол!» деса ола қопни олиб жўновчи ва ҳоказо, ва ҳоказо...

Шу мазмуя-моҳиятдан келиб чиқилса: товламачи! Қаранг, қандай топиб айтилган ташбеҳ! Демак, «товламачи» атамасининг негизида «товлаш», «товланиш» ётади. Кенгроқ таъриф берилса-чи? Унда «товламачи» дейилганда — буқала мундек турфа тусга кира олувчи, илондек алдаб-авровчи, ўргимчақдек тўр ташловчи, булбулдек хониш қилиб кўнгил овловчи, аввал бошда қўзичоқдек ювош, ишпи биттач тутқич бермас елдирымдек бевош... нусха тушунилиши лозим!

Товламачилик қачон, қай замонда ва қандай шаронгда пайдо бўлган?! Бизнингча инсон зоти пайдо бўлибдики ён-теграсида товламачи, фирибгар, олғир... нусхалар ёнма-ён одим ташлаб келишмоқда. Бунга ажабланмаслик керак. Чунки, тан олайлик, улар ҳам ахир «бегона» эмас — башар наслидан! Фақат, шакл-шамойиллари ташқи кўринишдан инсонга ўхшашса-да, аслида вужудларидаги виждонни жигилдон эгаллаганлиги боис,

уларга «Шайтон шотирлари» дея ном берса ҳам бўлар... Чунки, ривоятларга таяниб иш кўрадиган бўлсак, инсон пайдо бўлган илк паллада унинг виждонини жигилдонга алмаштирган ва жаннатдан ҳайдалишига сабабчи бу — шайтон ланидир.

Шундай қилиб сизга тақдим этмоқчи бўлган «лавҳалар»имиз товламачи, фирибгар, олғирлар... ҳақида. Хўш, ушбу қораламаларни қоралашдан мақсад нима? Мақсад шундан иборатки, бугунги янги давр, янгича эҳтиёж, илгариги эски тузумда «енгил-елпи яшашга» кўниккан айрим тоифаларни анча беҳаловат ва бесаранжом қилиб қўйди. Шу боис, ўзларини қабоҳат гирдобига ташлаб бўлса-да, сиз-у бизнинг пешона теримиз эвазига топган ризқу рўзимизни, насибамизни товламачилик йўли билан «туя қилишга» бел боғлаганлар сони кейинги фурсатларда анча кўпайиб қолгандек...

Бирор-бир хонадонда ит пайдо бўлса, дарвозада «Эҳтиёт бўлинг, қопагон кучук!» деган битик битилиб огоҳлантирилиши, табиий. Каминанинг мақсад ва матлаби ҳам бир муддатга сизни ҳушёр торттириш: «Эҳтиёт бўлинг — Товламачи!»...

P.S. Ҳукмингизга ҳавола қилинаётган «ҳикоятлар» уйдирма эмас, ҳаётда кўрган, билган ва эшитган воқеалардир. Ўқимиш-лилигини ошириш учун, қайта ишланиб, пардозланиб, бирозгина ҳажв бўёгидан жило берилди, холос...

ЧУВ ТУШДИ

Милиция майори Мўмин Мейлис оҳори тўкилганроқ «Волга»сини шаҳарнинг шоҳ кўчасидан бир маромда ҳайдаб борарди. Ўз-ўзича мингирлаб хиргойи қилишидан унинг кайфияти яхшилиги яққол сезилиб турарди. Дарҳақиқат, нега ахир хурсанд бўлмасин. У бошлиқ «оператив гуруҳ»нинг қарийб икки ойлик чеккан азоб-ташвишлари бесамар кетмади. «Қидирувда бўлган», жами ўн уч кишилиқ катта жиноий гуруҳ ниҳоят фош этилди. Ички ишлар бўлимининг куни кеча бўлиб ўтган йнгилишида эса, бўлим бошлиғи, милиция полковниги Пардабоев майорга мукофот топшираркан, ўз миннатдорчилигини шундай изҳор этди:

— Барчангиз, айниқса, ёш ички ишлар ходимларини Мўмин Мейлиевичдан ўрناق олишга чақираман. Бу ҳамкасбимиз, айтиш лозимки қўрқмас, жасур, милиция хизматига жонини фидо

этадиган ёвкур ходимларимиздан. Ўтган йигирма йил мобайнида Мўминжон очган жиноятларнинг ўзи катта бир китоб бўлгудек. Ҳа-ҳа... Унда арслон юраги, қирғий қараши, бургут чангали бор. Мўмин Мейлиевдан шу боис, унинг назаридан қочиб қутуламан деган қонунбузар, жиноятчилар чучварани хом санашди... Баракалла, майор!

Бу ҳар қандай қалбга сариефдек ёқадиган сўзлар ҳали ҳамир учидан патир экан. Ўша кун, иш ниҳоясида бошлиқ уни яна бир бор йўқлатди. Кабинетига таклиф қилиб, бир пиёла қуюқ қаҳва билан сийларкан, синовчан ва муғомбирона тарзда кулимсиради.

— Хўш-ш, ўртоқ милиция майори... Тиланг тилагингизни деса, барибир миқ этмайсиз. Ана шу камтарлигингизни биламан. Аммо дардингиздан ҳам хабардорман. Уч йилдан буён «отпус-ка»сиз «отчуп»сиз, дам олиш кунисиз жонни жабборга бериб ишлаб келаяпсиз! Бунинг учун раҳмат! Лекин ҳар замонда «давления» безовта қиларкан, ўғилчани уйлантириш тўйи ҳам бир йилдан бери сурилиб келаятган экан-а?! Эътироз билдирманг. Биз бошлиқлар қўл остидагиларимизнинг дарди қаерда, қитиғи қаерда ҳаммасини яхши биламиз! Бугун менинг ҳам кайфиятим аъло. Шунинг учун ийиб турганимда, раҳмдиллигимдан унумли фойдаланиб қолинг. Хуллас, мана... Сизга икки ойлик отпускаи, икки ойлик «оклад», мукофот пули бериш ҳақидаги буйруққа имзо чекдим!

Бу тарздаги хушxabар-муждадан, тўғрироғи сийловдан Мўмин Мейлиев табиийки хурсанд бўлди. Хотини Хадичахон эса қувончдан гул-гул яшнаб кетди.

— Бошлиққа қойилман, дардимни қаердан билди, дейсизми? Оббо, хўжайин-э! Менга қойил қолинг... Ҳаммасига хотинингиз сабабчи! Ҳайрон бўлманг, туғилган кунингиз ёдингиздами? Ҳа, яшанг, ўшанда бошлигингиз хотинлари билан келганди-а? Бундай имкониятдан фойдаланиб қолмаган номард, дедиму, янгапошшани секин четга тортиб, роса дил дардимни у кишига дастурхон қилиб ёздим. Ана шунақа, сиз эраклар хотинларнинг куч-қудратини қаердан ҳам биласизлар! Янгапошша эрининг қулоғига гапларимни қўрғошиндек қуйгандирки, мана ниҳоят елкангизга офтоб тегиб, отпускаиға чиқибсиз. Хўш-ш, хўжайинжон, тўйга энди қавму қариндошларни айтаверайми?!

Мўмин Мейлиев хотинига қойил қолиб илжайди. Сўнг табас-сумининг тахини бузмасдан бош чайқади.

— Яна бироз шошмай турасан! Олдин, анови эски мошинни устага кўрсатиб яхшилаб тузатиш керак. Тўйда у ёқ-бу ёққа «чоптириш»га асқотади. Сўнг иккаламиз бир ўн-ўн беш кун «Соҳил» санаториясида давленини дам олдириб келайлик. Ана ундан кейин қарабсанки, гижбада-баданг тўйда!

Хотинга эрининг феъл-атвори маълум бўлганлиги боис, гап қайтариб ўтиришни лозим топмади.

Мана энди, шу тобда Мўмин Мейлиев ниятининг дастлабки-сини амалга ошириш учун «Волга»сини оҳиста ҳайдаб устани-кига бораётти. «Мошин ремонт» тугаса, насиб этса, икки-уч кундан сўнг санаторияга...

Мўмин Мейлиев хаёл билан бўлиб, тўсатдан машинаси рўбарўсига чолиб чиққан кимсани пайқамай қолди. Яхшиям, секин келаётган экан... Фийқиллатиб тормоз берганча, базўр машинани четга буриб тўхтатди. Манглайига бодраб чиққан муздек тер доналарини сидирди. Шундан сўнг «қоидабузар»нинг танобини тортиб қўйиш учун жаҳл билан оёғини кабинадан чиқазаётганди, кимнингдир юракни хазин торттирувчи шикаста ва мунгли овозидан ҳушёр тортди.

— Акажон! Мени худо уриб қўйди... Сизни безовта қилдим. Лекин, аҳволимга ҳозир...

Мўмин Мейлиев бошини оҳиста кўтарди. Қаршисида чақмоқдек кийинган — костюм-шим, ёқаси қотирма оқ кўйлак, нўхатгуллик галстук, қўлида «дипломат» — жомадонча, ўттиз ёшлар чамасидаги рангпаргина йигит сочлари тўзғиган, кўз жияклари қизарган, киприкларида нам ялтираган кўйи жавдираб турарди. У портфелини ерга қўйиб, икки қўлини кўксига қўйди:

— Акажон, минг бор узр! Мени кечиринг... Эс-ҳушим жойида эмас. Ярим соат бурун хабар беришди. Якка-ю ёлғиз жигаримни мошина уриб кетибди! Вой, укам, вой, жигарим!! Энди беш боланг нима қилади-а? Вой, оғам-а... Жон ака! Болаларингизнинг роҳатини кўринг, шуларнинг бахтига соғ-саломат юринг... Энди бир холис хизмат қилинг. Мени шундай травматология баннисасигача элтиб қўйинг. Оғзингизга сиққанини оласиз. Жон, ака... Укагинамнинг ҳеч бўлмаса васиятини эшитиб қолай! Онагинамга гапларини етказай...

Мўмин Мейлиевнинг ҳуши бошидан учганча нима қилишини билмай қолди. Бир бечоранинг бошига мусибат тушганда кўмак бермаслик одамгарчиликдан бўлмас-ов! Бу одамнинг изиллаб йиғлашига шу тобда ҳар қандай тошжорак ҳам дош беролмасди...

Мўмин Мейлиев қатъий қарорга келганди.

— Ўтиринг ука! Хафа бўлманг... Балки, укангиз унча оғир жароҳат олмагандир...

— Илоё, шундай бўлсин! — йигит тезликда орқа ўриндиқдан жой олди. — Мендан қайтмаса... Лекин, айтган пулингизни бераман, ака!

Мўмин Мейлиев бош чайқади.

— Пулни укангизнинг дори-дармонига ишлатарсиз. Бизга савоби тегса бўлди. Ахир, биздаям бола-чақа бор. Ака-ука... инсон дунёга келгандан кейин бир-бировига ёрдам бериш керакми, ахир?!

— Раҳмат, ака, — йиғламсиради жабрдийда. — Қани эди ҳамма сизга ўхшаган бўлса! Дунё тургунча туринг, ака! Етмиш яшар онам бор. Энди беш вақт намозида сизнинг муборак номингизни кўшиб, дуо қилади. Лекин, шу онаизоримга қийин бўлади-ган бўлди-да. Отам ёшлигимизда ўлиб кетган. Онам шўрлик боғчада уборщиса, мактабда қоровул бўлиб бизни боқиб катта қилган. Мен, ака, ўзимни, «наука»га урдим. Ҳозир кандидат наукман. Укам эса эрка чиқди. Онамни, мени кўп куйдирди. Катта картёжник бўлиб чиқди. Икки марта қамалиб ҳам одам бўлмади. Яхшиям менинг топиш-тутишим яхши. Яшириб нима қилман, студентларнинг ўзи боқади, ака! Бу гапларни очиқ айтаётганим, насиб бўлса энди ака-ука тутинамиз, ака. Битта-яримта жиянча, неварани ўқитиб беришга кучимиз етади. Мана ака, мана бу «автореферат»им ҳам сизга мендан совға... Темасини ўқиб берайми? «Оилада соғлом муҳитни шакллантириш ва...»

Мўмин Мейлиев нигоҳи йўлда бўлганлиги учун бошини хиёл буриб «автореферат»га кўз ташлади. Ҳадеб индамай кетавериш ноқулай бўлмаслиги учун, мавриди бўлмаса-да «ҳазил гап» қилди.

— Домла, бу «Оилада соғлом муҳит...» деб илмий иш қилиб-сизу лекин, укани тарбиялай олмасизда-а?!

«Домла» ўзини зўрлаб кулган бўлди.

— Ёлғиз, эрка-да, бу бетамиз ука! Ҳай, дунёда ишқилиб, шунча яхшининг ичида битта ёмонга ҳам жой топилсин-да. Ёмон бўлса ҳам жигар! Ишқилиб тирик қолса гўрга эди. Лекин бир нарсга бўлса, келин сатқан-сар, қари онамга қийин... Лекин сизга раҳмат, ака! Бир ўғлингиз менга ўхшаб кандидат бўлсин. Кандидат нима, академик, Нобел мукофотини олсин! Ўзингизнинг касбу корингизга барака бўлсин!

Шу тарздаги дуо-олқишлар гирдобиди манзилга ҳам етиб келишди.

Йигит кўз ёшларини артаркан, яна Мўмин Мейлиевга қараб мўлтиради.

— Энди ака, яна бир яхшилик қиласиз. Дипломатим мошинингизда турсин. Мен икки минутга баннисага кириб чиқаман. Яна ундан кейин сиз билан расчўтлашиб...

Мўмин Мейлиев қўл силтади.

— Пулингиз керакмас дедим-ку! Тезроқ укадан хабар олинг, домла!

Йигит қўли кўксида «Қуллуқ, раҳмат, ташаккур!» дея ярим букилган кўйи касалхона томон югургилади. Мўмин Мейлиев қилаётган хайрли юмушидан мамнун ҳолда керишди.

— Отпусканинг биринчи куни ёмон бошланмади. Дунёда яхшилиқдан кўра яхши иш борми?! Милисани айримлар тошбағир дейишади. Мана ... биз ҳам инсон, «тут! қама!» дегандан бошқа нарсаларни ҳам биламиз. Бир бечоранинг кўз ёшини кўриб, сал қолди ўзимнинг ҳам йиғлаб юборишимга! Ишқилиб, бояқишнинг укаси соғ-саломат қолган бўлсин-да!.. Тирик қолса, менинг қўлимга беришса, ўзим билардим бу «картёжник»ни қандай тарбиялашни. Бу домла олим одам, кўнгли бўшлиқ қилиб, жиловини салт қўйганда... Ие, ана домла чопқиллаб келаяпти. Хақиқатан, икки минутда қайтиб чиқди!

Йигитнинг юз-кўзларида қувонч ёғдуси ёлқинланарди.

— Ака, бахтим бор экан. Хайрият, жароҳати енгил, ўзи ҳозир кўзини очди! Дўхтирлар умид қилса бўлади, дейишяпти. Лекин...

Йигитнинг қиёфаси яна ғамгин тус олди, овози яна мунгли тус олди.

— Лекин, ака, шу дўхтир деганларида инсоф, диёнат қолмабди! Қаранг, ноинсофларни, қуруқ қўлга қарамаслигини очиқ-ойдин шама қилди! Шошмай турсин, улар билан кейин гаплашману, лекин, ҳозир укамни бир бало қилиб қўйишмасин, деб

қўрқаяпман... Мана, своличлар соатим билан никоҳ узугимни гаровга олиб қолишди.

Мўмин Мейлиев беихтиёр йигитга қаради. Дарҳақиқат, на билагида соат, на бармоғида узук кўзга ташланмади. Сал бурун, назарида бордек эди...

Йигит ярим букилиб келиб, унинг қўлларидан тутди.

— Энди, яна сизга суянаман ака! Савоб ишни охиригача етказинг... Уйга бориб келгунимча бу жаллод-дўхтирлар укагинамга бир зиён-заҳмат етказмасин. Шунга... Одам айтишга ҳам уялади... Ёнингизда пул бўлса бериб турсангиз. Мен анови Гиппократ қасами кўр қилгурларга «тиқиб» чиқсам. Сўнг тўғри бизни уйга борсак-да, мен сиз билан ҳаммасига ҳисоб-китоб қилсак... Жон ака, охирги илтимос! Мана ҳужжатлар солинган дипломат мошинангизда туради. Агар ишонмаётган бўлсангиз, қасам ич десангиз ичай...

— Йўғ-е! — Мўмин Мейлиев қандай қилиб ички чўнтагига қўл сиққанини, «мошин уста»га ажратилган пул ўрамини олиб йигитга тутқазганини сезмай қолди. — Ахир, бу дунёда инсонлар бир-бирига...

Йигит эғилишининг таҳини бузмасдан «тавозе билан» пулни олди.

— Қиёматли акам бўлдингиз, ака! Тўйларингизда ўзим бошқош бўламан, самоварчи десангиз самовар қайнатаман, ош қозонингизнинг кулини хокандозда оламан. Қамишдан бел боғлаб хизматингизда бўламан. Ўн-ўн беш дақиқада қайтиб чиқаман. Бугун битта қўлбола зиғир ёғли ошни ошатиб, сўнг сизга жавоб бераман! Ўн беш дақиқа...

Мўмин Мейлиевнинг бу «илтифот»лардан кўнгли сув ичди. Йигит яна орти билан тисланиб таъзим-тавозеда хастахона томон ошиқди. Мўмин Мейлиев машина ўриндиғида ястанганча кўзларини мамнун юмди.

... Бироқ, бу сафарги «кўн беш дақиқа» нимагадир йўғон ичакдек чўзила бошлади. Орадан бир соатлар фурсат ўтгач Мўмин Мейлиев тоқати тоқ бўлганча кабинадан оёғини чиқазди.

— Нима бало, укаси бечора яна тўсатдан оғирлашиб қолган бўлса-я?! Балки бирор ёрдам керакдир... Оббо, қайси палата, бўлимлигини сўраб қолмабман-ку! Ҳа, авария дедими... Демак, травма бўлимини кўриш керак...

Мўмин Мейлиев ҳовлиққанча касалхона томон катта-катта қадам ташлаб кетди. Ярим соат мобайнида у бош суқмаган бўлим ва палата қолмади. Милиционерларга хос сўраб-суриштиришга қарамасдан бирор-бир киши турқи таровати домлага ўхшаш «кандидат»ни ҳам, аварияга учраган «бемор»ни ҳам кўрмаганлигини айтишди.

Мўмин Мейлиев ҳовлиққанча ортига қайтди. Унинг сезгиси алдамаган эди — машина ўриндиғидаги «дипломат» ҳам беиз йўқолганди — ҳали шошганда кабина эшигини қулфлашни унутган экан.

Мўмин Мейлиев беҳол ҳолатда ўриндиққа чўкаркан, беҳти-ёр манглайига бир шапалоқ туширди.

— Ана сенга арслон юраги-ю, бургут чангали... Бу кишимнинг назарида учаётган пашша ҳам... Эссиз, шунча мақтов! Лекин, нафсиламбирини айтганда «товламачи» дегани ўғри, қаттол, рецидивистдан кўра устамонроқ эканми?! Товланишига қойил-э! Кўзни қамаштирди-қўйди. Э-э, ўргатган устозига баллие! Ҳа, бу мен учун сабоқ бўлди...

БЕКАТДАГИ «БОЯҚИШ»

Тошпўлат Тўрасев қурилиш трестида бош муҳандис бўлиб ишлайди. Институтни тугатганига ҳам беш йил тўлгани йўғ-у, унга шундай масъулиятли лавозимни раво кўришганлигидан у тақдиридан мамнун. Албатта, бу ўз-ўзидан бўлгани йўқ. Тошпўлат Тошкент Политехника институти, қурилиш факультетида ўқиганида ҳам билим ва иқтидор жиҳатдан ўзгалардан ажралиб турарди. Ишлаб чиқаришга келгач ҳам ундаги ана шу тириш-қоқлик ва елиб-югуриш кўпчиликка, хусусан, вилоят раҳбарларига маъқул тушган кўринарди. Айниқса, бу йнгитдаги хушмуомалалик, очиқ кўнгиллилик, «қўли очиқлик» каби хислатлари ҳам унинг фазилатини кундан-кунга оширарди. Шу боисданми, Тошпўлат Тўрасевни куни кеча яна бошқармага чақиришди. Навбатдаги хушхабар экан:

— Сафар жабдуғини тайёрланг! Тошкентга... Қурилиш кўчма колоннаси бошлиқлигига номзодингиз кўрсатилди! Концерн раҳбарлари савол-жавобидан ўтиб, насиб бўлса бошлиқ бўлиб қайтасиз. Хайр, ишингиз бароридан келсин!

Тошпўлат терисига сигмай хурсанд бўлди. «Тавсия» қилишайптими, демак, номзоди ўтади. Қолаверса, чўлда чанг ютиб анча ҳориганди. Шу баҳона Тошкентда 3-4 кун ўйнаб ҳам келадди. Собиқ курсдошларини кўради... Айримлари кимсан «Фалончи Пистончиев!» бўлиб кетишган. Демак, сўлководан киссага кўпроқ солиб белни баққуват қилиб бориш керак. Биринчи муҳаббати Муҳаббатхонни ҳам бориб кўришга тўғри келар. Хўш, пойтахтга нима билан кетгани маъқул?! Автобус обрўга тўғри келмайди! Самолётда учишга ёшликдан «аллергияси» бор — кўрқади. «Такси», снгил уловча ҳам узоқ йўл — эзилиб боради. Яхши, поезднинг «СП» вагонига чиқади. Бирорта дурустроқ ҳамроҳ чиқса (бунақа қимматбаҳо купега ҳамма ҳам чипта олавермайди-ку?!) қиттай-қиттай отамлашиб кетади. Бир ухлаб, кўзини очса, қарабдики етиб борибди-да!

Тошпўлатга шу фикри маъқул тушди. Қўл остидаги йигитларнинг бирига «топшириқ»ни юклаганди — зипиллаганча бориб чиптани ҳал қилиб келди. Кечқурун ошни ошаб, кўк чойни қониқиб ичиб, поезд кетиш вақти маълум бўлса-да, сал барвақтроқ шоҳбекатга чиқди. Мақсади бирорта таниш-панишини учратса «мансаби ошаётганини билдириб» қутлов олиш, мақтов эшитиш. Тошпўлат перроннинг бир четида туриб, ширин кескирганча одамлар оқимини кузата бошлади. Шу аснода биқинидан кимнингдир келиб журъатсизгина томоқ қирганини пайқайди. Ўгирилиб қараса, эғнида узун қора лас чопон, бошида симоби салла, қўлида тугунча, кетмон соқол қария унга қараб қўлини чўзиб турибди.

— Ассалому алайкум, ўғлим!

Кекса одамнинг ўзидан олдин салом берганидан Тошпўлат шошиб қолди. Қария унинг қўлларидан тутиб, анчагача қўйиб юбормасдан узундан-узоқ дуо қилди.

— Чеҳрангиздая шундайгина нур ёғилиб турибди. Бўтам! Кўринишингиздан бир мўмин-мусулмон инсоннинг қалби савобга интилган қобил фарзанди эканингизни ҳам билдим. Илоё, юз ёшга кириш, топганингиз тилло, олганингиз олқиш бўлсин, сафарингиз бехатар ўтиб, не ният мақсадда йўлга отланган бўлсангиз, мушкулнингиз ҳал бўлиб, муродингиз ҳосил бўлиб, болачақангизнинг олдида яна ёруғ юз билан эсон-омон қайтиб келгайсиз. Омин!

Тошпўлат ярим ийманиш, ярим қизиқиш, ярим ҳайрат, ярим таажжубда «Раҳмат, ота!», «Қуллуқ, бова!» деб турди. Қўлини кўксига қўйй деса, чол маҳкам ушлаб олган. Қария ниҳоят фотиҳа пировардида кафтларини юзига сурди, соқолини сийпалаб, қироат билан сўзлашда давом этди.

— Сезиб турибманки, бу қари чол қим бўлди экан, дея ажабланаяпсиз, тўғрими?! Ажабланманг, мен шаҳрингизда мусофирман. Ҳалидан буён одамларни кузатиб ўтириб, не боисдандир сиз билан танишиш истаги туғилди. Ростини айтсам, шундай ваҳдий келди. Ажабланманг бўтам. Бобонгизнинг ёши сал кам етмишда. Эскича-ю, янгича илм бўстонида хўп сайр қилганмиз! Мадраса тупроғини ҳам ўз фурсатида тавоф қилганмиз...

Тошпўлат мусофир қарияга синчиклаб тикиларкан ҳайрати янада ошди.

— Тавба, туриш-турмуши соқолининг тузилиши, гапириш овози Турди тоғамга ўхшаркан. Фақат бу чолнинг ўнг қошининг тепасида данакдек холи бор экан... Бўлмаса, Турди тоғам тирилиб келди деб...

— Бўтам, нега хаёлга толдингиз? — қария унинг хаёлига тарақ урди. — Ёки, сизнинг бошингизга ҳам мендек савдо тушдими?!

— Йўғ-е, йўғ-е! — изза тортди Тошпўлат ҳушини йиғишга уриниб. — Хўш, отахон, қалай, бизнинг Қарши шаҳримиз сизга ёқдими? Айбга буюрмайсиз, бу томонларга нима юмуш билан келгансиз? Кейин, бошимга савдо тушди, дедингизми, отахон?

Отахон соқол силади. Ниҳоятда синиқ ва маъюс оҳангда сўз бошлади.

— Сиз сўраманг бўтам, мен сархонамни титмай! Бобонгиз тақдирнинг кўп азоб-уқубатларига рўбарў бўлган. Узоқ йиллар фарзандсизлик азоби қийнади. Сўнг ... Кечирасиз исмингиз ким бўтам? Тошпўлат! Ё, тавба! Ё, қудратингдан! Қарангки, азиз-авлиёларга сифиниб ўттиз ёшда бир фарзанд топгандим, энди ҳаётда турсун деб, унга ҳам сизнинг муборак исмингиздек Тошпўлат дея исм бергандим. Менинг ўғлимга адаш экялигингиз бежиз эмас, бўтам. Ҳа, ҳали «ваҳдий» бекорга келмаган, сизни бежизга танламаган эканман! Хуллас, Тошпўлатим... йўғе, Турсунтошим ақлли бола бўлиб ўсди. Ўқиди, билим олди, мансаб пиллапожидан тез кўтарила бошлади. Лекин, ўғлим, бу дунёда сенинг бахтингни ва омадингни кўролмайдиганлар кўп бўлар-

кан. Икки йил бурун катта бир лавозимга номзоди кўрсатилганди, ғанимлари, кўролмайдиган ғаламислар уюштиришиб, «пора берди» қилишиб, ўғлимнинг юзига қора бўёқ суркашди. Икки йилдирки фарзанди жигарпорам шу шаҳрингиздаги Шайхали посёлкасида лагерда ётибди. Ана шу болагинамнинг дийдорини кўрай деб бу юртларга келиб қолдим, бўтам. Шаҳрингиз таърифига келсак, менга чўл деб айтишганди, ёлғон экан, ҳаммаёқ боғу бўстон. Одамлари ҳам маъқул. Фақат...

Қариянинг сўз оҳанги ўзгарди. Товуши титроқ тус олди. Киприкларида ёш ҳалқаланди.

— Фақат сиз хафа бўлманг, ўғлим. Ҳамшаҳарларингизни ёмонотлиқ қилмоқчи эмасман. Лекин, гуручнинг ҳар жойда курмаги, одамларнинг ҳам яхши-ёмони бўларкан! Эрталаб поездан тушиб, ўғилга майда-чўйда, егулик, кийим-бош, командирларига совға-салом олай деб бозор оралагандим, оҳ, уйим куйиб қолди... Кисавурлар бор пулимни кесиб олиб кетишибди... Шундан сўнг, нима қилай, шўр пешонамга шапатिलाб, яна вокзалга қайтиб келиб ўтирибман-да бўтам! Қани, энди бир мўмин-мусулмон фарзанди учрар деган ниятдаман. Кимни мурувват қилса, адресимни ёзиб бериб, берган пулларини бир ҳафта ичида почтадан қайтардим...

Тошпўлат Тўраев очиқ кўнгил, саховатпешалик билан бир қаторда яна бир фазилати — ўз шаҳри ва ҳамшаҳарларини ниҳоятда яхши кўрарди. Шу боис шундай мўътабар қария, кекса мусофир меҳмонни «қийин аҳволга солиб қўйган» кисавурлардан ниҳоятда хафа бўлди. Қандай баттол, разил кимсалар-а?! Унинг она шаҳрининг нуфузи ва обрўсига доғ тушириб қўйишибди-ку, бу доғулилар! Энди, бу кекса одам шундай салбий таассуротда қайтиб кетадими?! Асло! Бунга йўл қўйиб бўлмайди. Ахир юрт обрўси учун қадимда инсонлар на фақат мол, балки, жондан ҳам кечишмаганми?!

Тошпўлат Тўраев гўё бояёқиш чолнинг бошига тушган мусибатга ўзи айбдордек, изза тортганча шашт билан чўнтак кавлади.

— Бозорлик, совға-салом ва қайтиб кетишингизга қанча керак? Тортинманг, отахон...

Шу аснода шоҳбекат радиокарнайи жаранглади: «Китоб — Тошкент 665-сонли пассажир поезди биринчи йўлдан қабул қилинади. Йўловчиларнинг...»

Тошпўлат ярим мункайган кўйи турган мусофир қарияга айтган миқдоридаги пулини берганча у томонидан ёғилаётган ҳамду сано, олқиш, дуолар қуршовида ичкарига томон ошиқди.

* * *

Орадан роппа-роса бир йилга яқин фурсат ўтди. Тошпўлат Тўраев мусофир меҳмон — бояқиш қария билан бўлган учрашув воқеасини деярили унутганди. Бу орада унинг мансаби яна бир поғона ошди, олти ойдан сўнг трест бошлиғи лавозимига сайланганди. Энди Тошпўлат Тўрасвич поездда юришга «орланар», пойтахт сафарига отлангудек бўлса хизмат машинасининг орқа ўриндиғида ястаниб кетарди.

Бу гап ҳам шундай бўлди. Тошпўлат Тўрасвич машина деразасидан урилаётган баҳор насимига юзини тутганча ён-атрофни томоша қилиб кетарди. Зум ўтмай «Қашқадарё дарвозаси» ортда қолди. Самарқандда катта йўл устида бирров тўхтаб, етти иқлимга машҳур «Самарқанд нони»дан тўрттагина харид қилди. Жиззахга етганда қорни очиққанини сезди. Шофёрига Бахмал бозори биқинида тўхтатишга буйруқ қилди. Сўнг виқор билан тушиб, яхшилаб керишди, «керакли клиент» келганини сезиб унга пешвоз югуриб чиққан чойхоначи йигитга ул-бул нарсани буюрди-да, яна оёғининг чигилини ёзиш учун сал нари одимлади. Йўлнинг шундайгина ёқасида пештахталарга ниҳоятда кўркем ва жозибадор териб қўйилган қип-қизил олмаларга кўзи тушиб беихтиёр шу томонга қадамни тезлатди.

— Э-э, қойил. Ҳали олма гуллаган йўғ-у, бу бахмалликлар ўтган йилги мева ҳосилини асл ҳолда сақлаб сотиб ўтиришибди. Ранги олисдан кўзни олади-я! Таъми қанақа бўлса? Агар маъқул бўлса, бирор яшигини харид қилган бўларди...

Турган гап олманинг таъми ҳам Тошпўлат Тўрасвичга маъқул тушди. Савдони пиштитиб, эндигина шофёрини чақиришга оғиз жуфтлаган эдики, кимдир биқинидан келиб журъатсизгина томоқ қирди.

— Ассалому алайкум, бўтам!

Тошпўлат Тўрасвич шошиб ёнбошига ўгирилди. Рубарўсида эғнида оқ якак, бошида оҳори тўкилганроқ олақалпоқ, қўлтиғида асо, кетмон соқол бир чол унга қараб қўлини чўзиб турарди.

— Ассалому алайкум, раҳматуллоҳи баракотух! Чехрангиздан ўғлим, шундайгина нур ёғилиб турибди... Беихтиёр келиб,

сизнинг муборак қўлингизни тутай деб ният қилдим. Ҳали, машинадан тушган фурсатингизданоқ на фақат мансабдор, таг-тугли давлаткор, балки қалби савобга интилган, саховатга интиқ бир мўмин-мусулмон инсоннинг фарзанди эканлигингизни сездим. Ростини айтсам, менга шундай ваҳий келди. Илоё, юз ёшга кириш, топганингиз тилло, олганингиз олқиш бўлсин, мансабингиз бундан ҳам зиёда бўлсин...

Тошпўлат Тўраевич қарияни қаердадир кўрганини ҳис қилди, бироқ ноқулай бўлмаслиги учун қўлини кўксига қўйди.

— Мен сизни танимадим, отахон?! Хизмат...

— Танимаслигингиз табиий, бўтам. Мен бу жойда мусофирман. Бобонгизнинг ёши сал кам саксонда. Эскича-ю янгича илм уммонида сайр қилган, мадраса кўрган, мактабда дарс-сабоқ берган домлаларданман. Хизмат шундаки, бўтам... Айтишга ҳам ийманади инсон. Лекин, гапиришга мажбурман... Ҳа, дарвоқе, узр исмингиз нима ўғлим? Агар малол келмаса...

Тошпўлат Тўраевич чолга ҳалитдан буён синчиклаб тикиларкан, ниҳоят таниди: «Тўхта... Тўхта... Ўнг қошининг тепасида данакдек холи бор бу чолни Қарши вокзалида учратган эдим, шекилли?! Ҳа, ана Турди тоғамга ўхшатгандим! Фақат чопонни яқтакка, саллани қалпоққа алмаштирибди... Қани, ўзимни таништирмай турайчи...

— Отим Ўлмас... Фамилиям Ўринбоев. Нима эди, отахон?

Чолнинг кўзлари яшнаб кетди. Тошпўлат Тўраевичнинг қўллари оlib пешонасига суртган бўлди.

— Ё, қудратингдан! Ҳа, бекорга ваҳий келмаган экан! Бунни қарангки, менинг ҳам биттаю-битта фарзандим бўлиб, унинг ҳам номи Ўлмасжон! Олдингилари турмаганлиги учун азиз-авлиёларга сиғиниб, келган ваҳий орқасида шу номни танлагандим... Лекин, Ўлмасбой менга тақдир сизнинг адашиянгизни бахти-тахтини кўришни кўпам насиб этмади. Беш йил бурун ўғлим жуда катта мансабга кўтарилаётганди. Лекин, ғанимлари бор экан...

— Пора бериб ушлаб беришди! Сўнг уни қамашди... — ўзини тутолмай Тошпўлат Тўраевич луқма ташлади. — Шундай эмасми?

— Ё, тавбангдан! — чол соқол тутамлади. — Сиз бунни қайдан биласиз, бўтам?

— Менга ҳам ваҳий келди! — Тошпўлат Тўраевич кулимсиради. Ҳайрон бўлманг, газетада ўқигандайман. Лекин, ўғлингиз қайси қамоқхонадалигини билмайман.

Чол соқолини силкитганча бош ирғади.

— Тўғри, газетда ҳам ўғлимнинг ноҳақлиги ҳақида хабар берилган. Ўлмасжоним ҳозир Зарафшон томонда... «Амнистия»га тушибди деган хушxabарни эшитиб, эрталаб автобусда йўлга отлангандим. Аммо...

— Аммо... — Тошпўлат Тўрасвич шоша-пиша чолнинг қўлидан тутди. — Энди бова буёғига бироз «аммо»сига шошилмай турасиз!

— Нега? — ҳайрон бўлиб сўради қария. — Ҳали гапимни...

— Гапингизни қолганини мен айтиб берақолай... — Тошпўлат Тўрасвич кўкка термулган бўлди. Кўзларини юмиб нималарнидир пичирлади, сўнг қироат билан деди. — Ана... ана ... ваҳий келди менга ҳам. Дев, париларим менга картани очингчи, бу бояқиш мусофир чолнинг бошига не кўргиликлар тушди экан? Ҳа, ҳа... «Йўлда автобусда мудраб пинакка кетганда ноинсоф кисавурлар пулни чўнтак-пўнтакка қўшиб кесиб олган! Бовам бечора пулсиз қолган... Энди бирорта кўнгли бўш мўмин-мусулмон фарзандини излаб юрибди!»

Тошпўлат Тўрасвич кўзини очиб қарияга синчков тикилди.

— Тўғри айтаяпманми, оқсоқол?

Чол эсанкиради, шоша-пиша ҳамроҳи тутиб турган қўлни тортиб олди. Овози негадир бу сафар титраб чиқди.

— Бўтам, бошимга тушган бу савдоларни сиз қасрдан биласиз? Худди мен билан бирга юрган одамдек... Ёки, илгари...

Тошпўлат Тўрасвич кўзларини яна юмди.

— Қани, қани париларим яна нима гапларинг бор? Нима дейсизлар? Ҳа-а, бу чол илгари ҳам Қарши шаҳрининг вокзалида ўзини «таланган», ғариб ва мискин мусофир сифатида кўрсатиб мендан «қарз»га пул олганди?! Йўғ-е?! Айтдима, кўзимга иссиқ, қумда пишган тухумдай бўлиб туйилди! Эҳтимол, менга ўхшаб бу фирибгарнинг кўз ёшларига ишониб, лаққа тушганлар бошқа вилоят, шаҳарларда ҳам кўплаб топилар-а?! Яна ваҳий келди... Нима? Отаҳон ўша олган «қарзи»ни шу тобда узиб гуноҳини ювмоқчи! Йўғ-е, ростданми...

Тошпўлат Тўрасвич ўзини тутолмасдан хохолаб кулиб юборганча киприкларини очди. Аммо «қарздор» қария йўқ эди. Бир чеккада ётган ҳассасини «унутганлиги» унинг ниҳоятда шошганлигидан далолат бериб турарди...

«ХОЖАТЪАРОРЛАР» ХУЗУРИДА

ёхуд

«ЭЪЛОЧ» БУЙИМА ТАЛОЧМИЛИК

...Чоршанби Жумасев умри бино бўлиб бунақа чув тушмаганди! Оғзида она сути уфурган гўдак, мўйлаби сабза урган ўспирин, ҳа, ана боринг, қирчиллама, қирқ, эсини таниган элик ёшда бўлса ҳам гўрга эди. Ёшинг бир жойга етганида боланг тенги, набиранг қаторилар «Нонингизни туя қилиб берайликми, амаки!» деб турса, гапнинг очиги кишига оғир ботаркан...

... Ҳамма бало у пенсияга чиққан кунлардан бошланди. Ишга ўрганган одамга қийин кўчаркан. Чоршанби ака ҳам бир ҳафта ўтар-ўтмас ўзини кўярга жой тополмай қолди. Қирғоққа чиқариб ташланган балиқдек бетоқат ҳолга тушди. Уйга кирди, «уф-ф!» тортади, ташқарига чиқади, оғзини очиб эснайди. Овунчоқликка хотин ҳам йўқ, олти йил бурун уни сўққабош қилиб кетган. Болалари ўзлари билан овора. Кичкиналигида қучоғингда жой талашишар экан-у, ўзлари ота бўлишгач «ота»ни эслашга ҳадеганда вақт-фурсат топишаверишмаскан. Ҳа, майли улар турмуш ташвиши билан овора... Набиралар-чи? Уларда ҳам вақт тигиз. Замонангдан ўргилай... «Темир қути» омон бўлса бас, бу зумрашаларга! Кун бўйи бўлса ҳам икки букилганча кўз узмай ўтиришаверади. Шундай бўлгач, айтадиган маталингга улар маҳтал эмас, зртак-чўпчагинг бўғзингда қолиб кетавераркан.

Хуллас, бу «пензионер» дегани ҳали ҳасса суянмаган, кўзойнак кўрмаган, тўрт мучаси соғ, бир ётиб, бир турадиган Чоршанби Жумасевдек кишига сира-сира тўғри келмас экан.

Унинг эरिकканлигини сездими ёки уйилган қош-қовоғидан ҳадик олдими, ҳайтовур катта ўғил бир даста газета-журнални келтириб ташлади.

— Конторамизда барибир ҳеч ким ўқймайди. Нарда, домино турганда кимнинг вақти бўларди. Шу энди ҳайф кетмасин... Ўқисангиз ўқирсиз, бўлмаса невараларингизга варрак, келинларингизга тутантириққа асқотар-а, дада?!

На илож. Шунисига ҳам шукр. Чоршанби Жумасев газета-лардан бирини ҳафсала билан қўлга олди. О-о! Мана бу би-

ринчи бетдаги жувоннинг сурати кетворган экан! Қизиқ, бу ҳам унга ўхшаш бевамикин ёки... Газетачи деган суратнинг тагига шу ҳақда ҳам ёзса маъқул бўларди-да. Энди, «газетачи» дейдику, лекин у беш бегона. Бу ёқда ўз ўғиллари олти йил мобайнида кўнгил учун лоақал бирор маротаба «Дада, уйлан-тириб қўйяликми?!» деб кўнгил сўрашмади-ку? Хўш-ш, иккинчи варағида нима гап? Ҳм-м. «Оламда нима гап?» Нима гап бўларди, мана бизга ўхшаганлар... Оламда нима гап, дегунча «оталарда нима гап?» дейдиганлар ҳам топилармикин? Энди, учинчи бетга ўтамиз... Ўҳ-ў, тўлиғича телевизор программаси берилибди. Нима бало, ёзишга сўз топишолмаганми дейман. Охирги варағини кўрайликчи... Латифалар, «Сканворд»... Бу нима дегани бўлса? Оббо, бу газетачилар ҳам халтура йўлига ўтиб олишибди-ку... Ёки, ростданам варракка харрак дегандай... Ис, мана бу жойда нима ёзилган? Эълон! Хўш, эълон нима ҳақда экан... «Ол қулим!» деб бева хотинларни адрес-падресини берган бўлса-я! Қани ўқиб кўрайликчи...

ЭЪЛОН

Мўмай даромад соҳибби ёки соҳиббаси бўлишни истайсизми? Унда бизнинг ҳузуримизга шошилинг! Қўлни кўксимизга қўйиб, тавозе ила олдиндан ташаккур билдирамызки, ташрифингиз бизга олам-олам қувонч бағишлайди. Тўла кафолат ила айта оламизки, олтин вақтингиз ҳуда-беҳудага соврилмайди. Бир сўм тўлаб юз сўмлик маслаҳатга эга бўлишни, келажаги ярқироқ бизнес йўлига тушиб олишни, қолаверса хорижий сармоядорлар билан ҳамкорлик қилишни истасангиз бизнинг даргоҳимиз эшиги сиз учун ланг очил. Қабул фурсати (дам олиш кунисиз) ҳар куни эрталаб 9^м дан кеч соат 17^мга қадар. Миллатингиз, жинсингиз ва ёшингиздан қатъи назар биз сиз билан суҳбат қуришга тайёرمىз. Қисқа муддатли мулоқотимиздан сўнг ишончли ҳамкоримизга айланишингиз мумкин. Ҳаммаси ўзингизга, ўзингизга ва яна ўзингизга боғлиқ.

Шошилинг, бойлик ерда ётмайди. Уни ҳамма ҳам кўравермайди. Бу бойликни сизга кўрсатиш ва қандай қўлга киритишда белимизни беш жойдан боғлаб хизмат қилишга тайёرمىз!

Ташриф буюринг (тортинманг) ва салмоқли сармоя соҳибби (соҳиббаси) бўлишда ўз омадингизни синаб кўринг. Қайноқ чойимиз ва илиқ сўзимиз сизга мунтазир...

«ПАРДОН» фирма жамоаси

Манзилгоҳимиз: «Шоҳбекат» мавзеси. Олтинчи митти тумани, 13-уй. «Гўзаллик салони» тўғрисидаги офис...

Бир қарашда жимдимадор жумлаларга бой, бироқ, аини кезда киши дилини қитиқлаб, аллақандай умидвор туйғуларга ошно қилгувчи бу «эълон»ни ўқиркан, Чоршанби Жумаевнинг бекорчиликдан заха тортган қалби ором олгандек бўлди:

— Мўмай даромад, салмоқли сармоя... дейдими?! Бойлик ерда ётмайди дегани ҳам тўғри... Энг муҳими дангалига «Ёшингизнинг аҳамияти йўқ!» дебди! Қизиқ, нима иш бўлса?! Ҳар ҳолда лойхандакка солиб ёки вагондан кумир туширтириш бўлмаса керак... Уйда бекорга ҳам ётибди-да! Таваккал, бир бориб кўрсинчи. Болаларига ҳозирча айтмай туради. Омади чопиб ишга олишса, биринчидан зерикаши барҳам топади, иккинчидан жарақ-жарақ пул санаб бераверса, келинлар олдида тили қисик бўлмайди... Бўпти, боргани бўлсин! Бирдан чет элга жўнатиб юборишса-я... Ана унда кўринг, Чоршанби бойваччани! Бошда американский сомбреро, тагда японский «хонда»...

Чоршанби Жумаев ўша тун алламаҳалгача уйқуси келмади. У шу топда гўё узоқ давом этган касалликдан силласи қуриб турган-у, ҳолатини туйиб, кимдир уни шоҳона, муҳими текин дастурхонга таклиф қилган кишидек хушҳол сезарди ўзини...

* * *

Эртаси Чоршанби Жумаев уйқудан енгил уйғонди. Ҳафсала билан ювинди, уч кундан буён тиг текмаган соқолини обдан қиртишлади, катта набиранинг «духи»сидан «қарзга» сўраб юзига пуркади. Кайфияти хушнуд бўлса, иштаҳа ҳам карнай бўларкан. Ҳар куни ярим пиёла чойни зўрға ютиб, икки пайраха нонни чимдиш билан кифояланадиган одам бу сафар тўрт тухумдан иборат «қовурдоқ»ни паққос туширди. Сўнг байрамлардагина жавондан чиқадиган оҳорли кийим-бошини кийди. «Бугун кун нима? Ҳа, чоршанба! Қолаверса отим ҳам Чоршанби... Чоршанба эскилар айтгандек «чош» куни. Қадимда омад келсин деб савдогар, тужжорлар сафарга чоршанба куни отланишган. Демак, унинг омади келиши аниқ! Ҳа, ана келин, набиралар ҳайрон бўлиб қараб туришибди... Уларга ҳозирча сир, кейин «сюрприз» бўла қолсин. Сўрашса «Синфдош оғайнимни кўриб кечроқ қайтаман!»

дейман. Хўш-ш, паспортни олди, ҳар эҳтимолга қарши уч-тўрт суратдан ҳам... Соати қани? Эҳе, ҳали соат етти... Шошмаса ҳам бўлади. Яхшиси, бироз пиёда сайр қилиб боради. Эҳтимол, омадини берса, ишга қабул қилишса, кечда иномарка машинада келтириб қўйишар...

Ана шундай «насия» ният билан Чоршанби Жумасев остона ҳатлаб катта кўчага ошиқди...

... Шаҳар кичикроқ эди. Лекин, шундай бўлсада, эрталаб ишга бор, ишдан сўнг тўғри уйга қайт, дам олиш кунлари турмуш ташвишлари билан ўралашиб... дегандай Чоршанби ака сўнгги пайтларда ўзи яшаётган масканда бўлаётган ўзгаришлардан беҳабар, бенасиб қолган экан. Айниқса, шаҳарнинг «шоҳбекат» мавзеси жамолини таниб бўлмай қолибди. У пиёда сайр қилиб кетаркан, ён-атрофга гоҳ ҳайрат, гоҳ ўкиниш билан боқарди. Қани кечаги боғ-роғли ҳовли-жойлар, шилдираб оқаётган анҳор-сойлар... Ҳаммаси таг-туби билан сидириб ташланиб ўз ўрнини гугурт қутиси шаклидаги темир-бетон уйларга бўша-тиб берибди. Ҳеч бўлмаса ёзнинг саратонида катта-кичикка эрмак — катталар ҳордиқ оладиган, болалар чўмилишадиган Сайхон сойга индамаса бўлишарди. Э-э, қойил, шундай шарқирама анҳорни тупроқ билан (аслида ахлат-чиқинди келтириб тўкилган бўлса керак) тўлдиришиб, устидан қаторлаштириб уй солиб юборишибди. Тайин гап. Бу «дом»да турувчиларнинг «подвал»и сирот сувидан бўшамаса керак?! Мана бу жойда катта кутубхона ва клуб бор эди. Энди, хўш-ш, нима бўлибди: «Боқивой-Барот» хусусий банки, униси эса «Ҳошим ота» ҳаммоми! Унинг ёнидаги чиройли бино нима бўлдийкин? Қани ўқийликчи... «Савлат ота» савдо мажмуи... Ие-ие, ёшлигида ўғил-қизини олиб келиб айлантириб, музқаймоққа тўйдирадиган «Болалар истироҳат боғи» ҳам кўринмаяптими?! Ўрнида... «Пўлат ота пивохонаси» ва «Ашот Ашур гўзаллик салони»... Тавба! Илгари жамики дўкон, кафе-бар, гўзаллик салонлари хотин-қизларнинг чиройли номлари билан аталмасмиди? «Гулчеҳра», «Гулнора», «Паризод», «Париваш», «Санамгул», «Санобар» дегандай... Бир томондан яхши — «хотинлар даври» ўтиб «оталар замони» келганга ўхшайди. Лекин шу отасининг отини дўкон-барлар, кўча-кўй, ҳатто боғча-мактабларга қўйдираётган «бойвачча болалар» падари тирик-лигида ўша пуштикамаридан бўлган инсонга бирор-бир муруват кўрсатганмикин?! Лоақал, отаси кексайганда ҳеч бўлмаса

эрталаб бирров кириб ҳол-аҳвол сўрашга фурсат топа олдимкин?! Эҳтимол, бундайлари бордир... Лекин, баланд бинолар тепасида «абадийлаштирмоқчи» бўлганларнинг аксарияти аввало, шу йўл билан ўз-ўзларини «реклама» қилишмоқчи, шекилли?! Бир ҳисобда уларда ҳам айб йўқ. Чунки, агар мени пулим бўлганда эди, чиройли кошона қуриб, биринчи галда марҳума хотинимни номини қўйдирган бўлардим. Қани энди бугун омадим чолиб... Ҳа, дарвоқе бу «Пардон» дегани шу атрофда бўлса керак? Анови тўғридаги эшиги ланг очиқ, қора ойнавандлик бино... Биқинидаги ёзувни ўқий-чи. «ПАРДОН» (Пардабой Парпиев офиси) экан! Демак, тўғри толиб келибман. Қани, ўнг оёғим қайси эди? Ҳа, мана буниси билан қадам ташлаб даҳлиз ҳатлайлик-чи...

* * *

Остонадан ўтиши биланоқ, Чоршанби Жумаевнинг бўғриққан башарасига муздек эпкин урилиб танаси ҳузурланди. Манглай терларини артиб ён-атрофга разм солди. Деворларининг гирд ҳошияси гипс билан безатилган, турли манзарали суратлар осиглик хонанинг ҳар жой-ҳар жойида хорижий русумдаги совутгичлар париллаб ишлаб турарди. Залнинг қоқ ўртасида япроқлари чор тарафга тарвақайлаган ясама пальма дарахти... Унинг тагида мўъжазгина фаввора. Тош қаламлари ўртасидан отилаётган сув шалоласига ярим балиқ, ярим аёл қиёфасидаги «ҳайкал-жонон» кўзача тутиб турибди...

Чоршанби Жумаев оғзи ланг очилиб анқовсираб турганди, орқасидан кимдир оҳиста томоқ қиргандек бўлди. Дарҳол ўгирилиб қаради. Рўбарўсида эгнига қора шим, қора туфли, энги калта оқ шойи кўйлак, капалак нусхали бўйинбоғли йигит тавозе қилиб турарди.

— Пардон! Узр... Муҳтарам жаноб ташриф буюрувчи! Сизни «ПАРДОН» фирмаси маъмурияти томонидан қутлашга ижозат бергайсиз! Кошонамизга қўйган қадамингиз қутлуғ бўлгай!!!

Шундай дея йигит қоматини ростлаб, туфлисининг пошналарини полга уриб тақиллатиб олди.

Чоршанби ака бундай оҳангжомали қутловга жавобан қай тарзда «алик» қайтаришни билмасдан ўнғайсизланди. Хижолатини яшириш учун яна тер босган пешонасини қашлашга мажбур бўлди.

— Кечирасан... Кечирасан, ука! Мен ҳалиги газетдаги «эълон» бўйича...

— Пардон! — туфли пошналари яна шарақлаб урилди. — Марҳамат, унда олдин тўғрига, сўяг чалга, яна чалга ва «иккинчи кабина»га... Эшикни очиб ичкарига кириңг!

«Иккинчи кабина»да уни икки киши тавозе билан қарши олишди. Биринчиси, кираверишда кутиб олган кишидан андоза олгандек — қора шим, снги калта кўйлак, капалак нуска бўйинбоғли ўспирин йигит, иккинчиси, сочи елкасига ёйилган, кўкраги ним очиқ кофта ва калта юбка кийган хушбичим қиз...

Йигит билан қиз афтидан «бекорчиликдан» эрмакка дея ҳиринглашиб, бир-бирининг оғзига резинали сақич «ёпиштириб» ўтиришган экан шекилли, мижознинг туйқус ташрифидан шошиб қолишди.

— Пардон!!!

Қиз эпчиллик билан хонадошининг тиззасидан сирғалиб тушди. Йигит эса лаб-лунжига тошган сўлакни पोша-пиша артди.

— Хизматингизга тайёремиз!

— Мен ҳалиги... — Чоршанби ака айб иш қилаётганда қўлга тушган гуноҳордек қизаринқиради, тили дудуқланди. — Ҳали... Ҳалиги.

Биринчи бўлиб йигит ўзига келди. Бўйинбоғини тўғриларкан, тавозе билан эгилди.

— Сираям хижолат чекманг. Мана биз сизга... Демак, ҳамма қатори «эълон» бўйича? Шундайми? Унда марҳамат қилиб мана бу креслога ўтиринг...

Йигит ҳам олдинги шериги мисол пошналарини полга уриб тақиллатди. Сўнг табассум ёғдусини ёлқинлатиб сўради.

— Пардон! Виски, Бренди, шнапс, коктейл?

Чоршанби ака тушунмади. Кўрсатилган ўриндиққа омонатгина ўтираркан, яна пешона уқалади.

— Ука, шу ўзимизни жайдари тилда...

Йигитнинг чехрасида ўзгариш сезилмади.

— Нега, амаки? Кечирасиз, пардон... Бу сўзлар барчаси халқаро термин-атамалар. Чой, чалоп, кофе... дегандай. Сиздан, яъни, «нима ичасиз?», «кўнгиллари нима тановул қилишни хоҳлайдилар?» деб сўраётгандим.

Чоршанби ака шундай «илиқ» манзиратни англаб етмагани боис, ўзини айбдор ҳис қилди. Ғўлдираб узр сўраган бўлди.

— Кеч...чирасиз! Шу ёшимга қадар бирор-бир идорада мени ҳеч бундай кутиб олишмаган... Барака топинглар, ука! Энди ишдан гапирсангиз, оғажон.

«Оғажон»нинг юзига табассум қалқиди.

— «Иш бўримас, ўрмонга қочиб кетмайди» дейди ўрис ўртоқлар ўз мақолида. Мабодо қочиб кетган тақдирда ҳам мана биз уни ушлаб, тизгинлаб оёғингиз остига ташлаймиз. Биз «ПАР-ДОНЧИ»лар бунга қодирмиз! Ярим ишлик бўлдим деб ҳисоблайверинг. «Ишнинг қолган ярми»ни эса бизнинг махсус «анкета-бюллетен»имиз сўровларига мос ва маъқул жавоб бера олсангиз, ошиғим олчи турди, дея қалпоғингизни осмонга отаверинг! Лекин, дастлаб мана бу китобга...

Йигит бир нафас сўзлашдан тўхтаб ҳалидан буён лабини ҳафсала билан бўяётган шериги — қизга мурожаат қилди.

— Соня... Кечирасан, Сожидахон, марҳамат қилиб «Фикр ва мулоҳазалар китоби»ни узатворсанг...

Соня-Сожида бир қўли билан машғулотини давом этказиб, иккинчиси билан жавон тортмасидан чарм муқова қопланган қалин жиҳд дафтарни олиб узатди.

— Керакли жойни ўзинг варақлаб очиб бер... Биласан, бу менинг ваколатимга кирмайди. Менинг ишим «савол-жавоб»ни сифатли ташкил қилиш...

Йигит унга эътибор бермасдан бармоғини лабига ҳўллаб дафтарни варақлади.

— Мана бу жойда бўш саҳифа бор экан. Шунга ҳалиги бизнинг шаънимизга айтган фикрингизни қисқа ва лўнда қилиб...

Чоршанби ака қўлига тутқазилган қалам билан бошини қашлади.

— Қайси айтган фикримни?

— Қайсини бўларди, — таажжубланди йигит, — ҳозиргина ўзингиз тан олдингизку: «Мени бошқа идораларда бу жойдагилардек ҳеч ким ва ҳеч қачон илиқ кутиб олишмаган, деган гапингизни...

— Ҳа-а... — Чоршанби ака бош силкади. — Тўғри-ку-я, лекин биз ҳалиги ишчи синфи... Сиз гапирётгандай оҳангжомали, силлиқ, чиройли тарзда ёзолмайман-да!

— Унда... йўли осон. Мен айтиб тураман, сиз ёзасиз... Унда бошланг. Хўш-ш, қаламни тескари ушладингиз. Ҳаяжонланманг... Шошилманг! Демак, ўзингиз айтган гап: шу ёшга қадар

қайси маҳкама, идорага қадам ранжида қилган бўлсам, қисматим навбат кутиш ва бюракратларча қўпол муомаладан иборат бўлган. Энди, катта, йўгон ҳарфлар билан ёзинг... «Пардон» чилар эса замон ва давр руҳига «Лаббай! — дея жавоб беришиб, оғизларидан бол томишиб, менга янги оламини кашф этишди...

Чоршанби аканинг «Ташаккурнома»си ҳаш-паш дегунча ўн варақдан ошди. Ўзига қўйиб берса бундай киши қалбини жунбушга солувчи сўзларни ёзиш учун унинг яна қайтадан «мақтаб кўриши» тайин гап эди.

— Ана бўлди ҳисоб... — йигит миждознинг ёзганларини кўздан кечираркан, сирли жилмайди. — Энди бугунги число ва имзоингизни қўйинг! Яшанг... Бу билсангиз энди ҳужжатга айланди. Айтиб бўладими, ҳаммамиз ҳам хом сут эмган бандамиз-ку... Тўсатдан савол-жавобларимиздан ўтолмай, биздан ноҳақ хафа бўлсангиз, бирор маҳкамага мурожаат қилмоқни ихтиёр айлангангиз, бу ўзингиз ёзган «ташаккурнома» ўзингизга «кондуктор» бўлади! Ўйлайманки, орамизда ҳеч қачон ихтилоф туғилмайди. А, лаббай?! Хўш-ш, энди асосий масалага ўтишдан олдин яна бир маротаба ўз марҳаматимизни таклиф этамиз... Айтинг, нима олиб келишсин, виски, бренди... кечирасиз, чой, чалоп, кофе...

Чоршанби аканинг овози зўрға чиқди.

— Мумкин бўлса... икки қултум сув!

— Газлими ёки газсиз? Кранникими ёки булоқники? Ёмғир сувими ёки қорнинг зритилгани... Хўш-ш? Демак, ўзим тавсия қилсам «Нестли» маъданли суви... Сонечка!

Йигитнинг пошналари яна тарақлади. Соня-Сожида ияк силтаб чиқиб кетди. Фурсат ўтмай биқинига зарҳал ҳарфларда «Пардон» дея битик битилган чинни кружкада «маъданли булоқ суви» ҳозир у нозир этилди.

Томоқ қақроғи ёзилгач, Чоршанби ака мамнун илжайди: «Маҳмадона, қўп гапиришни айтмаса давра кўрган, дунё таниган йигит экан. Сувининг маззалиги... Оҳ-оҳ-оҳ! Фақат озроқ экан. Ҳечқиси йўқ, бироз туриб айрон сўрайман. Эҳтимол, тушликка ош буюртиришгандир. Ана ундан кейин, кетар жафосига аччиққина чой ёки кофе буюрсам бўлади. Ишқилиб, савол-жавоблари қийин эмасмикин? Лекин, «ярим ишли» бўлдингиз деди-ку!

Туфли пошнасининг яна бир бор шарақлашидан Чоршанби аканинг ҳуши жойига келди.

— Пардон! Хўш-ш, жаноби мижоз, «бюллетен-анкета»миз саволларига жавоб беришга тайёрмисиз? Унда танишинг... йигит қиз томонга қўли билан ишора қилди.

— Бизнинг фирма пресс-секретари, «мижозлар билан мулоқот» бўлими иш юритувчиси Сожида Салимова... Биз уни эркалаб Соня, Сонечка... деймиз. Хуллас, иккалангизни ёлғиз қолдирамиз. Иккалангизга ҳам омад тилайман!

Йигит хонани тарк этишдан олдин қўлига қоғоз-қалам олиб тайёргарлик кўраётган қизга маънодор тикилди.

— Пардон! Соня... Ты посмотри, пожалуйста, как он одет, как он выглядит... Вроде, кишлачный тип. Поэтому, пожалуйста! Хуллас ранги рўйига қараб нархни сўнги коэффициентда белгилла. Тагин олдинги иккитасидек бу ҳам қарзга ботиб-а... Хўп, хайр... Ҳозирча!

Чоршанби ака ҳушер тортди. «Қанақа ранг-рўй? Қанақа коэффициент? Нима бало пешонадаги ажин, сочи оқи деб ҳали ойлигимни пастга уришса-я?! Тавба, ҳали ишидан дарак йўғ-у...

Хонада икковлон қолишгач Соня-Сожида мижозга ғалати тарзда бошдан-оёқ синчиклаб қараб чиқди, ҳали шериги айтмоқчи, афтидан «ранг и рўйи, кийиниши»ни қайтадан эътиборга олди. Ўзи ўтирган стол ғаладонидан «Пена», «Пойтахт», «Прима»... русумли сигарет қутиларини олиб олдига қўйди. Ясама киприкларини пирпиратиб узоқ мушоҳада қилгач «Шу ҳам бўлаверади бунга» қабилида «Прима» сигаретини танлаб мижозга муруват қилди:

— Марҳамат! Чекиб, ичиб, роҳатланиб ўтиринг... хоҳласангиз, «Прима» сигарасига «Пеле» қаҳвасини қўшиб кайф қилишингиз мумкин...

Чоршанби ака салкам ўттиз йиллик кашанда саналиб, сигарет нави ва турларини яхши билгани боис, энг арзон баҳо папирос таклиф этилганлиги боис, кўнгли хира тортиб турганди, иш сабаб ойнаи жаҳонда кўп ва хўп тарғиб қилинадиган «Пеле» қаҳвасидан тотиб кўришга бажонидил рози бўлди. Соня-Сожида бу соҳада малака орттирганлигини намойиш этди. Ёнида турган «Тефал» чойнаги тугмачасини босганди зум ўтмай хонани қайноқ сув буғи тутди. Ғаладон яна титкиланиб «Пеле» қаҳваси, «Рафинад» қанд қутиси ва ҳошияси «Пардон» битиги билан безатилган чинни кружка ҳозир нозир эмишди...

Ниҳоят, зарурий расмий тайёргарлик ва меҳмоннавозликдан сўнг қалин дафтар очилиб савол-жавоб — мулоқот баҳси бошланди.

— Пардон! Исмى шарифингиз? Яъни ўзингиз, отаингиз ва бо-
боингизни оти? Паспортда қандай ёзилган бўлса шу тахлитда.

Чоршанби аканинг хаёлидан: «Саволлари шунақа бўлса киф-
тини келиштираман!» деган фикр ўтди-ю, дадил жавобга юзлан-
ди.

— Жумаев Чоршанби Бозорович!

Соня-Сожида қикирлаб кулди.

— Ҳафтаинг энг яхши кунларини ота-болалар эгаллаб оған-
мисизлар? Пайшанбабек, Сепанбехон, Шанбаой... Булар фар-
зандларингиз номи бўлса керак-а? Аҳмоқ қилмаяпсизми, амаки?

— Йўғ-е!.. — қизаринқиради Чоршанби ака. — Энди эскилар
шундай деб номлашгач... Ҳам, мен сизга айтсам ён қўшнимиз
бор. Ўзининг оти Теша, отасининг оти Ўроқ, бобосининг оти Бол-
табой бўлган экан. Ўша ҳам ишга киргунча паспортини курсат-
тиб...

— Ҳа, бўпти! — Соня-Сожида қўл соатига қараб гални чўрт
кесди. — Регламент! Вақт тигиз... Бугун маникюр салоида нав-
батда туриб келганман... Шунинг учун, иккинчи саволга ўтаман.
Хўш-ш, ўзингиз, хотинингиз, яқин қариндош-уруғларингиз чет
элда бўлганми?

— Чел эл дейсиз-а, — сассиз уф тортди Чоршанби Жумаев. —
Иш, хизмат, рўзгор ташвиши деб шахримиздаги ўзгаришларни
кўришга вақт тополмабман! Ундан кейин чет элга чиқадиган
даромад ҳам йиғмаганман. Фақат раҳматли кеннойингиз «Мени
бир Самарқанд, Бухоро, Хива томонларга айлантириб келасиз!»
деб ваъдамини олганди. Ўшанинг армонини ҳам бажара олмаган-
ман...

— Демак, сўққабошсиз? — шундайми котиба қиз дафтарга
қандайдир «белги» қўйди. Сўнг бошини эгиброқ, оҳиста шивир-
лади. — Менга қаранг, ширинкомасидан қочмасангиз икки-уч
«кандидатура» бор!

— Нима у кан...ди...датура? — анқовсиради Чоршанби Жу-
маев. — Ишга алоқаси борми?

Соня-Сожида қаламни жаҳл билан столга ташлади.

— Бевамисиз? Раз шундай бўлгач сўққабош эркакка канди-
датура боши очиқ аёл бўлади-да! Бўйи, кўзининг ранги, бел ай-

ланаси, семиз ёки ориқлиги, парҳез таоми, қанақа жевачка чайнайди... Ҳаммаси бўйича бухортма-истагингиз инобатга олинади... Ҳа, дарвоқе, бу «ёрдами» фирма прейскурантига кирмайди. Ўзим билан ҳисоб-китоб қиласиз. Розимисиз?

Чоршанби боши айланганча ўтирган жойида қалқиди.

— Раҳмат, синглим... Олдин бу ишни бир ёқлик қилайликчи. Ундан кейин беш болали қари бўйдоққа тегаман деб кимни ҳам кўзи учиб тургандир?! Бўлдим савол-жавоб тугадими?

Котиба қиз қаламни қайтадан қўлга олди.

— Пардон! Асосийси энди бошланади. Бу ёғига ўйлаб, мушоҳадага таяниб жавоб беринг. Чунки, биз сиз берган жавобларингизга қараб менталитетингизни аниқлаймиз. Бошқача айтганда ички руҳий оламингиз харитасини «чизиб» оламиз. Ҳар бир берган тўғри ёки нотўғри жавобингиз барометр воситасини ўтайди. Қониқсак «плюс», қониқмасак «минус». Мулоқот ниҳоясида «плюс»лар йиғиндиси юқори бўлса ишга қабул қилинаси ва фирмамизнинг махсус совғасини қўлга киритасиз. Уқдингизми? Унда бу сафар «Ребус» чойидан татиб кўринг... Сизни хурсанд қилиш учун айтиб қўяй. Ҳозирча 2 та «плюс» ишладингиз. «Илиқ кутиб олдинглар» деган мақтов ва «Бева-сўққабош»ман деганингиз учун. Нега, сабаби бўйдоқ, бева одамларнинг иш коэффиценти уйланганларга нисбатан юқори бўлади. «Хотин, бола-чақа»ни ҳадеб пеш қилишаверишмайди. Энди тушунарли бўлгандир? Марҳамат, энди «Пени» сигаретидан татиб кўришингиз мумкин... Ёки, ҳалигидан-а?!

Котиба қиз жилмайганча томоғига оҳиста чертди. Чоршанби Жумасевга жон кирди.

— Аж-жойиб қиз экансиз! Ҳаяжонимни бироз босиб олсам...

— Хўш-ш, қанақасидан? «Андропов»? «Горбачёв»? «Распутин»? «Шварцнегер»? «Шайтон суви» деган янгиси чиққан... Ёки, ўшандан кўрасизми? Шефимиз Пардабой Парпиевичга маъқул тушган...

«Шайтон суви»дан ичиб олгач Чоршанби Жумасевнинг «шайтони кўзиди». Соня-Сожидахонга синчков назар солди.

— Ке...чирасиз, ўзингиз қандай қилиб бундай ажойиб хизматга ўтиб олгансиз? Умуман, сиз билан яқинроқ танишиш мумкинми?

Котиба қиз ёйилиб кулди. Ўрнидан туриб хонанинг у бошидан бу ёғига бедана юриш қилди.

— Қалай, қадди қоматим чакки эмас-а? Мени соҳибжамол Жулио Робертсга ўхшатишади. Фақат оғзим уникидан сал кичкинароқ. Ўзим асли қишлоқи қизман. Олий маълумотли философман. Фарб ва Шарқ маданиятини омихта қилиб... Хуллас, қадди-қоматим туфайлигина синовдан битта ошиқча «плюс» билан ўтганман. Нега рангингиз ўчди? Қўрқманг, эркакларда қадди-қомат унчалик инобатга олинмайди. Асосийси, жавобингиз... Хўш-ш, давом этамиз...

Соня-Сожиди ўрнига ўтираркан лабининг бир чеккасини учирди.

— Ҳа, дарвоқе... Ҳалиги «кандидатура» ёдингиздан чиқмасин. Кейин хурсанд бўласиз. Хўш-ш, маълумотингиз? Олийми?

— Билмадим. Олдин «СПТУ», сўнг техникум, малака ошириш институти...

— Бу ёғига қисқа-қисқа жавоб беринг. Болалигингизда неча тур касаллик билан оғригансиз?

— Ҳа, шу қизамиқ, грипп дегандай. Болалигимда бувим «Эшак тепди» дея ковушини орқаси билан уриб, илми амалини қилганди. Лекин, у қанақа касал эди, ёдимда йўқ.

— Кутурган ит қопганми? Тери-таносил касалликларини-чи? Қичима, сифлис, спид...

Чоршанби беихтиёр ўрнидан туриб кетди.

— Йўғ-е... Уялмайсизми ёш қиз шунақа гапларни айтгани!

Котиба пинагини ҳам бузмади.

— Уялмаймиз. Чунки, касбимиз шуни тақозо этади. Нима, дўхтирхонага борсангиз, ҳамшира қиз шприцини кўтариб «иштонни еч!» деса ечасизми ёки унга ҳам... Чалғиманг, саволга жавоб беринг. Ҳаётингизда бирор-бир норасида қиз ёки бегона жувонни алдаб кетганмисиз? Умуман, хотинингизга, ўша марҳума кеннойимга неча марта хиёнат қилгансиз? Кўзингизни пирпиратманг...

Чоршанби Жумасев қасам ичди.

— Ўлай агар... Бирор-маротаба ҳам... Унақа бўлмаган. Хаёлимга ҳам келмаган. Рост гапираяпман!

Соня-Сожиди захарханда қиёфада илжайди.

— Фариштаман денг! Агар маст бўлса, сиздайлар ноёб нусха саналади! Хўш-ш, қайси рангни ёқтирасиз?

— Сариқ... оч кулранг...

— Нима бало, больницада кўп ётганмисиз?! Палаталар шу рангда бўлади демоқчиман. Айтингчи, каламуш ёки сичқон неча кунда болалайди?

— Нима?! — Чоршанби Жумаевнинг кайфи аллақачон ҳавога учганди. У ўрнидан ирғиб турди. — Жинни-пинни эмасмисиз, ўзи синглим? Ёки, ҳалидан буён аҳмоқ қилаяпсизми?

Котиба илдам юриб келиб, назокат билан унинг елкасидан босди.

— Ҳаяжонланманг! Ҳали айтдим-ку, руҳиятингиз харитасини чизаяпман, деб. Шу боис ҳар қанақа саволга жавоб беришга тайёр тулинг. Айтиб қўяй, «минус»ларингиз тош босаяпти. Бу ёғига ҳушёр тулинг. Ҳўш-ш, навбатдаги савол. Айтингчи, НУЖ, яъни «Учар тарелка» қошингизга келиб тўхтаб, ундан қулоғи узун, антеннали бурунбой: «Юр, сени бошқа планетага олиб кетаман!» деса рози бўлармидингиз?

Чоршанби Жумаев узоқ ўйга толди. «Хўп» десаммикин ёки «йўқ». Бу оғзи катта «соҳибжамол»га қайси маъқул тушаркан.

— Демак, жавобга тайёромсиз! Навбатдагиси... Умрингизда нечта китоб ўқигансиз?

— Э-э, хайрият-э! — Чоршанби Жумаев жонланди, кафтларини бир-бирига ишқалади. — Бор экан-ку, яхши саволларингиз ҳам... Умуман, болалигимда мен ўқимаган дoston қолмаган. «Гўрўғли», «Кунтуғмиш», «Муқбилтошотар», «Балогардон» дегандай... Ҳа, саккиз ёшлигимда «Минг бир кеча»ни 8 та томинини ўқиб чиққанман. Отам сўнг қўлимдан тортиб олган: «Ахлоқинг бузилади!» деб.

Соня-Сожида лабини таманно билан бурди.

— Саккиз ёшимда маиший бузуқ китоб ўқиганлигингизни тан оласиз-у, аммо «Бевафолик қилганмисиз?» деган саволга ўзингизни фаришта қилиб кўрсатасиз. Яхшимас, Чоршанби Бозорович... Бу жавобингизга ҳам хафа бўлмайсиз, «минус» олдингиз! Чунки, бундай китобларни ҳозирги ёш авлод билмайди. «Декамерон», «Римлик аёл», «Ҳазиналар ороли» ҳеч бўлмаса «Миллионни қандай ўмариш мақбул!» китобларини тилга олсангиз, бу бошқа гап эди... Майли, бир осон савол берай-чи... Айтингчи, йўлда кетаяпсиз, пул тўла ҳамён топдингиз... Сизнинг тутган хатти-ҳаракатингиз?

Чоршанби Жумаев ўйламасдан жавоб берди.

— Бир бечора тўй ёки маърака қиламан деб, ташвиш билан юриб тушириб қўйган бўлса, эгасини топиб қайтариб, ана ундан кейин суюнчи пулини...

Соня-Сожида тўсатдан хохолаб кулиб юборди, шундай роҳатланиб, елкаларини учуриб кулдики, киприкларига қалққан кўз ёшидан сурма бўёғи эриб қовоғи узра тарам-тарам бўлиб ёйилди.

— Бекорларнинг бештасини айтибсиз! — қиз ниҳоят кулишдан тўхтаб, лак суртилган узун тирноғининг учи билан қовоғини артган бўлди. — Кимни аҳмоқ қиляпсиз? Мабодо, шундай феъл-атвор эгаси бўлган тақдирда, унда фирмамизни уч кунда абгор қилиб абжағини чиқараркансиз! Рухиятингиз харитаси аён бўлди. Сизга ҳаётда қийин бўлади... Шу пайтгача қандай қилиб нонингизни эплаб топиб юрганингизга ҳайронман! Керакли «балл»ни йиғолмадингиз, жаноб Жумаев! Устига-устак «Саволларингиз савияси паст!» дея бизни ҳақорат қилиб, устимиздан кулдингиз. Бунинг учун жарима ишладингиз, амакижон... Ҳа, майли сизга бир одамгарчилик қилай. Тилло тишимнинг қавагида асраб юрган осон саволимни бераман... Айтингчи, «Иштони йўқ, тиззаси йиртиққа кулибди» нақлига қандай қарайсиз...

Чоршанби Жумаевнинг сабр косаси лиммо-лим бўлганди. У ўзини тутолмай бақириб юборди.

— Етар! Бас... Устимдан кулишларингга бошқа йўл қўймайман. Иш-пишларинг ўзларингга сийлов! Кетаман...

Соня-Сожида бунақанги «муомала», дўқ-пўписаларни кўравериш кўзи пишиб кетган шекилли, пинагини ҳам бузмасдан елка учирди.

— Ихтиёрингиз! Биз сизни ушлаб турмаймиз... Бироқ, шошманг...

Қиз олдидаги бир парча қоғозга нималарнидир ёзди-да мижозга узатди.

— Кетишингиз мумкин, албатта. Фақат, хайр-маъзурдан олдин мана бу «харажат»ларнинг ҳисоб-китобини қилиб кетинг!

Чоршанби Жумаев «бир парча» қоғоздаги «олам-жаҳон» сарф-харажат нархини ўқиркан кўзи тиниб кетди.

— Бу нима? Ту-у-шунмадим...

Соня-Сожида ҳиринглаб кулди.

— Нима бало ойдан тушганмисиз? Ўзингизни гўлликка олманг... Ичган олий нав қаҳва, чеккан қимматбаҳо сигара, кул-

тиллагиб ютган ароғингизнинг пулики нима, катта аммангизнинг эри тўлайдими? Олган «штраф» пуллари ҳам шуни ичида. Ундан кейин савол-жавобга қанча қоғоз, фирминный бланко сарф бўлди. Буларнинг ҳаммаси пул туради, жаноб Жумасев! Қолаверса, биз ҳам ойликни ердан супуриб олмаймиз. Бозор даврининг қонуни шундай. Эпласанг элақда сув таши, осмондаги момақалдиروқдан арғамчи эш... Оғир ботмасин! Тўй-ҳашамда бўлсагу, ёнингизда жилпанглаб муқом қилган ўйинчига ҳеч қийналмасдан «бели букилмагани»дан чиқариб қистирсангиз керак. Бизга қолганда-а... Қанча ноз-карашма қилдик биз ҳам. Демак, ҳалол меҳнат қилдим. Ҳисобли дўст айрилмас. Қани чўнтакни кавланг... Киссангизнинг авра-астарини ағдаринг. Хоҳланг сўм, хоҳланг рубл, хоҳланг «кўки»дан. Пул бўлса бўлди!

Чоршанби Жумасев қиз кўзига тик боқди.

— Тўламасамчи! Қўлларингдан нима келарди «оппоқ қиз»?!

«Оппоқ қиз»нинг ранги оқариб, қўрқинчли тус олди.

— Унда бу ердан тўғри «тоштурма»га жўнайсиз! Шармандага шаҳар кенг, амакижон... «Мени зўрлаяпти!» деб бир бақирсам тамом. «Шеф»нинг тўртта «телехранители» бирпасда суробингизни тўғрилаб, ташқаридан тўртта гувоҳ ёрдамида «айбнома» ёзилади. Ундан жиноят кодексининг... Хўш-ш, давом этайми ёки маданиятли одам сифатида...

Қизнинг рост айтаётганлиги унинг овозидан яққол сезилиб турарди.

Чоршанби Жумасев сўкинганча бор-шудини столга ағдарди. Барибир етмади, қизнинг шиддаткор «имоси» билан қўл соати, олти рангда ёзадиган шарикли қаламини, гулдор бўйинбоғини ҳам «қолдиришга» мажбур бўлди.

— Ўғрилар! Товламачи-каззоблар! Кисавур-хулиганлар! Куппа-кундузи шилиб олишди-я!

Соня-Сожида уни хушқол «жузатаркан» яна хоҳолаб кулди.

— Шу ерда бироз янглишдингиз, амаки! «Ўғри», «Товламачи» деган атамалар ҳозир эскирган. Модадан қолган! Бу сўзлар ўрнига «Тадбиркор», «Ишбилармон» десангиз маъқул бўларди. Хўп, хайр, жаноб Жумасев. Яна келинг! Ие, шошманг, ҳалиги «кандидатура» ҳақида аниқ жавобни...

Чоршанби Жумасев катта кўчага қай йўсинда отилиб чиққанини сезмай қолди. Бўйинбоғсиз қолган ёқаси тугмасини бўшатди. «Озодлик ҳавоси»дан энди тўйиб-тўйиб нафас олмоқчи бўлиб

тургандики, кимдир енгидан оҳиста тутди. Чоршанби беихтиёр чўчиб тушди. Олазарак тарзда ортига ўгирилди. Рўбарўсида жинси шим, олақуроқ кўйлак, қора кўзойнакли нотаниш ўсмир тикилиб турарди.

— Ҳа, брат... Бу «Пардон»чиларга сиз ҳам чув тушдингизми? Улар шунақа... Алдашади! Битта сиз эмас, улар тўрига тушган. Бундан буёғига фақат бизга мурожаат қилишни маслаҳат бераман. Ҳа, дарвоқе, ўзимни таништирай. «Ўроз-хўроз» фирмаси вакили Бўриев... Мабода, сизга сертификатланган пальма ёғи керакмасми? Фақат бир шарти бор... Ис, қаёққа?!

...Чоршанби Жумаев ёқавайрон, сочи тўзғиган, хаёли паритшон. Кўзи олазарак ҳолда, ёшига номуносиб тарзда шаҳар кўчаларидан елдек учиб борарди...

МУНДАРИЖА

«Кулгиси сизга, савоби бизга...»	3
Товуқ шўрва	4
Меҳмон	10
Хат	17
Хотиянинг қариндоши	20
Тортишув — ақл қайроғи (<i>Айрим туман газеталарида берилаётган «баҳс»ларга тақлид</i>)	28
Айлана	31
Мартабадошлар мажлиси	33
Кайфият	36
«Ўриндиқли» одам	40
Портфел	47
Шапалоқ (<i>Кичик ҳажвий қисса</i>)	49
1. Қоронғида кампир ҳам қиз кўринаркан	49
2. «Эна ўғли» одам	53
3. «Қора дафтар»даги қораламалар	55
4. «Пелитўнбоп» хотин	58
5. Шапалоқ	62
Айбсиз айбдор (<i>Қурувчилар латифаси</i>)	64
Тўйдирди (<i>Ҳажвия</i>)	65
Нагижа ёмон эмас!	66
Ҳали, бошлайди!	67
Қари билганини...	70
Шаҳар кўрган Шодикул	72
Тилидан тутилмади	74
Шафтоли	79
Солдат «ови» (<i>Ҳажвия</i>)	82

Куёв	85
Лақаб	86
Дарди ичида	87
Лайлак келди, ёз бўлди (<i>«Турфа ёлашмалар» туркумидан</i>)	89
Илтимос хати	89
Билдириш хати	91
Маълумотнома	94
Билдиришнома	96
Маълумотнома	98
Табрикнома	100
Қўлмўрод қўрумсоқ ҳангомалари	100
1. Танишув	101
2. Чорасини тоғди	101
3. Тўй кўчирилди	102
4. Итнинг улуши	104
5. Уч нуқта	107
6. Шинел	109
Бозорга ўхшайди бу дунё (<i>Туркум ҳажвиялар</i>)	109
I. Бир сўқим сўзбоши	110
II. «Мангу жанг» (<i>Диалог</i>)	111
III. «Гўшт суяксиз бўлмас!» (<i>Манзара</i>)	112
IV. «Алдаб бўлсан!»	114
V. Йўли топилди	115
VI. Бозорбой	116
VII. Содда (<i>Бозорда эшитилган латифа</i>)	117
VIII. Бозорий «баёт»лар	117
Болалигим-пошполигим (<i>Туркум</i>)	119
1. «Қўшиқчи»	120
2. «Шаҳарлик»	121
3. «Оғриқ»	122
4. «Алдаш»	123
5. Суғорди	123
6. Бақалоқ	124
7. «Адашма!»	124
8. Шоирнинг қизи	125
9. Сигирни ҳайдаш йўли	125
10. Сабабини билди	126

Шайтон шотирлари ёхуд товламачиликнинг	
товланишлари	127
Муқаддима ўрнида	127
Чув тушди	128
Бекатдаги «бояқиш»	134
«Ҳожатбарорлар» ҳузурида ёхуд «Эълон»	
бўйича талончилик	141

Адабий-бадiiй нашр

МУҲАММАД ОЧИЛ

ШАЙТОН ШОТИРЛАРИ

ҲАЖВИЙ ҚИССА ВА ҲИКОЯЛАР

Муҳаррир	А.ХУДОЙБЕРДИЕВ
Тех.муҳаррир	Е.ДЕМЧЕНКО
Мусахҳиҳ	Н.МИНАҲМЕДОВА
Рассом	Б.БОЗОРОВ
Компьютерда саҳифаловчи	Р.ЕСАУЛЕНКО

ИБ № 4114

Босишга 5.11.05 й.да рухсат этилди. Бичими 84x108 1\32.

Босма тобоғи 5,0. Шартли босма тобоғи 8,40.

Адади 1000 нусха. Буюртма № 239.

Баҳоси келишилган нархда.

«Янги аср авлоди» нашриёт-матбаа марказида тайёрланди.

«Ёшлар матбуоти» босмахонасида босилди.

700113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.